

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

KURTALAN KONAĞPINAR KÖYÜ KAYA MEZARLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer BARIŞ

Danışman
Doç. Dr. Derya UZUN AYDIN

Ekim - 2023
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Ömer BARIŞ tarafından hazırlanan “**KURTALAN KONAĞININ KÖYÜ KAYA MEZARLARI**” adlı tez çalışması 06/10/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan/Danışman

Doç. Dr. Derya UZUN AYDIN

Üye

Doç. Dr. Volkan GENÇ

Üye

Doç. Dr. Cenk BERKANT

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Ömer BARIŞ

Tarih: 06.10.2023

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KURTALAN KONAĞPINAR KÖYÜ KAYA MEZARLARI

Ömer BARIŞ

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr. Derya UZUN AYDIN

2023, 131 Sayfa

Jüri

Danışman: Doç. Dr. Derya UZUN AYDIN
Doç. Dr. Volkan GENÇ
Doç. Dr. Cenk BERKANT

Hayatın başlangıcıyla beraber insanların doğum sonrası ölüme alışma süreci kendini yeni davranışlara bırakarak şekillenmiştir. Dünyanın dört bir tarafında ölüm ayinlerinin farklı şekilde yapıldığı bilinmektedir. Bu ayinlerin temel amacı, ölüm sonrası sevdiklerini rahat ettirme arzusu olarak bilinmekle birlikte her topluluğu farklı şekilde bu ritüeli yaşamaya yöneltmiştir. Roma İmparatorluğu'nda Hristiyan inancıyla birlikte öteki dünyaya inanma kavramının toplumda kendisini zamanla hissettirmesi sonucu mezar geleneklerine olan inanç kendini hissettirmeye başlayarak davranışları şekillendirmeye çalışmıştır. coğrafi uygunluğa göre kaya mezar geleneği Anadolu'nun her yerinde görülmüştür. Bu çalışmada Roma İmparatorluğu'nda kaya mezar geleneği ve mezar buluntuları ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Kurtalan ilçesine bağlı Konakpınar (Aynqasre) köyünde bulunan Roma İmparatorluğu Dönemi'ne tarihlenen kaya mezarları incelenmiştir. Batman Müze Müdürlüğü tarafından arkeolojik kazısı yapılarak bilim dünyasına kazandırılan bu alandaki mekânın mezar tipolojisi, ölü hediyeleri ile birlikte değerlendirilmiş olup bölgede bulunan mezar yapılarıyla karşılaştırma yapılarak çalışma anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kaya Mezarı, Konakpınar Köyü, Mezar Geleneği, Ölü Hediyesi.

ABSTRACT**MS THESIS****KURTALAN KONAKPINAR VILLAGE ROCK TOMBS****Ömer BARIŞ****BATMAN UNIVERSITY GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
TOURISM MANAGEMENT AND ART HISTORY DEPARTMENT****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Derya UZUN AYDIN
2023, 131 Pages****Jury****Advisor: Assoc. Prof. Derya UZUN AYDIN, MD
Assoc. Prof. Dr. Volkan GENÇ
Assoc. Prof. Dr. Cenk BERKANT**

With the beginning of life, the process of getting used to death after birth has been shaped by leaving oneself to new behaviors. It is known that death rites are performed differently all over the world. Although the main purpose of these rites is known as the desire to make their loved ones comfortable after death, it has led each community to experience this ritual differently. As a result of the Christian belief in the Roman Empire and the concept of believing in the other world made itself felt in the society over time, the belief in the tomb traditions began to make itself felt and tried to shape the behavior. According to geographical suitability, the rock tomb tradition was seen all over Anatolia. In this study, rock tomb tradition and tomb finds in the Roman Empire were discussed. Within the scope of the study, rock tombs dating back to the Roman Empire period in Konakpınar (Aynqasre) Village of Kurtalan District were examined. The tomb typology of the place in this area, which was brought to the world of science by the archaeological excavation by the Batman Museum Directorate, was evaluated together with the gifts of the dead and the study was tried to be explained by comparing the tomb structures in the region.

Keywords: Dead Tale, Konakpınar Village, Rock Tomb, Tomb Tradition

ÖNSÖZ

İlk insandan bu yana ölüm sonrası yaşam bütün insanlığın aklında soru işaretleri oluşturmuştur. Doğum sonrası dünya ile girilen mücadele sonrasında insanda oluşan yıpranmışlık duygusu, insanlığın bir süre sonra zayıflayıp ölümlü bir hale gelmesine vesile olunca ölüm sonrası yaşamın varlığı da bir o kadar insanoğlu için önemli hale gelmiştir. Dinlerin ortaya çıkması sonucu oluşan ahiret inancı, insanların mezar yapısının varlığını ortaya çıkararak yeni bir kültürel öğenin ve mimari organizasyonun varlığına başat rol oynamıştır. Dinlerin bu rolü sayesinde ölen insanları ahirette rahat ettirme anlayışı dünyanın birçok coğrafyasında ölüm sonrası yaşama inanmaya yönelterek, bu duygunun verdiği o ritüele ulaşma isteği insanları farklı tipolojide mezar yapılarına yöneltmiş olup bu isteğin dinle bütünleşerek toplumda bıraktığı etki bu tür yapıların oluşmasını sağlamıştır.

Bu yüksek lisans çalışmasının amacı, Roma Dönemi'ne tarihlendirilen bir mezar yapısının, Batman Müzesi Müdürlüğü Başkanlığında Siirt ili, Kurtalan ilçesi, Konakpınar köyü kaya mezarları alanında yapılan arkeolojik kazı çalışmasının mezar tipolojisinin ve buluntularının bilimsel bir metotla akademiye kazandırılmasıdır. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Derya UZUN AYDIN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, mezar yapılarının kazısı sırasında oldukça yardımseverlik gösteren arazi sahibi Sayın Cahit YOLTAY'a şükranlarımı sunarım. Özellikle bu yapıyı bilimsel olarak arkeoloji dünyasına kazandıran Batman Müzesi Müdürlüğüne ve değerli uzmanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm yaşamım boyunca bana olan inançları ve destekleri sebebiyle anneme, eşime ve oğlum Mehmet Zana'ya sonsuz teşekkürler ederim.

Ömer BARIŞ
BATMAN – 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	İV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	İX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	Xİ
HARİTA LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1
1. KURTALAN İLÇESİNİN KONUMU, BÖLGENİN TARİHÇESİ VE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	
1.1. İlçenin Konumu.....	4
1.2. Bölgenin Tarihçesi.....	5
1.3. Literatür Araştırması.....	8
2. KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI VE KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI ÜZERİNDEN ROMA DÖNEMİ'NDE ÖLÜ GÖMME GELENEĞİ VE KAYA MEZAR TİPOLOJİSİNİN İNCELENMESİ	
2.1. Kültürel Miras	11
2.1.1. Somut Kültürel Miras	15
2.1.2. Somut Olmayan Kültürel Miras	16
2.1.3 Kültürel Mirasın Korunması ve Önemi	17
2.1.4 Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi	23
2.2. Roma İmparatorluğu'nda Ölü Gömme Geleneği.....	29
2.3. Kaya Mezar Geleneğinin Kökeni ve Roma İmparatorluğu'nda Kaya Mezar Tipolojisi.....	32
2.3.1. Tek Odalı Kaya Mezar	34
2.3.2. Çok Odalı Kaya Mezar	35
3. KONAkpınAR KÖYÜ KAYA MEZARLARI VE BULUNTULARI	
3.1. Konakpınar Kaya Mezarlarının Konumu.....	37
3.2. Kazılar	38
3.3. Mezarlar	40

3.3.1. 1 No.lu Kaya Mezarı	41
3.3.2. 2 No.lu Kaya Mezarı	45
3.3.3. 3 No.lu Kaya Mezarı	49
3.3.4. 4 No.lu Kaya Mezarı	52
3.3.5. 5 No.lu Kaya Mezarı	56
3.3.6. 6 No.lu Kaya Mezarı	58
3.3.7. 7 No.lu Kaya Mezarı	62
3.3.8. 8 No.lu Kaya Mezarı	65
3.4. Kazı Buluntuları	69
3.4.1. Sikkeler.....	69
3.4.2. Unguentariumlar	70
3.4.3. Seramikler.....	71
3.4.4. Kolyeler	71
3.4.5. Madeni Buluntular	72
3.4.6. Buluntu Kataloğu	73
3.5. Karşılaştırma ve Tarihlendirme.....	113
3.5.1. Karşılaştırma.....	113
3.5.2 Tarihlendirme	115
4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	
4.1. Genel Değerlendirme ve Sonuç.....	118
KAYNAKÇA	122

SİMGELER VE KISALTMALAR

cm. : Santimetre

km. : Kilometre

m. : Metre

s. : Sayfa

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

yy. : Yüzyıl

KTB :Kültür ve Turizm Bakanlığı

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

ICCROM : Uluslararası Kültürel Varlıkları Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi

ICOM : Uluslararası Müzeler Birliği

ICOMOS : Anıtlar ve Sitler Konseyi),

OWHC : Dünya Mirası Şehirleri Teşkilatı),

SOKÜM : Somut Olmayan Kültürel Miras

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

WHC : Dünya Miras Merkezi (UNESCO bünyesinde)

WMF : Dünya Anıtlar Vakfı),

GCI : Getty Koruma Enstitüsü).

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Kültürel Mirasın Sınıflandırılması.....	15
Tablo 2.2: Türkiye'nin Dünya Miras Listesi'ndeki Kültürel Miras Alanları.....	28

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Konakpınar köyü kaya mezarlarının uzaktan görünümü.....	38
Şekil 3.2: Konakpınar köyü kaya mezarı vaziyet planı.....	39
Şekil 3.3: Konakpınar köyü kaya mezarı havadan görünümü.....	40
Şekil 3.4: 1 No.lu kaya mezarı planı.....	42
Şekil 3.5: 1 No.lu kaya mezarı giriş bölümü.....	43
Şekil 3.6: 1 No.lu kaya mezarı iç mekan kline alanı.....	43
Şekil 3.7: 1 No.lu kaya mezarında bulunan iskeletlerden ayrıntı.....	44
Şekil 3.8: Ölü armağanı olarak bırakılan buluntulardan ayrıntı.....	44
Şekil 3.9: Ölü armağanı olarak bırakılan buluntulardan ayrıntı.....	44
Şekil 3.10: 2 No.lu kaya mezarı planı.....	46
Şekil 3.11: 2 No.lu kaya mezarı giriş bölümünün üst açıklığı.....	47
Şekil 3.12: 2 No.lu kaya mezarı giriş bölümü.....	47
Şekil 3.13: 2 No.lu kaya mezarı iç kısım.....	48
Şekil 3.14: 2 No.lu kaya mezarında bulunan iskeletlerden ayrıntı.....	48
Şekil 3.15: 2 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntulardan ayrıntı.....	49
Şekil 3.16: 2 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntulardan ayrıntı.....	49
Şekil 3.17: 3 No.lu kaya mezarı planı.....	50
Şekil 3.18: 3 No.lu kaya mezarı giriş bölümü.....	51
Şekil 3.19: 3 No.lu kaya mezarı iç kısım.....	51
Şekil 3.20: 3 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntu ve iskeletlerden ayrıntı.....	52
Şekil 3.21: 3 No.lu kaya mezarı iskeletlerden ayrıntı.....	52
Şekil 3.22: 4 No.lu kaya mezarı planı.....	53
Şekil 3.23: 4 No.lu kaya mezarı girişi kapak taşı.....	54
Şekil 3.24: 4 No.lu kaya mezarı giriş kapısı.....	54
Şekil 3.25: 4 No.lu kaya mezarı iç kısım güney kline.....	55
Şekil 3.26: 4 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntudan ayrıntı.....	55
Şekil 3.27: 4 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan iskeletlerden ayrıntı.....	55
Şekil 3.28: 5 No.lu kaya mezarı planı.....	57
Şekil 3.29: 5 No.lu kaya mezarı giriş bölümü kapı açıklığı.....	57
Şekil 3.30: 5 No.lu kaya mezarı giriş bölümü.....	58
Şekil 3.31: 5 No.lu kaya mezarı iç mekândaki açıklık ve duvar işçiliği.....	58
Şekil 3.32: 6 No.lu kaya mezarı planı.....	60
Şekil 3.33: 6 No.lu kaya mezarı giriş kapısı ve içeriden ayrıntı.....	60
Şekil 3.34: 6 No.lu kaya mezarı güney cephede bulunan seki.....	62
Şekil 3.35: 6 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntudan ayrıntı.....	62
Şekil 3.36: 6 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan iskeletlerden ayrıntı.....	62
Şekil 3.37: 7 No.lu Kaya Mezarı Planı.....	63
Şekil 3.38: 7 No.lu kaya mezarı giriş bölümü.....	63
Şekil 3.39: Taş basamaklar ve 6 No.lu kaya mezar odasıyla bağlantı sağlayan açıklık.....	64
Şekil 3.40: 7 No.lu kaya mezarı iskeletlerden ayrıntı.....	64
Şekil 3.41: 7 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntu.....	65

Şekil 3.42: 7 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntu.....	65
Şekil 3.43: 8 No.lu kaya mezarı planı.....	66
Şekil 3.44: 8 No.lu kaya mezarı giriş bölümü.....	67
Şekil 3.45: 8 No.lu kaya mezarı iç bölümden ayrıntı.....	67
Şekil 3.46: 8 No.lu kaya mezarında bulunan iskeletlerin dağınık hali.....	68
Şekil 3.47: 8 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntular.....	68
Şekil 3.48: 2018-502 envanter numaralı sikkenin ön ve arka yüzü.....	73
Şekil 3.49: 2019-414 envanter numaralı sikkenin ön ve arka yüzü.....	74
Şekil 3.50: 2020-30 envanter numaralı sikkenin ön ve arka yüzü.....	75
Şekil 3.51: 2019-414 envanter numaralı altın küpe.....	76
Şekil 3.52: 2018-110 envanter numaralı altın varak.....	77
Şekil 3.53: 2019-761 envanter numaralı bronz küpe.....	78
Şekil 3.54: 2019-763 envanter numaralı demir küpe.....	79
Şekil 3.55: 2019-764 envanter numaralı gümüş küpe.....	80
Şekil 3.56: 2018-101 envanter numaralı bronz fibula.....	81
Şekil 3.57: 2019-769 envanter numaralı bronz yüzük.....	82
Şekil 3.58: 2018-83 envanter numaralı gümüş yüzük.....	83
Şekil 3.59: 2019-789 envanter numaralı bronz iğne.....	84
Şekil 3.60: 2019-783 envanter numaralı bronz iğne.....	85
Şekil 3.61: 2018-130 envanter numaralı bronz figürlü iğne.....	86
Şekil 3.62: 2019-791 envanter numaralı bronz kolye ucu.....	87
Şekil 3.63: 2019-796 envanter numaralı figürlü kolye ucu.....	88
Şekil 3.64: 2019-794 envanter numaralı taş kolye ucu.....	89
Şekil 3.65: 2019-808 envanter numaralı unguentarium.....	90
Şekil 3.66: 2019-807 envanter numaralı cam koku kabı.....	91
Şekil 3.67: 2019-809 envanter numaralı kandil.....	92
Şekil 3.68: 2019-798 envanter numaralı ahşap aplik.....	93
Şekil 3.69: 2018-99 envanter numaralı metal çingirak.....	94
Şekil 3.70: 2020-7 envanter numaralı bronz kemer tokası.....	95
Şekil 3.71: 2020-35 envanter numaralı demir kolye ucu.....	96
Şekil 3.72: 2020-9 envanter numaralı kemik halka.....	97
Şekil 3.73: 2018-103 envanter numaralı kemik ağırşak.....	98
Şekil 3.74: 2020-43 envanter numaralı kemik tıkaç.....	99
Şekil 3.75: 2018-136 envanter numaralı kemik obje.....	100
Şekil 3.76: 2018-105 envanter numaralı taş ağırşak.....	101
Şekil 3.77: 2020-28 envanter numaralı cam bilezik.....	102
Şekil 3.78: 2018-133 envanter numaralı çocuk bileziği.....	103
Şekil 3.79: 2020-33 envanter numaralı taş mühür.....	104
Şekil 3.80: 2020-37 envanter numaralı taş boncuk.....	105
Şekil 3.81: 2020-40 envanter numaralı taş düğme.....	106
Şekil 3.82: 2018-106 envanter numaralı taş ağırlık.....	107
Şekil 3.83: 2020-44 envanter numaralı taş boncuk dizisi.....	108
Şekil 3.84: 2018-137 envanter numaralı boncuk dizisi.....	109
Şekil 3.85: 2018-80 envanter numaralı pişmiş toprak testi.....	110

Şekil 3.86: 2020-67 envanter numaralı testcik.....	111
Şekil 3.87: 2020-68 envanter numaralı tek kulplu testcik.....	112

HARİTA LİSTESİ

Harita 1.1: Kurtalan ilçe haritası.....	4
Harita 2.1: Türkiye’de bulunan kültürel miras alanlarının harita üzerindeki yerleri.....	28
Harita 3.1: Konakpınar köyü kaya mezarı çalışma alanının uydu görüntüsü.....	37

GİRİŞ

İlk insanın yeryüzündeki varlığı, Paleolitik Dönem'e dayanarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Paleolitik Dönem'in son evresi olarak bilinen Üst Paleolitik (50.000-10.000) Dönem'de gerçek anlamda ilk insanın ortaya çıkışı bilim tarafından kabul edilerek referans alınmaktadır (Şimşek, 2017:67). İlk insanın varlığı, yaşadığı zamana, mekana ve başka toplumlarla girdiği sosyal ilişkilere göre şekillenmiştir. Bu süreçte mağara duvar resimlerinin yapıldığı, mezar hediyelerinin eklendiği ölü gömme geleneğiyle, kültürel anlamda bölgesel farklılıkların oluştuğu gerçekten adından bahsedilmeye değer bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

İlk insandan itibaren yaşam sonrası hayata olan inanç, doğudan batıya bütün toplumları etkilemiştir. Hayatın varlığı ile birlikte geçen sürelerin zamanla insanları yıpratarak ölüme yakınlaştırması, ölenin bedeninin saklanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu durum, değişik mimari ve ritüellerin oluşmasına da katkı sunmuştur. Ölen insanlara yapılan ritüellerin uygulanmasının en önemli nedenlerinden biri ahiret inancının varlığıdır. Bu inanç sistemi ile insanlar öteki dünyada sevdiklerinin rahat yaşamasını istemişler ve hemen her toplumda bir mezar geleneği oluşmuştur. Bunlara ilaveten mezarlar için seçilen ölü hediyelerinin çeşitliliği, o toplumun sosyolojik, ekonomik ve kültürel kodları hakkında bize ipucu vermektedir (Arihan, 2007; Uhri, 2006).

Yapılan bilimsel araştırmalar sonucu dünyada ilk kez gerçekleştirilen ölü gömme geleneğinin Irak'ta ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu coğrafyada yapılan arkeolojik kazılar sonrası elde edilen veriler ışığında bu bölgede yaşayan canlı türünün mağaraya gömülmesi işlemine tabi tutulması sonrası ortaya çıkan bu kültürel öge, yerleşik yaşamın varlığıyla zamanla diğer toplumlara da aktarılmıştır (Solecki, 1975). Yerleşik hayatın oluşturduğu yenedünya düzeni sonrasında insan toplulukları ölümlerini yaşadıkları evlerin altına ya da evin dışında bulunan boş bir alana gömmüşlerdir. Bu mezarlar basit toprak mezarlar olarak tabir edilebilir (Özgüç, 1948).

Roma İmparatorluğu zamanında inançlar içerisinde yer alan ölü gömme gelenekleri, mezar yapılarını da biçimlendirmiştir. İlk zamanlarda Roma'da öteki dünya inancı fikri tam oturmamış ancak Hristiyanlıkla birlikte bu inanç yeni bir anlayışın doğmasını sağlamıştır (Retief, F. P ve Cilliers, L., 2006). Hristiyanlık dininin ölümden sonraki yaşama olan inancı, ruhun yaşamaya devam ettiğine olan bir inanıştır (Hopkins, 1983).

Roma İmparatorluğu'nda dinin gündelik yaşamla bütünleşmesi sonucu, Roma vatandaşlarının büyük çoğunluğunun ölümden sonraki yaşama inanıp hayatlarını bu inanç sistemi üzerinden şekillendirdikleri bilinmektedir. Böylelikle ölen insanlar ya gömülmüşler ya da yakılarak kül haline gelmişlerdir (Toynbee, 1971).

Bu çalışma kapsamında Roma İmparatorluğu Dönemi'ne tarihlenen kaya mezarı alanı incelenerek detaylıca anlatılacaktır. Bu çalışma kapsamında Siirt ili, Kurtalan ilçesi, Konakpınar köyünde tesadüf eseri bulunan bu mezar yapısı dört bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde Kurtalan ilçesinin konumu, tarihi ve kaya mezarları konusunda yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde Kültürel miras kavramı ile Roma İmparatorluğu Dönemi'nde ölü gömme geleneği ve Roma İmparatorluğu Dönemi'ndeki kaya mezar geleneği açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Konakpınar köyünde bulunan mezar yapılarının tipolojik özellikleri, plan tipleri, kayaç türü, mezar buluntuları açıklanarak değerlendirme yapılmıştır. Dördüncü bölümde genel değerlendirme ve sonuç kısmı genel hatlarıyla verilerek mezarların genel hatları, buluntuları ile birlikte kültürel miras ve turizm ilişkisi bağlamında tez çalışması sonuçlandırılmıştır.

i. Amaç

Bu tez çalışmasının amacı, Kurtalan ilçesi Konakpınar köyünde bulunan kaya mezarlarının mimari özellikleri, mezarda bulunan lahitlerin tipleri ve kazı sonucu ortaya çıkan buluntuları inceleyerek, elde edilen veriler sonrasında bölgenin Roma İmparatorluğu etkisindeki ölü gömme geleneği ile bu geleneğin diğer toplumlara olan etkisini ortaya koymaktır.

ii. Kapsam

Konakpınar köyünde yer alan “Kaya Mezarları”, çobanların barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla yaptıkları kazılar sırasında bulunmuştur. Bölgede Roma Dönemi arkeolojik verilerin varlığı ortaya çıkarken önemli veriler sunan bu kaya mezarlarının Kurtalan ilçesinin tarihine ışık tutacak nitelikte oldukları anlaşılmıştır. Bu bağlamda, ele geçirilen buluntuların varlığı neticesinde Roma İmparatorluğu ile Sasani İmparatorluğu arasında gelişen askeri, dinsel, ekonomik ve sosyal ilişkilerin boyutlarını görmek mümkün olmuştur. Ölü gömme geleneğinin de, kendini bu mezar yapısında devam ettirdikleri gerçeği ile yapılan ritüellerin devamlılığına işaret etmeleri de oldukça önemlidir. Bu çalışmada, Batman Müze Müdürlüğü Başkanlığı'nca yürütülen

"Konakpınar Köyü Kaya Mezarları Kurtarma Kazıları"nın bizlere sunduğu verilerden faydalanılmış ve bu kaya mezarlarının mimari özellikleri ve buluntuları incelenerek akademik camiaya kazandırılmaya çalışılmıştır.

iii. Yöntem

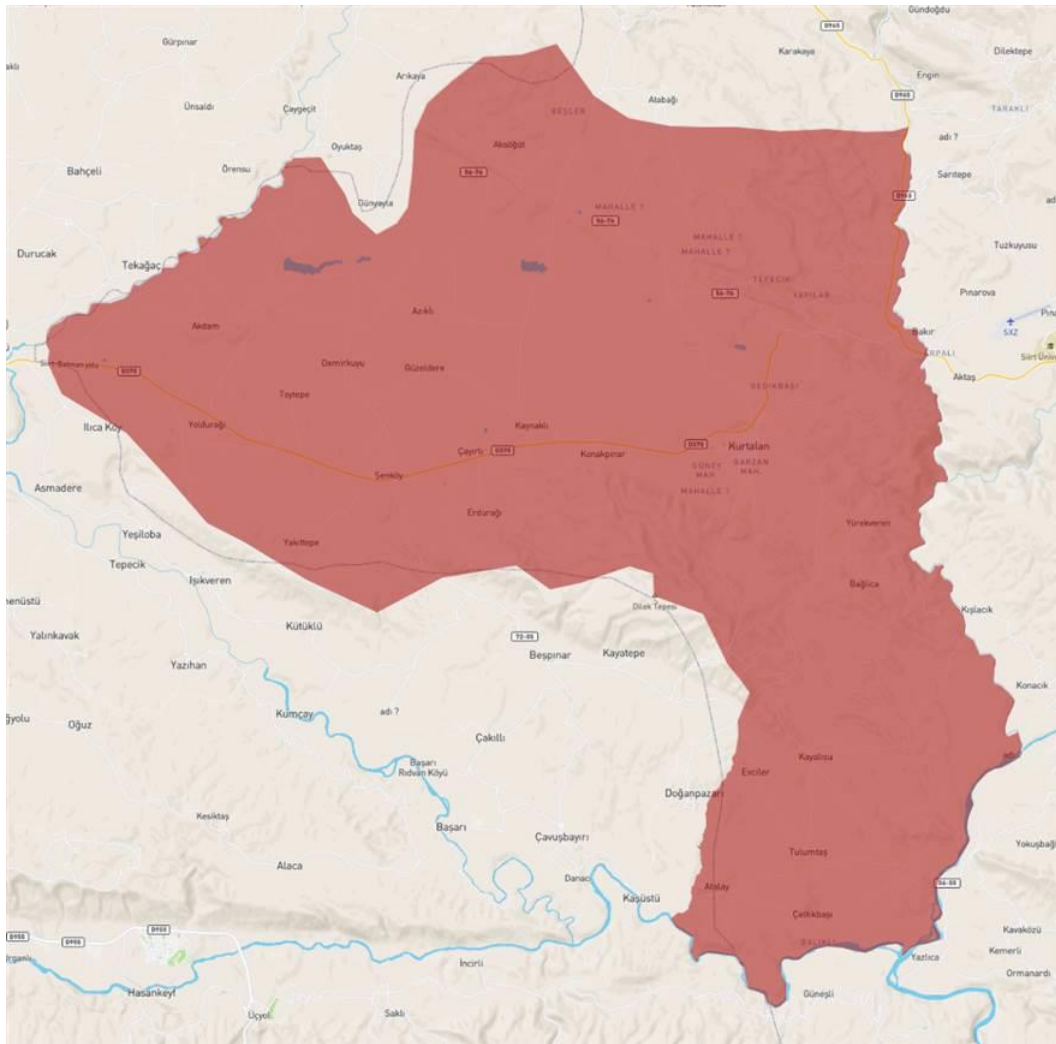
Tez çalışması kapsamında Konakpınar köyünde yer alan "Kaya Mezarları"nın kurtarma kazısı ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda yapılan çalışmaların bir parçası olarak bizzat tarafımızca alan çalışmaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışma kapsamında 8 adet mezar yapısının çizimleri yapılmış ve fotoğraf çekimleri sonrasında yapı örnekleri kayıt altına alınarak "Tescilli" yapılar arasındaki yerlerini almışlardır. Ayrıca bölgede bulunan diğer kaya mezar örnekleri de araştırılarak, benzer nitelikteki yapılarla karşılaştırma olanağı elde edilmiştir.

1. KURTALAN İLÇESİNİN KONUMU, BÖLGENİN TARİHÇESİ VE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

1.1. İlçenin Konumu

Siirt ili, Kurtalan ilçesi, ülkemizin yedi coğrafi bölgesinden biri olarak bilinen, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Kurtalan, Siirt ilinin en büyük ilçesidir. İlçenin doğusunda Siirt il merkezi, batısında Beşiri ilçesi, güneybatısında Hasankeyf ilçesi ve kuzeyinde Baykan ilçesi yer almaktadır.

Güney Ekspresi olarak bilinen Haydarpasha-Kurtalan demiryolu hattının son istasyonu Kurtalan ilçe merkezinde bulunmakta olup, Siirt ilini, Batman ve Diyarbakır'a bağlayan kara yolu güzergâhında konumlanır.

Harita 1.1: Kurtalan ilçe haritası (Web kaynak 1)

1.2 Bölgenin Tarihçesi

Kurtalan ilçesi, Siirt ilinin en büyük ilçesi olarak bilinmektedir. Bu ilçenin tarihçesi, elde edilen arkeolojik veriler ışığında değerlendirilmelidir. Bölgenin arkeolojik olarak ilk defa İstanbul Üniversitesinin 1963 yılında başlattığı çalışmalar sonucu, bu bölgenin tarihçesinin dayandığı sınırların açığa çıkarılmasıyla başlamıştır (Çelik, 2019:5). Coğrafik özellikleri bakımından Mezopotamya ile Anadolu arasında kalan bu alanda yapılan çalışmalar sonucu, Neolitik Dönem’den başlayan bu sürecin Kalkolitik, Tunç, Helenistik, Roma, Bizans ve İslami Dönemi de içerisine alarak günümüze kadar kesintisiz olarak devam ettiğini göstermektedir. Bu kapsamda yapılan yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılarda yukarıda bahsedilen dönemlere ait birçok buluntu elde edilmiştir (Sağlamtimur, 2017: 77).

İslam Dönemi öncesinde Kurtalan ve çevresinde Samilerle başlayan bu tarihi süreç, yaşanan savaşların etkisiyle bölgede hâkimiyet alanı sürekli el değiştirmiştir. Bu hâkimiyet alanında Akadlar, Sümerliler, Asurlular, İran coğrafyasında etkili olan Gutiler ve Babillilerin yaşadıkları tahmin edilmektedir (Perk, 1944: 44; Çelik, 2019: 6). Babil hanedanlığının Pers İmparatoru Keyhüsrev tarafından ortadan kaldırılması sonrası bölgedeki Babil hâkimiyeti sona ermiştir (Seçkin, 1996: 23).

Bölgede Hurrilerin genişlemesi sonucu egemenlik alanları Kurtalan ve çevresini de içerisine alarak genişlemiştir. Hurri Devleti’nin ileriki zamanlarda Hititler ile karşı karşıya kalması sonucu Hurri Devleti zayıflayarak Hitit himayesine girmiştir. Bu olay sonrası Hurrilerin kendi içerisindeki boylarının bağımsızlık çabası Mitanni Devleti’ni ortaya çıkarmıştır. Bu olay sonrası Hititler tarafından yapılan savaş sonrası Mitanni Devleti yıkılarak bölge Hititlerin himayesine girmiştir (Yılmaz, 1994:9). Bölgede daha sonra Urartular ile başlayan egemenlik Perslerin istilaları sonrası el değiştirmiştir. Kurtalan ve çevresinde yaklaşık olarak 3 asra varacak şekilde süren Pers hâkimiyeti Büyük İskender’in Anadolu’yu ele geçirmesiyle son bulmuştur (Özgen, 2009:65). Büyük İskender’in Hindistan seferi sonrası ölmesi sonucu, ölümünden sonra komutanı Selevkos kendi krallığını kurarak bölgeyi ele geçirmiştir (Akay, 2020:17). Bu devletin Mısır ile yaşadıkları sorunlar sonucu zayıflaması sonrasında Partlar bu durumdan yararlanarak M.Ö. 129 tarihinde bölgeyi kontrolleri altına almışlardır (Çelik, 2019:8; Yücel, 2018:46).

Bölgede Garzan Çayı olarak bilinen alanda Part Dönemi’ne ait yerleşim yerlerine rastlamak mümkündür (Taylor, 1865:26). Bu bölgede yapılan bilimsel

çalışmalarda Part Dönemi'ne ait birçok buluntuyla karşılaşılmıştır (Barın ve Ark, 2014:130-131). Bölgenin stratejik öneminin varlığı sayesinde bu coğrafyada Partlar, Romalılar ve Ermeniler sürekli olarak karşı karşıya gelmişlerdir. Bu savaşlar sonrasında bölge M.Ö. 34 yılında Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir.

Roma İmparatorluğu Dönemi'ne ait yapıların Kurtalan ilçesinde görüldüğü bilinmektedir. Ayrıca, Kurtalan ilçesi Çattepe köyü sınırları içerisinde bulunan ve Ilısu Barajı kapsamındaki su havzası içerisinde kaldığından günümüze ulaşamayan Çattepe (Tilli) Kalesi ve Höyük'te, Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırında kalan önemli bir savunma alanı ve barınma merkezi olarak kullanılmıştır (Sağlamtimur, 2014). Ayrıca, Batman Müzesi Başkanlığında kazısı yapılan nekropol alanı ve çevresinde Roma İmparatorluğu'na ait yapılar görülmektedir (Erdal, 2021:423).

İran coğrafyasında Partların yıkılması sonrasında M.S. 224 yılında kurulan Sasani İmparatorluğu bölgede dengeleri değiştirmiştir. Roma İmparatorluğu ile sık sık yaşanan savaşlar sonrasında hâkimiyet alanları el değiştirmiştir. Bu mücadeleler sonrasında M.S. 339 yılında Sasani İmparatorluğu ile Romalılar arasında yapılan savaş sonrasında Amid işgal edilmiş ve böylece Kurtalan ve çevresi Sasani İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. Ayrıca, bölgede yaşayan farklı toplulukların dini inançları sonucu her iki devlet bu konuda sürekli karşı karşıya gelmişlerdir. Bu durum, Sasani İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar devam etmiştir. Roma İmparatorluğu'yla yapılan savaşlar sonrasında Batman suyu olarak bilinen doğal sınırın batısı Roma İmparatorluğu'na, Garzan ve çevresi ise Sasani İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Bu Sasani egemenliği İşlam ordularının 637 yılında Sasani İmparatorluğu'nu yenmesine kadar devam etmiştir (Yılmaz, 1994:15).

Kurtalan ve çevresinde İşlami Dönem fetihleri Hz. Ömer Dönemi'nde başlamış olup 638 yılında İşlam Komutanı Halid Bin Velid tarafından yapılan seferler neticesinde bölge İşlam egemenliği altına girmiştir (Akay, 2020:18). 661 yılında Muaviye öncülüğünde kurulan Emevi Devleti tarafından resmi olarak Diyarbakır merkezli olmak üzere bölge, Emevilerin hâkimiyetine girmiştir (Çelik, 2019:9). Emevi Devleti'nin Abbasiler tarafından yıkılması sonrası bölge Abbasilerin hâkimiyetine girerek yönetilmeye başlanmıştır. Abbasiler tarafından bölgeye gönderilen valiler tarafından yönetilmeye başlayan alanlarda yer yer çıkan isyanlarda karışıklıklar yaşanmıştır. Bölgede yaşayan Ermeniler ile yaşanan çarpışmalarda Ermeniler yenilerek devletin otoritesini tanımışlardır (Perk, 1944:168). 902-908 yılları arasında Abbasi Devleti'nin Musul Vali'si tarafından yönetilen bölgede yarı bağımsız olarak hüküm süren

komutanlardan Hüseyin tarafından Hamdani Devleti kurularak, bölge 941 yılında Hamdanilerin egemenliği altına girmiştir. 991 yılında Hamdani Devleti, Mervaniler tarafından yıkılmış olup siyasi egemenlik bir kez daha el değiştirmiştir (Atalay, 1946: 62). Mervanilerin bu siyasi üstünlüğü sayesinde Garzan ve çevresi devletin yaşadığı iç karışıklık sonrası yıkılmalarına kadar Mervanilerin egemenliği altında kalmıştır (Han,1975:33).

Büyük Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı ile birlikte Türkler Anadolu'ya akın akın gelerek birçok yeri fethetmişlerdir. Bölgede Artuklular ile başlayan Türk hâkimiyeti artarak devam etmiştir (Akay, 2020:18). 1083 yılında Dilmaçoğulları Beyliği (1085-1394) ile başlayan Türk fetihleri sonrası bölge Artuklu Devleti sonrası Zengiler tarafından yönetilmeye başlanılmıştır (Çevik, 2002).

Bölgede 13. yy.ın ikinci döneminde Moğolların İlhanlı kolu tarafından başlayan işgal sonrası bölge diğer yerlerden göç alarak Türk nüfusu artmıştır. İlhanlı Devletinin yıkılması sonrası kısa bir süreliğine Karakoyunlu Devletinin himayesine giren bölgede daha sonra Akkoyunlu hâkimiyeti başlamıştır. 1473 yılında Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında yapılan Otlukbeli Savaşı sonrası bölgede egemenlik alanları değişmekteydi. Daha sonra Osmanlı Devleti ile Safavi Devleti'nin 1514 yılında yaptıkları Çaldıran Savaşı sonrası İdris-i Bitlis'in Osmanlı Devleti'ne yaptığı katkı sonrası bu savaş kazanılmış, böylelikle bölge Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir (Erdal, 2021:20).

1524 yılında bölge, Diyarbakır Beylerbeyi'ne bağlı olarak idare edilmiştir. 1840 yılında bölge Garzan olarak Diyarbakır'a bağlanmış ve Siirt livasına bağlı bir idari birime kavuşmuştur (Yılmazçelik, 1996).

Tanzimat Fermanı sonrası, 1864 yılında Garzan Diyarbakır vilayetine bağlanmış, daha sonra 1884 yılında ise Bitlis vilayetine bağlanarak Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bu şekilde idare edilmiştir. Daha sonra, 1938 yılında Garzan kazasının adı ve merkezi değiştirilmiş olup Kurtalan adında yeni bir kaza kurulmuştur (Sözen, 2006:506). 1944 yılında Kurtalan ekspres tren yolu hattının Mısriç köyüne ulaşmasıyla ilçe merkezi, şimdiki Kurtalan ilçesinin bulunduğu alana taşınmıştır ve günümüze kadar ilçe statüsü devam etmektedir (Web kaynak-2).

1.3. Literatür Araştırması

Bu bölümde kaya mezarı mimarisi, arkeolojik kazılar sonrası bulunan buluntular ile kültürel miras üzerinde yapılmış olan ulusal ve uluslararası kaynaklar taranarak çalışmaya dayanak oluşturulması hedeflenmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen veriler ve elde edilen mimari bilgiler ile buluntuların tipolojik özelliklerinin karşılaştırma yapılması noktasında, daha kapsayıcı örneklerin varlığı sayesinde tez çalışması daha bütüncül olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kaynaklar içerisinde yararlanılan literatür çalışmasından örneklerse aşağıda genel hatlarıyla verilmiştir.

Alpaslan, H., (2015); “Yalvaç İlçe Sınırları İçerisinde Bulunan Kaya Mezarları” isimli çalışmada, Isparta ili, Yalvaç ilçesinde bulunan kaya mezarları- mezar tipolojisi ve bölgesel örneklerle karşılaştırmalar üzerine bir inceleme yapılmıştır. **Altun, S., (2016);** Konya ili Bozkır ilçesinde bulunan “Isaura Nekropoller ve Mezar Tipleri” isimli çalışma da bölgenin mezar mimarisi incelenmiştir. **Arıcı, S., (2017);** Denizli ili, Buldan ilçesinde bulunan “Tripolis Nekropolisleri” ismiyle bir çalışma gerçekleştirmiştir. Tripolis antik kenti sınırları içerisindeki mezar alanları ile lahit mezar tipolojisi ve bölge tarihi açısından önemleri araştırılmıştır. **Baykan, E., (2007);** “Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri” nin değerlendirildiği bu makale çalışmada kültür ve kültür turizmi kavramları, kültür turizmi kaynakları açıklanmakta ve kültürel turistlerin anlaşılması sağlanarak, turizm gelişiminin kültürel varlıklar üzerinde ortaya çıkaracağı olumlu ve olumsuz etkiler üzerinde durulmuştur. **Bandoğlu, Z., (2015);** “Türkiye’de Kültür Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme” adlı makale çalışmada ülkemizin kültürel turizm potansiyelinin sınırları, potansiyeli, sınırlılıkları tespit edilerek genel bir çerçeve çizilerek çalışma ortaya çıkarılmıştır. **Benavente, D., ve ark. (2011);** “Salt Damage and Microclimate in the Postumius Tomb, Roman Necropolis of Carmona, Spain” adlı çalışmada İspanya Carmona şehrinde yer alan kaya mezarlarındaki kayaç yapısındaki değişimlerin kimyasal özelliklerini açığa çıkarmak üzerine bir çalışma yapmıştır. **Demir, A., (2013);** “Giresun Müzesinde Bulunan Bir Grup Cam Eser” isimli yayımlanan yüksek lisans tezinde, cam eserler üzerinde yapılan incelemede cam malzemeden yapılan kazı buluntularının örneklerini karşılaştırma yöntemiyle incelemiştir. **Eren, Ş., (2022);** “Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Rolü: “Zerzevan Kalesi Örneği” adlı yapılan tez çalışmada kültürel miras kavramını ve özelliklerini tek yapı ölçeğinde değerlendirilmiştir. **Eryılmaz, N.S., (2019);** Muğla ili, Bodrum ilçesinde bulunan

“Termera Nekropolisi Seramik Buluntuları” adlı çalışma, bölgedeki mezar tipolosinin ve seramik buluntuların diğer kültürlerle olan benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırma yöntemiyle değerlendirilmiştir. **Güzel, E., (2021)**; Mardin ili, Midyat ilçesinde bulunan “Aktaş Nekropolü Kaya Mezarları ve Buluntuları” adlı çalışma kapsamında bölgede bulunan nekropol alanı ve buluntularının çerçevesi çizilerek, komşu illerle olan benzerlikleri incelenmiştir. **İlaslan, Y.Z.N., (2019)**; Şanlıurfa İli sınırlarında bulunan “Roma Dönemi Kaya Mezarları” adlı çalışma kapsamında, Şanlıurfa ili özelinde mezar mimarisi tipolojik olarak incelenmiştir. **Karapınar, E., ve Barakazı, M., (2017)**: Bu makale çalışmasında Şanlıurfa’da yer alan Göbeklitepe ören yerinin SWOT analizi değerlendirilerek çalışma yapılmıştır. Çalışma kapsamında çalışılan alanın turizm potansiyeli ele alınarak çıkarım yapılmıştır. **Katunarić, I., (2021)**; “Funeral Rites and Customs in the Roman Empire” adlı çalışma kapsamında Roma İmparatorluğu’nda ölüm ve cenaze ritüelleri hakkında detaylı bir çalışma hazırlanmıştır. **Kiper, A. U. T., Kiper, T., (2006)**: Turizmin yerel paydaşlarının farkındalığının araştırıldığı bu makale çalışmasında; Beyşehir ilçesinin kırsal yerleşimi üzerindeki turizm algısı, bu algının turizme etkisi incelenerek oluşan farkındalık tespit edilmeye çalışılmıştır. **Olcot, G. N., (1904)**; “Arcisolum. A Dictionary of the Latin Inscriptions” adlı çalışmada kaya mezarlarında arcosolumun genel hatları ve yapılardaki işlevi anlatılmıştır. **Özver, A., (2021)**; Aydın İli Efeler İlçesinde bulunan “Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları” adlı çalışmada bölge mezarlarının genel hatları ve kazı buluntuları değerlendirilmiştir. **Retief, F. P., ve Cilliers, L., (2006)**; “Burial Customs and the Pollution of Death in Ancient Rome: Procedures and Paradoxes” isimli çalışmada, Roma İmparatorluğu’nda cenaze işlemleri ve bu işlemlerin sosyal hayattaki yansımaları aktarılmıştır. **Sabar, R., (2019)**; “A Rock-cut Tomb from the Early Roman and Byzantine Periods in Naḥal Aviv” isimli çalışması doğrultusunda, Erken Roma Dönemi ile Bizans Dönemi kaya mezarlarının gelişimi ve buluntuları ele alınmıştır. **Shtober-Zisu, N., Zissu, B., (2018)**; “Lithology and the distribution of Early Roman-era tombs in Jerusalem’s necropolis. Progress in Physical Geography: Earth and Environment” isimli çalışmada, Kudüs’te bulunan Erken Dönem Roma kaya mezarlarının kayaç yapıları ve çevresel değerlendirme konusu ele alınmıştır. **Spaer, M., (2009)**; “Ancient Glass in the Israel Museum: Beads and Other Small Objects. Jerusalem: The Israel Museum” adlı çalışmada İsrail Müzesinde bulunan Antik Dönem boncukların incelemesi yapılmıştır. **Sussman, V., (2017)**; “Late Roman to Late Byzantine/Early Islamic Period Lamps in the Holy Land: The Collection of the Israel Antiquities Authority,” isimli çalışmada

kazılarda kandil olarak ele geçen buluntuların genel incelemesi yapılarak karşılaştırma yöntemiyle kandiller incelenmiştir. **Şirin, O. A., (2019);** Samsun ilinde bulunan “Amisos Nekropolü’nden Geç Roma İmparatorluk Dönemi’ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Defin Buluntuları” adlı çalışmada bölgedeki nekropol alanının tarihi önemi ve Roma Dönemi buluntuları incelenmiştir. **Tıbıkoğlu, O.H., (2021);** Antalya ili Demre İlçesinde bulunan “Myra Kaya Mezarları” adlı doktora tezinde Myra antik şehri sınırları içerisindeki kaya mezarı geleneği ve ölü gömme ritüelleri karşılaştırma yapılarak değerlendirilmiştir. **Uğur, İ; Dönmez, Y., (2021);** İzmir’in Ödemiş ilçesine bağlı olan Birgi’nin somut kültürel miras öğeleri üzerinden incelenmesi yapılan makale çalışmasıyla ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Birgi’nin güçlü yönleri ele alınarak sürdürülebilir yönleri yapılan çalışmayla değerlendirilmiştir. **Wardle, K. A., Wardle, D., (2004);** “Glimpses of private life: Roman rock cut tombs of the first and second centuries AD at Knossos” isimli makale çalışmasında Roma Dönemi’nde önemli bir kent olan Knossos’un çevresinde bulunan kaya mezarlarını ölü gömme gelenekleri, ve mezar buluntularının çeşitliliği detaylıca anlatılmıştır. **Yayla, S., (2018);** Konya ili, Merkez ilçesinde bulunan “Takkeli Dağda Bulunan Kaya Mezarları” adlı yüksek lisans tezinde çalışma konu Konya ili özelinde genel hatlarıyla incelenmiştir.

Yapılan bu çalışmalarda kaya mezar mimarisi, nekropol alanlarının arazi yapısının özellikleri, kazılarda ele geçen buluntuların benzer özellikleri, ölü hediyelerinin yapım teknikleri ve kültürel miras kavramı gibi temel konularda ortaya çıkan bilgiler yeniden yorumlanmış ve tez çalışmasına eklenmişlerdir.

2. KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI VE KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMI ÜZERİNDEN ROMA DÖNEMİ'NDE ÖLÜ GÖMME GELENEĞİ VE KAYA MEZAR TİPOLOJİSİNİN İNCELENMESİ

2.1. Kültürel Miras

Dünyada yeniliklerin artmasıyla beraber ortaya çıkan toplumsal değişim isteği bazı yeni kavramların ve işleyişlerin hayata geçmesine vesile olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan bu yeni kavramlar hayatın içerisine sirayet ederek kendilerini hissettirmeye başlamışlardır. Bu kavramların başında gelen ve konumuzla alakalı olarak incelediğimiz kültürel miras kavramı; insanlığın varoluşundan günümüze kadar gelmiş olan değerlerin somut ve soyut hali olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Bu kavramın içeriğini oluşturan kültür ve miras kavramı birlikte ele alındığında anlamlı bir hale gelerek şekillenmiştir.

Kültür kavramı, 17.yy.dan itibaren Latince olarak kullanılmış olan "Cultura" kelimesinden türeyerek insanlar tarafından kullanılmıştır (Eren, 2021). Toplumların hayatına giren bu kavram, zamanla genel geçer bir kavram halini alarak bugünkü anlamına kavuşmuştur. Bu kavram insandan insana kuşaklar arasında aktararak günümüze kadar gelmiştir (Gögebakan, 2015:50; Işık, 2021:156). Kültürün birçok tanımı yapılmıştır. Genel olarak kabul gören tanımın başında; kişilerin yaşamlarını idame ettiği alanlarda paylaştığı etkinlikler, yaşayarak öğrendiği bilgi ve beceriler, değişime müsait değerlerin toplamına kısaca kültür denilebilir (Nişancı, 2012). Kültür hakkında yapılan bu tanımda dikkat çekicidir. Kültür, değişimin yarattığı değerleri, dönüştürerek etkileşim sağlayan her şeydir (Özdemir, 2017). Ayrıca toplumlara has bir özellik göstermekle birlikte maddi ve manevi bir bütün olarak şekillenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020) tarafından yapılan kültür kavramının tanımına göre; "Kültür bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, geçişten itibaren değişerek varlığını sürdürülen, kendine özgü yaşam biçimi, normları, gelenek ve görenek, fikirleri ve hareketleriyle oluşmuş olan düşünce ve yaşam biçimi" olarak ifade edilmiştir. Bu nedenle toplumların oluşturduğu birliktelik sonrası oluşan düzenli hayatın sürdürülerek ortaya çıkmış olan maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak da nitelendirilebilmek mümkündür (KTB, 2020).

Kültür üretimi, insanların doğayla ilişkisi sonucu oluşan bilgi birikimi sonrası insanlar tarafından kültür üretimi sağlanarak artı kültür ortaya çıkmaktadır. İnsanların çevresel etkileşimi sonrası ortaya çıkan değerler, toplumların yaşamlarına katkı sunarak

şekillenmesine vesile olmaktadır. Bu nedenle zamana, çevreye ve bölgelere göre farklılıklar göstererek varlığını sürdürmüştür. Sürekli etkileşim içerisinde bulunan bir değer olarak gelişip şekillenerek kendini yeniler. Bu nedenle bu ilişkinin ortaya çıkması sonrası kültürel üretimde herkesin katkısı bulunur (Öter ve Ünal, 2011:27). Bu kapsamda kültür üretimi süreklilik arz ederek varlığını sürdürür. Bu yönüyle oldukça dinamik bir yapıda bulunur ve süreklilik göstererek toplumların yaşamlarına katkı sunar.

Kültürel mirasın diğer bir ayağı olarak bilinen diğer unsur miras kavramıdır. Miras kavramı, bir kuşağın kendinden sonra gelecek olan kuşağa bıraktığı maddi ve manevi değerler bütünü olarak tanımlamak mümkündür (Eren, 2021). Miras kavramı geçmişten bugüne kalan her şey olarak da bilinebilir. Geniş bir tanım olarak bilinen miras kavramı, geçmişte üretilen değerlerin günümüze yansımaları olarak toplumların yaşamına katkı sunmaktadır. (Karapınar ve Barakazı, 2017). Genel olarak miras kavramı, insanların günlük yaşantılarından başlayarak ortaya çıkmaktadır. Bu kavramın oluşmasını sağlayan etkenler toplumsal etkileşim sonucu ortaya çıkarak zamana ve mekâna göre şekillenerek oluşturduğu bu değerler bütünü evrensel bir olguya dönüşerek kendini hissettirir (Lowenthal, 2006). Kültürel miras kavramını kısaca özetlemek gerekirse, toplumların yaşam biçimlerini, duygu ve düşüncelerinin yansımalarını, düşünsel ve tinsel inançlarını etkileyen maddi ve manevi boyuttaki geleneklerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Miras kavramı genel olarak süreklilik arz ederek günlük hayatımızda yer alarak toplumsal kimliğimizin oluşmasına katkı sunan önemli bir değerdir. Miras kavramı toplumsal bütünlüleyici bir rol üstlenerek gelişmiştir. Toplumsal birikim sonucu oluşan ve bize geçmiş olan arkeolojik buluşlardan, yerel halk oyunlarına, geleneksel el sanatlarından, sosyal ilişki kurallarına, hikâye ve ağıtlardan, mutfak kültürüne kadar birçok hem somut hem de soyut kültürel miras öğesinin oluşmasına katkı sunarak günlük hayatımızın bir parçası olarak yaşantımıza ilham kaynağı olmuşlardır (Gülcan, 2010; Park, 2014). Bu ilişki sonrası oluşan farklılıklar dünyanın değişik yerlerinde farklı karakteristik özelliklere sahip kültürel miras öğelerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle farklı bölgelerde değişik kültürel miras değerlerini görmek mümkündür. İnsanlığın ortak katkısı oluşan miras, geçmişte sürdürdüğü etkisini bugünde sürdürerek kuşaklar boyunca varlığını hissettirecektir (Kaçmaz, 2023).

Kültürel miras kavramı yenedünya düzeninde birçok etkene bağlı olarak şekillenmektedir. Başta siyaset olmak üzere ekonomik, düşünsel ve coğrafik olarak

etkilenmekte ve etkilemektedir. Bu ilişki tarzının dayattığı değişim isteği kendini sürekli olarak hissettirmekte ve bu yönüyle gelişime açık olarak devam etmektedir. Kapitalist sistemde insanlara her şeyin alınıp satıla bilen birer mal olarak sunulması bu kavramında bu yönüyle etkilenmesine yol açmaktadır. Bu etkilenme sonucu dünyadaki hayat tarzlarının benzerliği giyim kuşam gibi benzerlikler ve tüketim alışkanlıkları bu ilişkiyi benzer hale getirmektedir. Ayrıca yeni kuşağın ortaya çıkardığı benzer nitelikteki kültürel değerler artıkça farklılıkların vurgulanması değer kazanmaktadır. Sosyoloji Bilimi açısından da incelenen bu toplumsal isteğin hızlı değişimi sonrası insanların kendilerini özgü bir mirasa ait olmaya itmesi kültürel mirasın yenedünya düzeninde oldukça önemli bir hale gelmesine katkı sunmaktadır (Ünsal ve Pulhan, 2012).

Tarihsel süreç içerisinde kapsamı genişleyen bu kavram somut kültürel miras unsurları olarak kabul edilen tarihi ve mimari yapıları, müze ve ören yerleri, sit alanları ibadet merkezlerinin yanı sıra somut olmayan kültürel miras öğeleri (SOKUM) olan gelenek ve görenekler, cenaze törenleri, halk deyişleri ve sözlü gelenekleri ile sanatsal faaliyetleri de kapsayarak bütüncül bir fonksiyona girerek somut ve somut olmayan tüm unsurları içerisinde alarak geniş bir yelpazeye sahip olmuştur (Uysal, 2018). Ayrıca yıllar boyunca biriken deneyimlerin oluşturduğu bilgi birikimi oluşan kültürel miras unsurları toplumsal birikim ve yaratıcılık sayesinde varlığını sürdürmüş ve somut ve soyut kültürel miras unsurları olarak kapsamı genişleyerek toplumlara hizmet etmeye devam etmiştir.

Kültürel miras anlayışının uluslararası boyut kazanması UNESCO tarafından sağlanmıştır. 1972 yılında kültürel miras kavramı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından gerçekleştirilen “Dünya Kültür ve Doğal Mirasın Korumasına Dair Sözleşme” kapsamında tanımlanarak üye ülkelerin hizmetine sunulurken kabul edilmiştir. Kültürel miras kavramı UNESCO tarafından doğal ve kültürel miras olmak üzere iki başlık üzerinden ele alınarak tanımlanmıştır. Bu sözleşme yükümlülükleri kapsamında kültürel miras kavramı anıtsal yapılar, yapı toplulukları ve sitler olmak üzere üç şekilde gruplanmıştır (UNESCO, 1972).

UNESCO da miras kavramını doğal ve kültürel miras olmak üzere iki başlıkta tanımlamaktadır. Bu uluslararası sözleşmede kültürel miras kavramı anıtlar, yapı toplulukları ve sitler olmak üzere üç şekilde gruplandırılmıştır. Bunlar (UNESCO, 1972);

- ✓ Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından özel bir evrensel değere sahip mimari yapılar, heykeller, resimler, arkeolojik kalıntılar, kitabeler, mağaralar ve bu öğelerin birleşimleri.
- ✓ Yapı Toplulukları: Tarih, sanat veya bilim açısından özel bir evrensel öneme sahip olan ayrı veya birleşik yapıların oluşturduğu toplulukları.
- ✓ Sitler: İnsan eliyle yapılmış eserlerin yanı sıra doğal ve kültürel öğeleri içeren, tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik açılardan evrensel niteliğe sahip eserleri ve arkeolojik siteleri ifade eder.

UNESCO tarafından kültürel miras ve doğal miras kavramları birlikte bütünlük arz ettiği kabul edilerek genel bir tanımlama yapılarak ele alınmıştır. UNESCO'ya göre "*Doğal Miras*" olarak kabul edilen öğeler aşağıda yer almaktadır (UNESCO, 2020; Yavaş, 2020).

- ✓ Estetik açısından oldukça güzel niteliğe sahip bölgelere sahip olunması,
- ✓ Tarihsel süreç içerisinde dünyanın gelişim sürecine tanıklık ederek, insanın ve yaşamın ilk kanıtlarını barındırıp, dünyanın geçmişiyle ilgili üstün kalıntıları taşıyor olması,
- ✓ Su veya kara içerisindeki ekosistemlerle ilgili biyolojik gelişim ile ekolojik gelişime ait üstün kanıtların varlığı,
- ✓ Bilimsel verilerle desteklenerek kanıtlanmış olan, üstün nitelikteki evrensel değer taşıyan korunması gerekli görülen doğal sitler ve ya doğal alanlar olarak belirtilmiştir.

Kültürel miras kaynakları, yakın tarihte kurulmuş olan devletlere ait geçmişte yaşanmış olan değerleri geleceğe aktarmaları sayesinde kamusal olarak ilgi görerek bu miras öğeleri korunmaktadırlar. II. Dünya Savaşı'yla birlikte artan devlet sayısı ile birlikte ulusal ve uluslararası kuruluşların dünya siyasetinde etkin olmaları sayesinde tarihsel değerleri koruyup muhafaza ederek gelecek kuşaklara aktarmak öncelikli hale gelmiştir. Bu birikimleri ortaya çıkarmak, bilimsel olarak halkın hizmetine sunmak için kamu kurumları öncülük etmiştir. Bu sürecin kamu eliyle sürdürülmesi sonrası uzman kurumlar ve kişiler tarafından yürütülerek işlevli hale getirilmiştir (Aksoy ve Enlil, 2012; Eren, 2021).

Kültürel miras kavramına bakış, önceki dönemlerde anıtsal mimari yapılar, arkeolojik alanlar gibi tarihsel ve sanatsal açıdan değerli eserler ile sınırlı olan bu anlayış, zamanla genişleyerek barınma alanı olarak insan yaşamında önemli bir işleve

sahip olan sivil konutlar da kültürel miras kavramı içerisinde ele alınarak daha kapsayıcı bir yaklaşımla ele alınmıştır (Eren, 2021).

Ülkemizde ise kültürel miras kavramına bakış taşınabilir nesneden, kentsel bir projeksiyona kadar gelişip ilerlemesi dünyadaki gelişmelerle birlikte 19. yy.dan itibaren günümüze doğru artarak devam etmektedir. Bu gelişim süreci kapsamında taşınabilir nesne ölçeğinden, somut olmayan kültürel miras kavramını da içine alarak genişleyen bir kavram olarak şekillenmiştir. Tüm bu değerlendirmeler ele alındığında somut, taşınır, taşınmaz ve somut olmayan miras öğeleri şeklinde gruplara bölünerek ele alınmıştır. Tarihsel süreç içerisinde kapsamı ve ilgi alanı genişleyen kültürel miras şu şekilde ele alınarak tablo şeklinde kategorize edilebilir.

Tablo 1. Kültürel Mirasın Sınıflandırılması

KÜLTÜREL MİRAS		
SOMUT KÜLTÜREL MİRAS		SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS
Taşınmaz Kültürel Miras	Taşınır Kültürel Miras	Müzik
Mimari Eserler	Resimler	Halk Dansları
Anıtlar	Heykeller	Tiyatro
Arkeolojik Sitler	Kütüphane Eserleri	Edebiyat
Tarihi Binalar	Arşivler	Sözlü Gelenekler
Yapı Grupları	Takılar ve Süs Eşyaları	Törenler
Kültürel Manzaralar	Eski Paralar	Şölenler
Tarihi Parklar, Bahçeler	Günlük Kullanım Malzemeleri	Gelenekler
Kanallar, Köprüler,	Müzik Aletleri	Görenekler
Yel Değirmenleri vb.	Fotoğraflar vb.	El Sanatları Geleneği
		Geleneksel Oyunlar vb.

Kaynak: (Aslan ve Ardemagni, 2006).

2.1.1. Somut Kültürel Miras

Somut kültürel miras, geçmişten günümüze kadar gelen ve birçok bilim dalının konusu olarak incelenen insan eliyle yapılmış tüm özgün değerlerin genel toplamı olarak bilinmektedir. Kısaca açıklamak gerekirse, bir topluluğun veya toplumun kimliğini, geleneklerini, sanatsal ifadelerini ve yaşam tarzını yansıtan nesneleri ve mekânları içeren değerler bütünüdür (Bal, 2021). Somut kültürel miras, kültür varlıklarının ve maddi yönüyle incelenebilen değerlerin hepsini bünyesinde barındırır. Genel olarak somut kültürel miras, geçmişten günümüze ulaşmış olan arkeolojik, tarihi,

kültürel estetik ve sanatsal bakımından insanların duygu ve düşünceleri üzerinde oldukça önemli etkiler bırakan alanlar ya da yapılar grubu olarak açıklanabilir. Bu konu üzerinde bilimsel olarak artan incelemeler sonrasında zamanla kapsamının genişlediği ve konu hakkında yeni yorumların ortaya çıktığı da görülmektedir (Eren, 2021; Kaçmaz, 2023).

Somut kültürel miras; arkeolojik ören yerleri, tarihi kent alanları, tapınak yapıları vb. yapılar olup taşınabilir ve taşınmaz somut kültürel miras olmak üzere iki grupta ele alınarak incelenir. Taşınmaz somut kültürel miras kaynakları; kiliseler, saraylar, eski şehirler, konut alanları, sarnıçlar, anıt mezarlar, minareler, antik kent kalıntıları, yeraltı şehirleri, hisarlar, geleneksel bahçeler, çeşmeler, mimari eserler, amfityatrolar, ören yerleri, müze yapıları, türbeler gibi eserlerden oluşmaktadır. Taşınabilir somut kültürel miras kaynakları ise; seramik kaplar, çiniler, heykeller, arşivler, resim ve ikonalar, camdan yapılmış objeler, sikkeler, el yazması kitaplar, resim sanatı örnekleri, takılar, arkeolojik buluntu örnekleri, kütüphane yayımları gibi eserlerden oluşmaktadır (Aslan ve Ardemagni, 2006; Ahunbay, 2009). Tüm bu kültürel miras öğelerinin koruyup yok olmasını önleyerek, gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarmak önemli bir konu olarak toplumdaki bütün bireylerin asli görevi olmalıdır.

2.1.2. Somut Olmayan Kültürel Miras

Dünyada ilk defa “Somut olmayan kültürel miras” kavramı UNESCO’nun “32. Genel Konferansı’nın 17 Ekim 2003 tarihli Genel Kurulu’nda kabul edilerek yürürlüğe girmiş, Ülkemizde ise 19 Ocak 2006 tarihli TBMM tarafından onaylanıp yasalaşan “5448 sayılı Kanun” ile kullanılmaya başlanarak bu kavram hayatımıza girmeye başlamıştır (Kalyoncu, 2022).

Toplumların, grupların bazı durumlarda bireylerin kültürel miras ögesi olarak benimsedikleri uygulamalar, anlatımlar, bilgi ve becerilerin sonucu ortaya çıkan araç ve gereçler ile kültürel mekânlar olarak tanımlamak mümkündür (Munjeri, 2004). Kısaca tanımlamak gerekirse insan eliyle oluşturulmuş eserler ve değerler olarak tanımlamak mümkündür. Bu miras ögesi toplumsal birlikteliğin önemli bir unsuru olarak kendini hissettirmektedir. Bu doğrultuda var ettiği değerleri gelecek kuşaklara aktararak ulaştıran, kendine özgü inanç sistemlerinin içerisinde barındıran, sözlü anlatım ve yerel hikayeci kültürünü yansıtan, el işçiliği ve zanaat becerileri ile yemek kültürü vb. konuları içerisine alan geniş bir yapıya sahip olunması sebebiyle oldukça önemli bir

kültürel değer olarak kabul edilmekte ve kaybolması ihtimaline karşı korunmaya ihtiyacı olan değerler bütünü yansıtmaktadır (Kaçmaz,2023).

SOKÜM'un önemi, günümüzde her geçen gün artarak devam etmektedir. Bu yönüyle geçmişten gelen bilgi ve becerileri gelecek kuşaklara aktarmak için köprü görevi görmesi, farklı toplumların oluşturduğu değerleri tanımlayarak kültürel değişime katkı sunarak karşılıklı diyaloga ve yaşam biçimlerine saygı oluşmasını sağlamaktadır (Gül ve Satar, 2015). SOKÜM unsurları, topluluğun kimliğini ve kültürel sürekliliğini temsil ederek yaşamasına imkân sunmaktadır. SOKÜM alanına giren kültürel miras öğelerinin, kaybolması veya unutulması, toplumların kültürel zenginliğinin zamanla azalmasına ve toplumsal kimliğinin zayıflamasına yol açabilir. Bu nedenle UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi, SOKÜM'ü koruma altına almak ve teşvik etmek amacıyla uluslararası bir çerçeve sunmaktadır. Bu sözleşme, ülkeleri, kendi somut olmayan kültürel miraslarını belirlemeye, kaydetmeye, korumaya ve tanıtmaya teşvik eder. Sonuç olarak, SOKÜM, sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda gelenekler, ritüeller, hikâyeler ve diğer kültürel öğeleri içeren bir kavramdır. Bu miras türü, toplumların kimliklerini ve kültürel geçmişlerini yansıtan önemli unsurları içerir (Ruggles ve Silverman, 2009).

Ülkemizde SOKUM çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sürdürülerek belirli aşamalar üzerinden şekillenerek belirli planlar dahilinde bilimsel metotlar üzerinden yapılmaktadır. SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri yapılırken SOKÜM unsurlarının, insani yaratıcılığa yönelik nitelik taşımasına, toplumsal kültürel değerler içerisinde söz sahibi olmasına, belirli bir topluluğu temsil etmesine ve kaybolmaya yönelik risk taşıması gibi nitelikler üzerinden envanter çalışmaları ele alınarak değerlendirilmektedir (Karabaşı, 2009).

2.1.3. Kültürel Mirasın Korunması ve Önemi

İlk insanla birlikte başlayan hayata alışma serüveni binlerce yıllık bir birikim oluşmasına katkı sunarak oluşmuştur. Tarihsel süreç içerisinde geçmişteki birikim sonucu oluşan bu miras geçmişteki insanların yaşamlarını anlamamıza destek olmakta ve geçmişi anlayıp yorumlamamıza olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda ortaya çıkan bu miras öğelerini gelecek kuşaklara aktarmak, koruyup varlıklarını sürdürmesine olanak sağlamak herkesin görevidir. Bu görevin en önemli amacı neden sonuç içerisinde geçmişi anlayıp yorumlayarak gelecek kuşaklara daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak

olarak değerlendirmek mümkündür (Girişken, 2010). Kültürel miras, bir toplumun tarihi, gelenekleri, sanatı, mimarisi, dil ve diğer kültürel özelliklerini yansıtan ve gelecek nesillere aktarılan bir miras olarak bilinmektedir. Kültürel mirasın korunması, toplumların kimliklerinin korunmasına yardımcı olur ve kültürler arasında anlayışı artırır. Kültürel mirasın korunması, gelecek nesillerin kültürlerini anlamalarına ve takdir etmelerine yardımcı olur. İnsanlığın temel hazinesi olarak oluşmuş olan kültürel miras öğeleri, korunarak yaşatılması çağımızın hem sorunu hem de temel görevi olarak öncelikle kamunun, sonra da bütün insanları sorumluluğundadır (Kaçmaz, 2023).

Kültürel miras kavramı iki görüş üzerinden tartışılarak ele alınmıştır. Bu görüş evrensellik ve milliyetçilik olarak tartışılarak değerlendirilmiştir. Evrensellik kavramına göre yapılan değerlendirme de kültürel miras kavramının tek bir ulusa ait olmadığı bu mirasın tüm insanlığın ortak katkısı olarak oluştuğu ve bu kapsamda korunarak diğer ülkelere de taşınarak yayılabileceği görüşü üzerinden bu kavram şekillenerek ele alınıp tartışılmıştır (Bal, 2021). Diğer bir görüş olarak bilinen milliyetçilik esaslı görüş, kültürel miras öğesinin içinden çıktığı toplumlara ait olduğunu, ulusal karaktere bürünerek ortaya çıktığını, o kültüre özgü değerler barındırdığı için içinden çıktığı ulusa ait olması gerektiğini benimsemektedir. Ortaya çıktığı kültüre ait olması sebebiyle başka ülkelere ulaşmasına gerek olmadığı, kendi içerisinde kalarak koruma altına almayı savunmaktadır (Ünsal ve Pulhan, 2012).

Tarihsel süreç içerisinde koruma kavramı, Akdeniz Havzası'nda yer alan Mısır Uygarlığıyla başladığı değerlendirilmektedir. Bu kavramın ortaya çıkmasıyla birlikte zamanla dünya üzerinde egemenlik kuran birçok devlet 19. yy.da gelişen aydınlanma çağı ile birlikte koruma kavramına önem vererek kültürel miras öğelerini bu kavram üzerinden koruma altına almaya çalışmaktadır (Dinçer ve Ertuğral, 2000:71).

Dünya üzerinde ortaya çıkan karışıklıklar, savaşlar ve katliamlarla ortaya çıkan kargaşa ortamı insanlar için oldukça öneme sahip kendi kültürel öğelerine sahip çıkma isteği koruma isteği yeni önlemlerin alınmasına katkı sunarak toplumsal bilincin oluşmasına vesile olmaktadır. Bu bilinç sonrası ortaya çıkan davranışlar, kültürel miras kavramıyla ilgili olarak yeni ve güncel kararların alınmasına katkı sunmakta, sivil toplum kuruluşlarının oluşmasına vesile olmakla birlikte insanlar tarafında birlikte hareket etme isteği uyandırarak toplumsal duyarlılığa hizmet etme refleksini geliştirmektedir (Özel, 1998: 79). Dünya tarihinde uluslararası olarak koruma kavramı adına ilk girişim 1815 yılında yapılmış olan "Vienna Kongresi" ile ortaya çıkmıştır. Ortak bir sonuç etrafında birleşme fikri ortaya atılarak sorun çözmek için eyleme

geçilmesi tartışılmıştır. Bu kongre sonrası yeni kurulan devletlerin ortaya çıkardığı yeni hukuk arayışları “Lahey Barış Konferansları”nda (1898-1907) tartışılarak kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk yasa kavramının ortaya çıkması bu konferanslar sayesinde olmuştur. Avrupa kıtasında yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları sonrası ortaya çıkan kaotik ortam sonrası artan endişeleri gidermek amacıyla dünya üzerinde kalıcı olarak barışı sağlamak amacıyla 24 Ekim 1945 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuş ve sorunların çözümü için bu kuruluşa bağlı olarak alt birimler oluşturularak sorunları çözme yoluna gidilmiştir. Bu örgüte bağlı olarak kültürel mirası koruyup yaşamasına hizmet etmek amacıyla 6 Kasım 1945 yılında Londra şehrinde kurulan UNESCO, kültürel mirasların yaşaması için kurulmuş olan önemli bir merkez olarak bilinmektedir (Yavaş, 2022: 34). Bu kuruluşun kurulması sonrası, kültürel mirasın korunmasına yönelik kurumsallaşma süreci artarak devam etmiş ve bu süreç sonrası kamu kuruluşları, sivil toplum destekli kuruluşlar ile özel nitelikli kuruluşlar ortaya çıkarak kültürün yaşatılıp geleceğe aktarılmasına vesile olmaya çalışmışlardır. Bu yapılardan dünya üzerinde etkili olarak söz sahibi olanlar şunlardır (Çakırca, 2015: 21-22).:

Kültürel miras öğelerinin korunup yaşatılması ve geleceğe aktarılması için çalışmalar yapan uluslararası kamu kurum ve kuruluşları:

- ✓ ICOM (1946 - Uluslararası Müzeler Birliği),
- ✓ UNESCO (1945 - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu),
- ✓ ICCROM (1956 - Uluslararası Kültürel Varlıkları Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi),
- ✓ WHC (1995 - Dünya Miras Merkezi, UNESCO bünyesinde).

Kültürel varlıkların korunması, yaşatılıp ve gelecek nesillere aktarılması ile ilgili çalışmalar yapan uluslararası sivil toplum kuruluşları:

- ✓ OWHC (1933 - Dünya Mirası Şehirleri Teşkilatı),
- ✓ ICOMOS (1964 - Anıtlar ve Sitler Konseyi).

Kültürel varlıkların korunması, yaşatılması ve bu miras öğelerinin geleceği ile ilgili çalışmalar yapan özel kuruluşlar:

- ✓ WMF (1965 - Dünya Anıtlar Vakfı),
- ✓ GCI (1985 - Getty Koruma Enstitüsü).

Dünya üzerinde kültürel miras öğelerini yaşanacak olan her türlü tehdit ve tehlikelere karşı korumak ve oluşan olumsuz koşullardan en az zararla çıkmayı amaçlayan UNESCO, bu neden le birçok sözleşme imzalamıştır. Bu kapsamda birçok sözleşme imzalanarak üye devletlerin onayıyla şekillenerek hazırlanmıştır. Buna göre, 1954 yılında imzalanan “La Haye Sözleşmesi” 1970 yılında imzalanıp yürürlüğe giren “UNESCO Sözleşmesi”, 1972 tarihli “Dünya Kültür ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi”, 2003 tarihli “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, 2005 tarihli “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi” gibi kültürel mirası yaşatıp koruma amacıyla alınması gereken önlemler doğrultusunda UNESCO tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiş olan uluslararası sözleşmelerdir (Dinçer ve Ertuğral, 2000: 73; UNESCO, 2003; UNESCO, 2005).

Türkiye’nin yer aldığı Anadolu coğrafyası, Paleolitik Dönem’den başlayarak Osmanlı Devleti’ne kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin bıraktığı izler, Türkiye’yi kültür mirasları bakımından zengin bir ülke haline getirmiştir. Bu izler sadece somut kültürel miras öğeleri olmayıp kendi içerisinde birçok topluma ait izler barındıran halk masalcılığı, mutfak kültürü, farklı din anlayışının ritüelleri, kendine özgü gelenek ve görenekler olmak üzere soyut miras örneklerinden oluşmaktadır. Tüm bu miras öğelerinin çeşitliliği, doğal miras alanlarının oluşturduğu zenginlik, Türkiye’nin kültürel mirası bakımından kendine özgü bir niteliğe sahip olmasını sağlayarak ülkemizi dünya çapında önemli bir konuma getirmektedir (Yavaş, 2022).

Ülkemizde kültürel mirası koruma ve yaşatma bilinci, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlayarak günümüze kadar artarak devam etmiştir. Avrupa devletlerinin ülkemizdeki kültürel mirasa bakış açısının artması sonrası aydınlanma bilincine sahip ülke sevdalısı bürokratların varlığı sonrası korumaya yönelik çalışmalar başlamıştır. İlk olarak 1869 yılında eski eserlerinin korunması ve yaşatılmasına yönelik olarak Asar-ı Atika Nizamnamesi yayımlanarak ilk kanun yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, Osmanlı arkeolojisinin başlangıcı sayılabilecek bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu kanunun temelinde memlekette bulunan heykeller, heykelcikler, figürinler, el yazmaları,

işlenmiş çakmak taşları, silahlar, vazolar, topraktan yapılmış kaplar vb. ve Osmanlı Devleti zamanında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkan buluntular oluşturmaktadır (Karaduman, 2004). Bu yasa ile birlikte kültürel miras öğelerinin araştırılması ve kazı çalışmaları Maarif Nezaretine bırakılarak tarihi eser kaçakçılığının önlenmesi ve korunması amaçlanmıştır (Kaçmaz, 2023).

1869 tarihli nizamnamenin kapsamı genişletilerek 1874 Nizamnamesi yayımlanmıştır. Bu yasada eski eserlere tanımlama getirilerek açıklamalar eklenmiştir (Shaw, 2004). Ayrıca yasa kapsamında taşınır ve taşınmaz eserler ayrılarak gruplama yapılmıştır. Dini yapılarda kazı yapılması yasaklanarak dini mimari grubunda yer alan taşınmaz kültürel miras öğeleri koruma altına alınmıştır. 1884 yılında yapılan nizamname de kazı çalışmaları izne bağlanarak eserlerin yurt dışına kaçırılmasına engel olmak istenmiştir. Ayrıca bu nizamname de eserler ile ilgili olarak her türlü bilimsel araştırma kaideleri belirlenerek bu çalışmalara ait örneklerin Müze-i Hümayun'da bulundurulması gerektiği belirtilmiştir (Kaçmaz, 2023:21). Osman Hamdi Bey'in Osmanlı arkeolojisinde artan etkisi 1906 tarihli nizamname de kendini hissettirmiştir. Eseler üzerinde taşınır ve taşınmaz grupları şeklinde ayrımların sınırları belirlenmiş ve devletin bu eserler üzerindeki etkinliği arttırılarak devletin hâkimiyeti artırılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti de kültürel mirasın yaşatılarak geleceğe aktarılması yönünde önemli mevzuatlar çıkararak konuya oldukça önem vermiştir. Bu doğrultu da Hars Dairesi kütüphanecilik çalışmaları ve müzecilik işlemlerinin sürekliliğinin sürdürülmesi amacıyla çalışmalar sürdürülmüştür. 1924 anayasasında kültürel miras konusuna yer verilmezken 1961 Anayasası'nın 50. Maddesi ile 1982 anayasasının 63. Maddesinde "Kültürün korunup yaşatılmasına devlet her türlü desteği verir ve yaşatılıp korunmasına yardımcı olur" denilerek konuya ilişkin çalışmalar mevzuatla korunmaya alınmıştır (Çevikçelik, 2023). Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'nde Asar-ı Atika Nizamnameleri yerine 1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkarılarak mevzuat sadeleştirilerek güncellenmiştir (Dişli, ve Günel, 2020). 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile günümüzün anlayışına uygun, daha kapsamlı bir yaklaşım ile kültürel mirasın korunması hususu hukuki bir zemine sahip olmuştur. Bu kanun, kültürel mirasın korunması konusundaki temel yetki ve sorumluluğu merkezi yönetime vermektedir. Ayrıca Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında 2863 sayılı kanunda güncellemeler yapılarak mevzuat, günümüz şartlarına göre uygun hale getirilmektedir (Bal, 2021).

Tarihsel süreç içerisinde günümüze ulaşabilen yapıların kendine özgü mimari özelliklerinin bulunması nedeniyle bu kültürel miras öğelerinin korunup yeniden ayağa kaldırılma biçimi kendi içinde farklılıklar gösterir. Ülkemizde korumaya yönelik uygulama biçimleri “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları” kapsamında hazırlanan 660 sayılı İlke Kararı kapsamında yapılmaktadır. 660 sayılı İlke kararı doğrultusunda yapılması gereken uygulamalar yapıların gruplara ayrılması sonrası planlanmaktadır. Birinci grupta, toplumların hafızasında önemli bir yere sahip estetik ve tarihsel özellikleriyle korunması gereken yapılar girmektedir. İkinci grupta ise yöresel değerlerin yaşamasına yönelik olarak kentsel kimliğin yansımalarına katkıda bulunan yapı gruplarıdır.

Kültürel miras grubu içerisinde yer alan taşınmazlara yönelik (660 sayılı İlke Kararı) olarak yapılacak müdahale şekilleri şunlardır.

- ✓ Bakım: Bu işlem türünde yapının mimari öğelerinde herhangi bir değişikliğe izin vermeden basit şekilde yapılan müdahale yöntemidir (Boyama İşlemleri, Çatı Sağlamlaştırması ve izolasyon işlemleri vb.).
- ✓ Onarım: Bu müdahale biçiminde yapının temel statüğünde yapının yaşamını sürdürmesi için yapılması gereken değişiklikleri içerisinde barındıran müdahaleleri kapsar. Kendi içerisinde basit onarım ve esaslı onarım (Restorasyon) olmak üzere 2’ye ayrılır. Tüm bu onarım tarzı müdahalelerde Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinde izin almak gerekmektedir.
- ✓ Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon): Bu çalışma biçiminde; tarihi ve kültürel öneme sahip bir yapının kaybedilmesi veya hasar görmesi durumunda, eldeki belgeler ve bilgiler kullanılarak, yapının geçmiş haline sadık kalarak yeniden inşa edilmesini ifade eder.

Ülkemizin iki kıtada yer alan bir coğrafya üzerinde bulunması, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış tarihi serüvene sahip olması, ülkemizin kültürel mirasının hem tarihi hem de doğal zenginliklerinin oluşmasını katkı sağlayarak büyük bir miras olarak hepimize kalmıştır. Bu mirası yaşatarak gelecek kuşaklara aktarımı için hem kamu hem de sivil toplum kuruluşlarına oldukça önemli görevler düşmektedir. Bu kurumlar tarihi eserlerin korunması, restore edilmesi, araştırılması ve tanıtılması gibi çeşitli görevler sürdürerek çalışmalarını yaparlar. Bu kapsamda çalışma yürüten bazı kurum ve kuruluşlar şunlardır.

- ✓ **Kültür ve Turizm Bakanlığı:** Türkiye'de kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi için en önemli kurum, Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. Bakanlık, tarihi ve kültürel eserlerin korunması, restore edilmesi, araştırılması ve tanıtılması vb. bir dizi görevi yürütür. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı birimler olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri, Müze Müdürlükleri, Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri ve Müzeler olmak üzere Kültürel miras öğelerini korumaya ve yaşatmaya yönelik olarak çalışmalarını sürdürmektedir.
- ✓ **Üniversiteler ve Araştırma Enstitüleri:** Birçok üniversite, tarih, arkeoloji, sanat tarihi ve kültürel miras yönetimi gibi alanlarda eğitim ve araştırma yaparak kültürel miras öğelerinin, bilimsel metotlarla geleceğe aktarmaya çalışmaktadır. Ayrıca, üniversite bünyesindeki araştırma enstitüleri ve merkezler kültürel mirasın araştırılması ve korunmasına katkıda bulunur.
- ✓ **Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Dernekler ve Vakıflar:** Türkiye'de kültürel mirası korumaya yönelik birçok sivil toplum kuruluşu, dernek ve vakıf bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, tarihi eserlerin korunması için çeşitli projeler yürütürler ve kamuya duyarlılık oluştururlar. Bu kurumlar ve kuruluşlar, Türkiye'nin zengin kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bunlar, Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği, Türk Tarih Vakfı, Kültürel Mirası Koruma Derneği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Anadolu Eğitim ve Kültür Vakfı, Türk Kültür Vakfı ve TMMOB Mimarlar Odası vb. kuruluşlar kültürel mirasın geleceğe aktarılmasına yardımcı olmaktadır.

2.1.4. Kültürel Miras ve Turizm İlişkisi

Dünya üzerinde her geçen gün artan kültürel miras ve turizm ilişkisi gelişerek ülkelerin kalkınmalarına katkı sunarak varlığını her geçen gün artırmaktadır. Bu nedenle ülkemizde de dünya üzerinde artan, bu ilişki sonrası sahip olduğu değerlerin varlığı sayesinde en yüksek verimlilik esasına dayanarak pastadan pay almaya çalışılmaktadır. Günümüzde, 2. Dünya Savaşı sonrası ile birlikte artan yeni kültürleri ve doğal alanları keşfetme isteği insanları seyahat etmeye yönelterek etkisini artırmıştır. Seyahat etme

isteği sonrası dinsel geziler, sanatsal faaliyetler, kültürel turlar gibi toplumsal değerleri barındıran öğelerin turizmdeki etkisi artmıştır (Kaçmaz, 2023).

Kültür turizmini kısaca açıklamak gerekirse farklı toplulukların zaman içerisinde ortaya çıkardıkları kültürel değerleri yakından tanıyarak yaşam biçimlerini yerinde görüp ve bu gezme işlemi sonrası görülen yerlerle hoş anılar amacıyla yapılan geziler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu doğrultuda başka toplumların kültürel öğelerini yerinde görmek için yapılan gezilere katılan insanların yaptıkları her türlü aktivite bu kapsama girmektedir (Uygur ve Baykan, 2007:33). Kültürel miras turizmi, kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılması sonrası oluşan kültürel etkileşimin doğal bir yansıması sonucu ortaya çıkmıştır. Kültürel miras ortaya çıktığı topluma sağladığı fayda dan dolayı önemli bir kaynak olarak bilinmektedir (Yeşilbursa, 2011). Bu kapsamda yerel halk tarafından bu miras öğeleri, korunup yaşatılmalı ve geleceğe aktarılma sürecinde bu paydaşlar yer almalıdır.

Dünyada artan küreselleşme süreci sonrası kültürel mirasın korunması işlevi için yerel halkın miras bilincinin geliştirilmesine önem verilerek geliştirilmesi planlanmalıdır. Bu planın gerçekleşmesi sahip olunan mirasın korunması açısından önemli bir işleve sahiptir. Sürdürülebilir turizm anlayışı için yerel halkın kültür bilincinin artması oldukça önemli bir konu olarak dikkatleri üzerine çekmektedir (Kalyoncu, 2022). Kültürel miras alanında turizmin plansız şekilde miras öğeleri üzerinde olumsuz etkiye neden olurken, diğer yönden de yerel halkın kültürel mirasa olan ilgisini artırdığı da gözlenmektedir. Kültürel miras bir turizmi alanı için gelir getirici bir etkiye sahip olduğu için miras öğeleri önemli olarak kabul edilmektedir. Bu ilişki kapsamında sürdürülebilir kültürel miras öğelerinin varlığı sayesinde, turizmin gelişim göstereceği bilinmekte ve bu gelişim ile birlikte artacak olan maddi katkı sonrası birbirini destekler şekilde ilişki gelişmektedir (Özdoğan, 2014). Yapılan araştırmalarda kültürel miras ve turizm ilişkisinin önemli bir bölümü inanç üzerinden şekillenmektedir. Manevi dünyaya hizmet ettiğine inanılan ve bunun için çeşitli ritüellere katılmak üzere yapılan ziyaretlerde, kültürel miras öğeleri içerisinde bulunan taşınmaz yapıların ön plana çıktığı bilinmektedir (Timothy, 2021:2). Antik çağlarla birlikte başlayan inanç üzerinden yapılan kültürel miras gezilerinin olduğu bilinmekte ve bu geziler zamanın şartlarına, teknolojik değişimlere, coğrafik özelliklere göre değişim göstererek daha çok inanç kültürüne yönelik olarak yapılmış olan mimari yapıların incelenmesi ve çevresindeki dini ritüellere katılım sağlanması şeklinde olduğu bilinmektedir. Kültürel miras turizmi gelir arttırıcı yönünün bulunduğu bilinmekle

birlikte çevresel olarak etkilendiği kültürel miras öğelerinin korunarak potansiyellerinin doğru orantılı olarak artmasına katkı sunduğu görülmüştür. Bu birlikteliğin doğru şekilde sürdürülmesi paydaşların ortak şekilde iş birliğine açık olarak çalışmalarına ve güncel turizm politikalarının belirlenerek hayata geçirilmesine bağlıdır (Emekli, 2006). Bu aşamada yapılması gereken somut ve soyut kültürel miras öğelerinin temel bakış açısıyla ele alınması ve bu miras değerlerinin korunup yaşatılmasına yönelik önlemlerin alınmasına çalışılmalıdır.

Dünya üzerinde etkisi artan kültürel mirasa bakış açısı beraberinde kültürel miras yönetimi konusunu paydaşların ilgi alanına koyarak etkisini hissettirmiştir. Bu kavramın amacı kültürel miras değerlerinin yok olmasını veya tahribatını engellemeye yönelik olarak temel referans almaktadır (Kalyoncu,2022). Turizm faaliyetleri ile birlikte artan maddi birikim kültürel miras korunması konusunda istihdamın gelişmesine katkı sunarak ülke ekonomilerine katkı sunmaktadır. Artan bu ilişki sonrası yapıların restorasyon çalışmalarının finansal desteğinin gelişmesi, el işi işletmenliğine dayalı olarak gelişen kadın istihdamının desteklenmesi vb. konularda turizmin olumlu etkilerinin görmek mümkündür (Alberti ve Giusti, 2012). Kültürel miras değerlerinin turizm amaçlı olarak değerlendirilmesinde tüm paydaşların ortak çıkarlar etrafında toplanarak kendilerine biçilen rollere uygun hareket etmeleri gerekmektedir. Bu amaçla kültürel miras öğelerinin aslına dokunmadan turizme kazandırmak amacıyla ekonomik bir alan haline getirmek ve bu miras öğelerini geleceğe aktarabilme amacı doğrultusunda hareket etmek amaçlanmalıdır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017:64).

Özellikle yerel turizmin sürdürülebilmesine olanak sağlamak amacıyla kültürel miras öğelerinin hediyelik eşya gibi metalara yansıtılarak ticari bir ürün haline getirip satma işlevi ve kendine özgü mimariye sahip evlerini turizm amacıyla kiraya vermek bölgesel turizme katkı sunarak özellikle kadın ve genç istihdamına katkı sunmakta ve yerelde yaşayan insanların kültürel bilincinin gelişmesine olanak sağlamaktadır (Özdoğan, 2014). Kültürel miras öğelerinin gelir getirici turistik bir metaya dönüşmesi ve bu dönüşüm sonrası ortaya çıkan sosyo-ekonomik faaliyetler yerel halkın, girişimcilik rolünün artmasını sağlar. Kırsal kesimde yaşayan insanlar için turizminin etkisinin artırılması, canlandırılması ve buralarda bulunan mimari öğelerini restore edilerek rekabet etme gücünün artırılması, turizmde yapılması gereken önemli işlevlerdendir (Wang ve Bramwell, 2012; Özdoğan, 2014). Kültürel mirasın turizm faaliyetlerine temel kaynak olduğu bilinmekte birlikte bu kaynak ekonomik hem de eğitim yönüyle de etkisini gösterdiği görülmektedir. Turizmin zamanla kendi içerisinde

oluşturduğu bilgi birikimi sonrası yerel halkta bilinçlenme, yaşadığı yere sahip çıkma ve sürekliliği olan bir turizmin anlayışının oluşmasına katkı sunduğu bilinmektedir (Li, Wu ve Cai, 2008).

Turizm hareketlerinin olduğu alanlarda yer alan kültürel miras öğelerinin korunması gerekliliği ve bu miras öğelerinin sürdürülebilir bir turizm anlayışı için olmazsa olmaz olduğu bilinmekte ancak koruma altında olan miras alanları ile somut kültürel miras değerlerinin turistik anlamda çekicilik olarak kullanılması sonrasında eserler üzerinde tahribatların oluşabileceği riski de unutulmamalıdır. Kültürel miras öğelerinin ekonomik olarak bir katma değer yaratması bu konunun sadece maddi kazanç sağlamak olarak düşünmemek gerektiği fikri tartışılarak kültürel olarak da koruma ve yaşatma fikrinin de en az turizm kadar önemli olduğu konusu dile getirilmektedir. Bu tartışmalarda, turistlerin beklentilerinin karşılanmaya çalışıldığı uygulamaların kültürel değerlerin ticarileşmesi kaygılarının artmasına yol açmaktadır. Araştırmalar (Brunt ve Courtney, 1999; Kalyoncu,2022) göstermiştir ki, koruma altındaki kültürel miras alanlarının turistik ziyaretler nedeniyle tahrip edildiği görülmüş ve somut kültürel miras eserlerinin yıprandığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, turizm faaliyetlerinin bu alanlarda dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerektiği fikri zamanla önem kazanmıştır. Turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirler, kültürel miras alanlarında yapılan araştırma, restorasyon ve kazı gibi maddi kaynak gerektiren çalışmalara bütçe sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, turizmin korunan alanlar üzerinde oluşturduğu baskı ve bu alanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması için sürdürülebilir bir turistik gelişme sağlamak için gerekli politika ve planlamalar yapılması doğru olacaktır. Bu sayede, turizm faaliyetleri hem ekonomik katkı sağlayacak hem de kültürel mirasın korunmasına yardımcı olacaktır.

Kültürel miras eserlerinin UNESCO tarafından tescillenerek dünyaya ilan edilmesi Ülkelerin önemli bir saygınlık kazanmasına sağlamaktadır. Bu prestij etkisi, beraberinde turizm faaliyetlerini de olumlu şekilde etkilemektedir (Çağlar ve Doğan, 2018). Turizm sektörü kapsamında kültür varlıklarının UNESCO tarafından tescil edilerek kayıt altına alınması, kültürel mirasın yer aldığı destinasyona saygınlık kazandırma ve turizm faaliyetlerinin desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda yürürlüğe girmiş olan “Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi”nin şartlarını taşıyarak “Dünya Mirası Listesi” olarak ilan edilen doğal ve kültürel miras öğeleri, tüm insanlığın ortak değeri olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde kayıt altına alınan miras öğelerinin bazı şartlara göre değişime uğrayabileceği de

unutulmamalıdır. Örnek vermek gerekirse son yıllarda ülkelerin yaşadıkları karışıklıklar, savaşlar ve sosyal patlamalar gibi durumların ortaya çıkardığı kaos sonrası kültürel miras öğelerinin zarar gördüğü bir gerçek olup UNESCO tarafından miras öğelerini korumaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Kültürel miras öğelerinden olan somut olmayan miras öğeleri turist çekme işlevine sahiptir. Yerel dansların, törenlerin, kutlamalar vb. aktivitelerin varlığı bölgesel olarak destinasyonlarda hareketlilik sağlamaktadır. Ayrıca yerele ait olan somut olmayan öğelerin, hediyeelik ürün olarak da satışa sunulması yerel ekonomiye katkı sunmaktadır. Bilimsel olarak somut olmayan miras öğelerinin belirlenerek kayıt altına alınması işlevi miras öğelerinin geleceğe aktarılmasına katkı sunmakta ve ülkelerinin milli duyguların canlı tutulmasını sağlamaktadır. Bir alanda bulunan kültürel miras öğesi, o yerleşim yeri için önemli bir ekonomik kaynaktır. Bu doğrultuda bu miras kaynağı doğru yönetildiği takdirde bölge turizmi açısından sürdürülebilir bir ekonomik kazanç olarak öne çıkabilir. Bu kazancın elde edilebilmesi için ilk olarak miras öğelerini keşfetme, güncel durum analizi, korumaya alma, paydaşlarla birlikte hareket etme gibi birçok işlemten geçerek turizm amacıyla kullanılması doğru olduğu değerlendirilmektedir (Kalyoncu, 2022). Kültürel miras öğeleri sayesinde yerel kültürün korunup yaşatılması, uzun soluklu planlanmış turizm anlayışı ve çevresel kalkınmaya olanak sağlamak mümkündür. Sürdürülebilir turizm anlayışı yerel halka ekonomik olarak alan açmakta ve sosyo-kültürel olarak kendisini geliştirme imkânı sunmaktadır.

Ülkemizin Paleolitik Dönem'den başlayarak günümüze kadar ulaşılabilen kültürel miras birikimi sonrası, sayısız oranda kültürel varlığa sahip olmasını sağlamıştır. Bu mirasın ortaya çıkardığı zenginlik tüm dünyanın dikkatini çekmekte ve turizm ile birlikte yenedünya düzeninde ülkemizi ön plana çıkarmaktadır (Eren, 2021). Anadolu coğrafyası, sadece somut kültürel miraslar açısından değil, tarih, din, sanat, adet, gelenek-görenek ve mutfak kültürü gibi soyut kültürel miras öğelerinin varlığı ile doğal miras öğelerinin bulunması sayesinde çok yönlü yaşanabilir bir yer olarak değerlendirmek mümkündür. Bu kültürel çeşitlilik sayesinde Türkiye, kültürel miras bakımından dünyada önemli bir konumdadır (Yavaş,2022). Türkiye'de Kültürel mirasın yaşatılıp yarınlara aktarma görevi öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olup Bakanlığın kendi bünyesinde bulunan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından kültürel miras öğelerinin tanıtımı, korunmasına yönelik iş ve işlemler ile turizme kazandırma faaliyetleri gibi çalışmalar yürütülmektedir (Kaçmaz,2023). UNESCO Dünya Miras Listesi, doğal ve kültürel miras unsurlarının tanıtılmasını ve

korunmasını amaçlayan bir organizasyon olup, bu unsurların listeye alınması için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye, Dünya Miras Geçici Listesinde 4 karma, 3 doğal ve 77 kültürel öge olmak üzere toplam 84 miras unsuruna sahipken, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde ise 19 adet kültürel ve doğal miras ögesi bulunmaktadır (Yavaş,2022). Bu kültürel miras öğelerinin fazla ve çeşitli olması Türkiye'nin dünya turizmindeki konumunu güçlendirmekte ve her geçen gün önemini artırmasına olanak sağlamaktadır.

Harita 2.1: Türkiye’de bulunan kültürel miras alanlarının harita üzerindeki yerleri (Unesco, 2021)

Tablo 2: Türkiye’nin UNESCO miras listesinde bulunan kültür miras alanları

1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
2. İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
4. Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
5. Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
6. Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
7. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
8. Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
9. Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
11. Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
14. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
15. Efes (İzmir) 2015
16. Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
17. Aphrodisias (Aydın) 2017
18. Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018
19. Arslantepe Höyüğü (Malatya) 2021

Kaynak: (Yavaş, 2022).

2.2. Roma İmparatorluğu'nda Ölü Gömme Geleneği

Hayatın varlığı ile birlikte başlayan yaşam olgusu, ölümlü bir dünya anlayışını da beraberinde getirir. Biyolojik olarak insan yaşamının sonlanması da, insanları farklı ölü gömme geleneklerine yöneltmiştir. Doğudan batıya her toplum kendi gelenekleriyle birlikte hayata tutunarak kültürlerini yaşatmaya çalışmışlardır. Bu geleneksel anlayış, yüzyıllardır bütün toplumları etkilemiştir. Toplumların yaşadıkları coğrafi etkenler, dini inanışların ritüelleri ve ekonomik koşulların toplumsal hareketlere yön vermesi gibi durumlar sonrası, ölüm ritüelleri de çeşitlenerek toplumların yaşamının vazgeçilmez bir parçası olmuşlardır.

Ölüm sonrası yapılan cenaze törenlerinin varlığı, çok erken dönemlerden itibaren toplumların yaşamlarında önemli ve kutsal bir hal alarak günümüze kadar süre gelmiştir. Antik Çağ'dan bu yana din olgusunun insan yaşamına yön vermesi sayesinde öteki hayata olan inanç, insanları ölüm ritüellerinin sürekliliğine katkı sunarak kültürlerin vazgeçilmez bir parçası olarak karşımıza çıkarır (Civelek, 2007). Ayrıca, ölüm sonrası öteki dünyada da ölen insanları mutlu etme ihtiyacı, ölü kültü anlayışını oluşturmuştur. Bu anlayışın temelinde doğum sırasında oluşan mutluluğun vermiş olduğu hazzın, sevilen insanın ölümü sonrasında da törenle uğurlama ihtiyacının bir devamı olması gerektiği inancını doğurmuştur (Çetinkaya, 2011).

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde, ölüm sonrası yaşamın varlığına olan inanç toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Bu inanış neticesinde, cenaze törenleri kanunlarla belirlenerek sınıfsal bir hiyerarşiye göre şekillenmiştir. Erken Roma Dönemi'nde ölüm sonrası yaşama olan inançtan kaynaklı olarak mezarlara yiyecek ve içecek bırakılmış ve ölümlere rahat bir yaşam sunma fırsatı amaçlanmıştır (Civelek, 2007).

Roma İmparatorluğu'nda mezar yapılarının farklılığı sosyal statülerle belirlenmiştir. Sosyal statü ile oluşan hiyerarşik düzen, mezarların yapılışını ve mimari özelliklerini etkilemiştir (Katunarić, 2022). Soylular zenginliğin ve ihtişamın bir göstergesi olarak anıt mezarlarda yatarken, sıradan ve fakir insanlar kısaca Romalı halk ise genellikle topraktan yapılmış basit mezarlara gömülmüşlerdir. Toplumsal eşitsizlik, kendini mezar yapılarının mimarisinde dahi göstermiştir (Graham, 2006).

Roma İmparatorluğu halkı için de cenaze töreni önemli ritüellerden biridir. Cenaze töreninde tüm insanlar sevdikleriyle vedalaşmak için gerekeni yapmışlardır (Katunarić, 2022).

Kişinin son nefesini vermeden önce en sevdikleri, ölülerine son öpücüğü vermek için kişinin yakınında bulunurlardı. Bu kişiler genellikle aile bireylerinden oluşmaktaydı (Graham, 2006). Yunan geleneğinin bir devamı olan ölünün ağzına para konulma ritüeli, Roma İmparatorluğu'nda da devam etmiştir. Ölen kişinin ruhunu rahat bir şekilde teslim etmesi koşuluyla “Charon Nehri”nden geçmesi için kayıkçıya para verilmesi, bu kültürde de karşımıza çıkmaktadır (Retief, Cilliers; 2006).

Yapılan bu ölüm ritüellerinin hızlı yapılması kanunlarla belirlenmiştir. Roma'da rahipler eşliğinde yapılan törenlerin, ölünün hastalık yayma ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla cenaze törenleri hızlı bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Bu ritüellerin önemli bir ayrıntısı da, insanların sevdiklerine bağlılık göstergesi olarak arkalarından söyledikleri şarkılar yani ağıtlardır. Ölen kişiye söylenen bu ağıtlar 12 levha kanunu ile sonradan yasaklanmıştır (Katunarić, 2022; Adkins, L, Adkins, R. A, 2014).

Roma İmparatorların cenaze törenleri ise görkemli bir şekilde yapılmıştır. Buradaki amaç, devletin görkemine ve ihtişamına yapılan bir vurgudur. Bu görkemli cenaze törenleri, açık alanlarda yapılırken birkaç gün süreyle de devam ederdi. Kısaca bütün Roma İmparatorları için büyük ve görkemli cenaze törenlerinin düzenlendiği bilinmektedir (Walker, 1985).

Ölen kişiye öteki dünyada yardımcı olması amacıyla, mezarlara ölü hediyeleri bırakmak gelenek haline gelir ve bu gelenek İtalya'dan Anadolu'ya dahi değişmeden ulaşır. Yapılan kazılar sonucu mezar buluntuları arasında kaplar, kandiller, yüzükler, takılar, göz taşı şişeleri ve bazen de çocuklar için oyuncaklar bırakıldıkları gözlenmiştir. Bu hediyeler, kadın, erkek ve çocukların sosyal ve kültürel özelliklerine göre de farklılık göstermiştir (Civelek, 2007).

Roma İmparatorluğu'nda Hristiyan inancına sahip kişiler genellikle gömülerek defin edilmeyi tercih etmektedirler. Bu inanışın Yahudilik dininden kalma bir ritüel olduğu inancı baskındır (Davies, 1999). Yer altı gömüsü olarak ifade edebileceğimiz katakomp tarzı mezarlarda, genellikle dinsel motiflerle bezenen duvarlara rastlanılır. Bu dönemde Yahudilik ile Hristiyan inancına sahip toplumların mezarlık alanları, farklı yerlere inşa edilmiştir. Bu cenaze törenlerinde din adamlarının eşliğinde ilahiler söylenerek ölene saygı gösterme geleneği söz konusudur. Ayrıca yemek törenleri gibi, biraz olsun acıları hafifletmek amacıyla birlikte vakit geçirmek esasına göre de törenler düzenlenmiştir (Katunarić, 2022).

Roma İmparatorluğu'nda defin şekillerinin iki şekilde gerçekleştirildiği bilinmektedir. “Kremasyon” ile “İnhumasyon” olarak adlandırılan bu iki defin ritüeli,

Roma İmparatorluğu'nun siyasi egemenliğindeki toplumların yaşamında önemli bir yer edinmiştir.

Roma İmparatorluğu'nda On İki Tablet Kanunları ile kremasyon veya inhumasyon uygulamalarının şehrin içinde yapılması yasaklanarak, şehri hastalıklardan koruma amacı doğrultusunda bu uygulamalara sınır koyulmuş ve kamusal düzen sağlanmaya çalışılmıştır (Kyle, 1998).

Kremasyon defin, M.Ö. 8 ila 7. yüzyıllarda Roma'da sıkça görülen uygulamalardan birisidir. Bu defin biçimi, zenginlik göstergesi olarak bilinen bir uygulamadır. Bu definler, Roma Cumhuriyet Dönemi'nde baskın bir hale gelerek gelenekselleşmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu uygulama biçiminde ceset bir platform üzerine konulur ve küllerin toplanacağı bir şekilde yakma işlemi gerçekleştirilir. Bu ayin uygulamasındaki amaç, ölünün diğer dünyada fazla acı çekmesine engel olmak ve ölünün arınmasını sağlamaktır (Toynbee, 1971). Ayrıca ölünün yayabileceği hastalıklardan korunma amacıyla da, kremasyon yöntemi sıklıkla uygulanmıştır. Yakma işlemi sonrası ölüden kalan küller, kişinin ailesine teslim edilerek hatıra olarak saklanması sağlanmıştır (Katunarić, 2022).

Roma İmparatorluğu'nda diğer defin gömme işlemi inhumasyondur. Bu uygulamada kremasyon yöntemi gibi oldukça yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Tam olarak hangi tarihte başladığı bilinmemekle birlikte, bu bir dinsel ayin olarak toplumların yaşamlarında yer almaya devam etmiştir (Hope, 2009). Bu yöntemde, ceset bir örtüye sarılarak tabuta konulur ve toprağa yerleştirme işlemi gerçekleştirilir. Ayrıca bazı bölgelerde cesedin toprakla birebir temasını sağlamakla da defin işlemi gerçekleştirilmiştir. Roma Dönemi'nde sık olmasa da, Mısırdan geldiğine inanılan mumyalama yöntemi de kullanılmıştır. Bu uygulama, özellikle halk tarafından rağbet görmemiştir. Uygulamanın en önemli örneği olarak, İmparator Nero'nun eşi Poppaea'nın mumyalanması verilebilir (Giunio; Alihodžić, 2019). Roma İmparatorluğunda ölüm ayinlerinin şekillenmesinde Yunan toplumunun geleneklerinin etkisi büyüktür (Stirling, 2006). Genel olarak, kremasyon ve inhumasyon yöntemi kullanılarak imparatorluk dönemi boyunca uygulanmıştır. Genellikle soylular ve elit kesim kremasyon uygulamasını kullanırken, orta sınıf ve alt tabakada bulunan insanlarsa inhumasyon defin uygulamasını kullanmışlardır (Civelek, 2007). Roma İmparatorluğu'nda ölü gömme geleneği, zamanla değişen ve toplumsal sınıflara göre farklılık gösteren bir uygulama olarak varlığını sürdürmüş bu uygulama, Roma arkeolojisi açısından oldukça önemli veri kaynağı olarak kendini hissettirmiştir.

2.3. Kaya Mezar Geleneğinin Kökeni ve Roma İmparatorluğu'nda Kaya Mezar Tipolojisi

Kaya mezarlar arazinin topoğrafik yapısına uygun ve jeolojik kayaç yapısının bulunduğu alanlarda inşa edilmişlerdir. Kayalık zemine yapılan her türlü mezar yapısı bu kategoriye girmektedir. Bu mezar tipi, kayalık alana oyularak inşa edilen oda şeklindeki mimari yapılardır. Ayrıca bu yapılara “kuyu mezar” denilmesinin bir göstergesi olarak, mezar odasının kapısı arasında basamaklı ya da dromoslu alanın bazen 3 m. derinliğe ulaşması gösterilmektedir (Ergeç, 1995: 101, Orthmann, 1979: 101).

Kaya mezarlarının ölü istirahatgahı olarak kullanılması Prehistorik Dönem’e dayanmakta olup, bu yapılarının kullanımı bronz çağından itibaren yaygınlaşmıştır. Bu tip mezar örneklerini ilk olarak Akdeniz’e kıyısı bulunan Mısır Uygarlığı’nda görmek mümkündür. Bu mezar tipleri, Nil Nehri boyunca sıralanmış şekilde inşa edilirken, Antik Dünya’da kaya oyma mezar tiplerinin en erken tarihli örneklerinin de MÖ. III. binli yıllara Mısırdaki tarihlendiği kaynaklarca dile getirilmektedir (Berber, 2015: 30).

Anadolu’da ise bu yapıların kullanılması Demir Çağ Uygarlığı olan Urartulara kadar indirgenebilir (Çevik, 2000:104; Şahin, 2020:22). Hatta kimilerine göre örneklendirmeler, Hurrilere kadar inildiğini gösterir. Zengin bir arkeolojik mirasa sahip Anadolu’da bu geleneğin yerleşmesi Urartular ile birlikte başlarken; geç Hitit Krallıkları, Asur-Arami ve Fenike Uygarlıkları’nın kültürel mirasının yansımasıyla şekillenerek de yayılmışlardır (Güzel, 2021:20). Bu mezar geleneğinin Urartuları etkilediği uygarlıkların başında, Hititlerin olma ihtimalini varsayanlar da oldukça fazladır. Bu gelenek ayrıca Asurlular tarafından da oldukça kullanılmış olup, Anadolu ile girilen ilişkiler sonrası etkilerini Doğu Anadolu’da da oldukça hissettirmiştir (Şahin, 2020: 32-33, Çevik, 2000: 71). Kaya mezarlarının gelişimi ile yapılan bilimsel kaynaklar sınırlıdır. Bu konu hakkında yapılan çalışmalara göre;

Mezopotamya olarak bilinen coğrafya da yaşayan Sümerler-Er Hanedanlar Dönemi’nden (M.Ö. 2850-2350) itibaren bir mezar tipolojisi ile karşılaşılır (Ökse, 2002). Bu geleneksel mimari örneği, ölü evi düşüncesinin vücut bulmuş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle kerpiç, tuğla ve taş kullanılarak örülen bu mezarların üstü örtü ile kapatılarak kubbeli yapılar halini alırlar. Bu tür mezar yapılarına örnek olarak Ur şehrini verebilmek mümkündür (Güzel, 2021:20).

Bu tür mezar yapılarını Anadolu'da görmek oldukça mümkündür. M.Ö. III. Bin'de oda mezarlar Alacahöyük'ten başlayarak, Horoztepe, Arslantepe, Hayaz Höyük, Gedikli/Karahöyük, Tilmen Höyük ve Titriş'te oda, ya da Hayaz Höyük'te yapılan kazılarda gözlendiği üzere oda mezar şeklinde tespit edilmişlerdir (Uhri, 2006:246). Ayrıca Gedikli/Karahöyük, Tilmen Höyük, Hayaz Höyük, Alacahöyük ve Horoztepe'deki mezarlar GTÇ. II. (M.Ö. 1400-1300) Dönemi sonuna ya da GTÇ. III. Dönemi'ne tarihlenirken, Arslantepe ve Titriş ise GTÇ. I. ve II. (M.Ö. 1550-1300) Dönem'lere tarihlenmektedir (Güzel, 2021:21; Ergeç, 1995: 102).

Bu mezar yapılarının kökeni hakkında yapılan başka bir görüşe göre de, bu yapıların Myken Dönemi'ne kadar (M.Ö. 1800-1200) gittiği yönündedir. Bu görüşte mezarlar, sarp ve ya dağlık yamaç boyunca sıralanmış gruplar şeklinde inşa edilmiştir (Uhri, 2006:246).

Tüm bu bilgiler ışığında kaya mezarlarının kökeni konusunda şu çıkarımlar yapılabilir; Bu tür yapıların ilk olarak Sümerlerde görüldüğü ayrıca Anadolu'da ve Myken Uygarlığında karşımıza çıktığı görülmüştür (Güzel, 2021:21).

İnsan eliyle yapılan bu mezar yapıları değişik aletler yardımıyla meydana getirilmişlerdir. Kayaç yapısının uygunluğuna göre farklı şekillere göre de inşa edilmişlerdir. Kaya mezarlarının yapıldıkları alanlar çoğunlukla dik ve kayalık alanlarda, ana kaya oyularak veya düz zeminde derine doğru oyma işlemi gerçekleştirilerek oluşturulurlar. Her toplumun kültürünü içinde barındıran bir iç düzenleme ve dış cepheye sahiptirler. Genellikle soylu kişilerin ihtiyacına göre yapılmaya başlanan bu mezar yapıları, zamanla artan ihtiyaç sonrası birçok kişinin ebedi mabedi halini almışlardır.

Roma Dönemi'ndeki kaya mezar geleneği, Anadolu'dan başlayarak Afrika'ya özellikle Mısır, Akdeniz Havzası'ndan Avrupa'ya özellikle İtalya'ya kadar geniş bir alana yayılarak kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun birçok coğrafik bölgeye yayılım göstermesi sonrası bu mezar geleneği yaygın olarak toplumlara hizmet etmiştir (Güzel, 2021:22). Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki etkileşimi sonrası bu yapıların varlığı bölgesel olarak farklılık göstermekle beraber, temel nitelik ve tipoloji olarak benzerlikler göstermektedir. Bu kültürel ilişki sonrası, Anadolu'nun birçok bölgesinde kaya mezar örnekleri ile karşılaşmak mümkündür.

Ülkemizde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde (Kommagene), Akdeniz Bölgesi'nde (Lykia ve Kilikya ve özellikle Dağlık Kilikya) ve Orta Anadolu Bölgesinde (Kapadokya) bu mezar tipolojisinin örneklerine rastlamak mümkündür (Ergç,

1995:165). Ülkemizde Roma Dönemi'nde yapılan kaya mezarlarının yapılış amaçları, genellikle soylular için olup zenginliğin yansıtılması hedeflenmiştir (Mansel, 1971:544).

Bu mezar geleneğinin bahsi geçtiği üzere Anadolu'daki en erken örnekleri Urartulara kadar gitmekte olup, Doğu Roma (Bizans) Dönemi'nin erken evrelerine kadar kullanılarak süregelmiştir. Ayrıca kültürel etkileşim sonrası ortak kullanım olarak yaygın kullanılan mimari yapılar ve farklı ölü gömme teknikleri kaya mezar tipolojilerini etkilemişlerdir. Başka bir görüşe göre de, kültürler arasında kaya mezarlarının nesiller boyunca ortak olarak kullanıldığı, bu doğrultuda zaman ve ekonomik açıdan kolaylık sağlayarak önemli bir boşluğu doldurduğu gerçeğidir. Zamanla soylular için yapılan Roma Dönemi kaya mezarlarının savaşlar sonrası artan ölümlerin gömülmesi amacıyla "çoklu gömü alanı" şekline bürünmüş ve halk tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Bu mezar mimarisinin kapıları genellikle düzgün blok taşlarla kapatılarak koruma altına alınmışlardır. Yapılan arkeolojik kazılarda bu örneklerle sıklıkla rastlanılmıştır (Güzel, 2021:22).

Kaya mezar odaları; 1. Tek odalı mezar 2. Çok odalı mezar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.3.1. Tek Odalı Kaya Mezar

Tek odalı mezar yapıları, zeminin yüzeyine açılmış küçük bir kapı açıklığının ve arkasındaki tek odadan oluşan mezar yapıların adıdır. Bu mekânların kapı açıklığı daha derin bir şekilde yapılmıştır. Bu mezar yapılarının tarihsel süreç içerisinde fazla değişikliğe uğramadan geldiği bilinmektedir. Bu sürekliliğin temel koşulu olarak basit bir plana sahip olmaları gösterilmektedir. Anadolu'nun her bölgesinde bu tür mezar yapılarını görmek mümkün olup Anadolu'daki ölü gömme geleneği içerisinde en fazla görülen mezar tipi olarak bilinir (Güzel, 2021:21).

Tek odalı mezarların çoğunda duvarlarda sekiler (ölü yatağı) bulunmaktadır. Bu mezar yapıları genellikle birden fazla insanın gömülmesi için planlanmıştır (Şahin, 2021: 35) Tek odalı mezar yapılarının plan tipleri çoğunlukla kare, dikdörtgen, yuvarlak olarak inşa edilmişlerdir. Bu yapılarda gömüler merkezi planın kenarlarına açılan mezar yataklarına konulmuştur. Bu yataklar gömülerin konulduğu eş zamanlı olarak açılan alan boşlukları oyularak yapılmışlardır. Tarihsel süreç içerisinde ilk dönemlerde mezar yapılarında bezemeye fazla önem verilmemiştir. Ancak daha sonraki dönemlerde yapılarda yer yer bezeme unsuru görülmüştür (Güzel, 2021:22). Genel olarak Doğu

Anadolu’ da görülen bu yapılar Urartu Dönemi’ne tarihlendirilmişlerdir. Urartu Dönemi mezar yapıların kendine özgü mimari özellikleri bulunmaktadır. Bunlar, mezar içerisindeki kaya basamakları, ana kayaya oyulmuş temel yatakları, suya inen merdivenli tüneller ve sarnıçlar olarak bilinmektedir. Özellikle Urartular ile özdeşleşen bu tür merdivenli tüneller Geç Demir Çağı’nda bütün Anadolu coğrafyasında yaygın olarak mezar yapısı olarak kullanılmıştır. Orta Anadolu’da ise, çoğunlukla Frig mezarlarında görmektedir (Çevik, 2000: 100). Bu doğrultuda bu mezar yapılarının sadece Doğu Anadolu ve Urartu’ya özgü değil, Demir Çağı ve sonrasında bütün Anadolu’da var olduğunu gösterir. Ayrıca tek odalı mezar yapıları, yalnızca plan tipolojisi ve boyutları bakımından ele alınırsa, bu tür yapıların Frigya ve Klikia bölgelerindeki bazı kaya mezarları ile benzerlikleri bakımından Urartu ile birlikte Pers, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu’nun tümüne egemen kültürlerle ilişkilendirilmesi doğru olacaktır (Köroğlu, 2008: 23-32). Bu plan tipi ölçeğinde Anadolu’da en erken tarihli tek odalı mezar yapısı Erken Bronz Çağı’na (MÖ 3300-3200) ait Çeşme’de bulunan Boyalık Mezarlığı’nda görülmektedir (Şahoğlu ve ark, 2008: 235-252). Ayrıca Güney Kommagene Bölgesi’nde, Doliche Kent ile Jupiter Dolichenus Temenosu, Hacımallı ve Yarımcı nekropollerinde, de bu mezar yapılarının benzer örnekleri oldukça görülmektedir. Güneydoğu Anadolu bölge sınırları içerisinde bulunan Ergani Hilar Mağaraları alanında da bu tür mezar yapılarını görmek mümkündür (Güzel, 2021:25).

2.3.2. Çok Odalı Kaya Mezar

Çok odalı kaya mezar yapıları; girişte bir platform, büyük bir kapı ile girilen geniş bir ana oda ve bu odaları birbirlerine bağlayan yan odalardan oluşur. Bu yapılarda oda sayısı fazla olup, genellikle beş ve üzeri oda sayısından oluşmaktadır. Bu yapıların plan tipinde, odalar dehliz ya da koridorlar yardımıyla birbirlerine bağlanmıştır. Bu mezarlar zamanla artan mezar ihtiyacı sonrası arazinin kayaç yapısına göre şekillenerek değişim geçirmişlerdir. Bu nedenle bazı plan tipleri simetri olmayan bir hal almıştır (Köroğlu, 2008:23). Bu yapıların belirleyici özelliği, merkezi ana odanın etrafında gelişen odaların varlığı ile birlikte güvenlik amacıyla surlara yakın yapılması ve basamaklı bir yolla ulaşım sağlanması gösterilebilir. Mezarların mimari detaylarında, diğer oda mezar türlerinden çok da farklı bir uygulama yoktur. Ancak bazı örneklerde cephe genellikle düz bir şekilde yapılmış olup bazen küçük niş açıklığı ile cephelerde

hareketlendirme sağlanmıştır (şahin, 2021:27). Bu rneklerin Anadolu'daki benzerleri fazla değildir. Bu yapılara örnek vermek gerekirse, erken dönemde Frig coğrafiyasına gitmek gerekir. Ayrıca Güney Kommagene Bölgesi'nde de, Doliche Kent Nekropolisi ve Jupiter Dolichenus Temenosu Nekropolinde rnekleri görmek mümkündür (Ergeç, 1995).

3. KONAĞINAR KÖYÜ KAYA MEZARLARI VE BULUNTULARI

3.1. Konakpınar Kaya Mezarlarının Konumu

Konakpınar Kaya Mezarları, Siirt ilinin Kurtalan ilçesine bağlı Konakpınar (Aynqasre) köyü içerisinde yer almaktadır. Kazı yapılan alanı, Konakpınar köy yerleşmesinin yaklaşık 2. km güneybatısındaki Beykent Dağının eteklerinde fıstık bahçesi olarak kullanılan alanda inşa edilmiş olup 37.9155. enlem ve 41.6366. boylamında yer almaktadır (Şekil 3.1).

Harita 3.1: Konakpınar köyü kaya mezarı çalışma alanının üstten görüntüsü (Web kaynak 3)

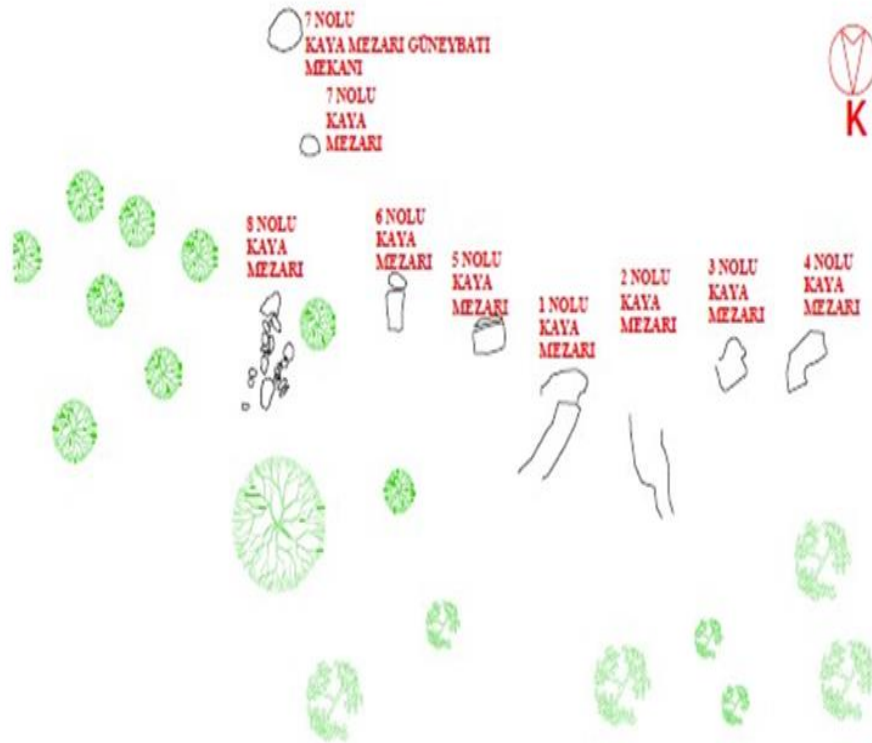
Şekil 3.1: Konakpınar köyü kaya mezarlarının uzaktan görünümü (Batman Müze Müdürlüğü Arşivi, 2017)

3.2. Kazılar

“Konakpınar Kaya Mezarları”, olarak incelediğimiz kaya mezarlarının yerleşim alanı, arazinin topografik yapısından dolayı çeşitli karakterlerde ortaya çıkmıştır. Kaya Mezarların bulunduğu alanında şu ana kadar herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Bu alandaki kazı çalışmaları Cahit YOLTAY isimli vatandaşın fıstık ağaçlarının dikili olduğu arazisinde gölgelik yapmak amacıyla girişini açtığı mağarada insan kemikleri ve tarihi eser değeri taşıdığı değerlendirilen 5 adet eserin bulunması sonrası konu Batman Müze Müdürlüğüne bildirilerek 26.05.2017 tarihinde Batman Müze Müdürlüğü Başkanlığında bir ekip ile kurtarma kazısı çalışmalarına başlanmıştır (Baş, 2018:125). Bu alanda yapılan kurtarma kazıları sonrası 8 adet kaya mezarına rastlanılmış olup alanda 2021 yılı sonuna kadar kazı çalışmaları yapılmıştır. 2017 yılında 2, 2018 yılında 1, 2019 yılında 3, 2020 yılında 1 ve 2021 yılında da 1 adet kaya mezar yapısı tespiti sonrası toplamda 8 adet kaya mezar odasının kazısı gerçekleştirilmiştir (Şekil 3.2).

Kazı başlangıcında 1 no.lu diye tabir edilen mekânın sadece küçük bir kısmının açık olduğu görülmüştür. Bu alanda yapılan kazı çalışması sonrası elde edilen veriler ışığında toplamda 8 adet kaya mezarına rastlanmıştır ve birçok buluntu ele geçirilmiştir.

Konakpınar köyü kaya mezarı alanında 2017 yılında başlanılan kurtarma kazısı öncesinde, alana yönelik herhangi bir bilimsel veri bulunmamaktadır. Tesadüf eseri keşfi yapan arazi sahibinin kültürel bilincinin varlığı sayesinde, söz konusu kaya mezarları arkeoloji dünyasına kazandırılarak, bölge tarihi açısından oldukça önemli bir bilimsel veri kaynağı olarak arkeoloji dünyasındaki yerini almıştır (Şekil 3.3). Bu doğrultuda Konakpınar köyü kaya mezar alanı, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün 01.06.2022 tarih ve 9379 sayılı kararı ile “Konakpınar Nekropol Alanı I. Derece Arkeolojik Sit Alanı” olarak tescil edilerek kayıt altına alınmıştır (Web kaynak-4).

Şekil 3.2: Konakpınar köyü kaya mezarı vaziyet planı (Şelale YOĞUN tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.3: Konakpınar köyü kaya mezarı havadan görünümü
(Batman Müze Müdürlüğü Arşivi, 2020)

3.3. Mezarlar

Konakpınar kaya mezarlarında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ana kayaya oyularak yapılmış 8 adet tek odalı mezar yapısı ortaya çıkarılmıştır. Bu mezar yapılarının bazılarında dromoslu bir şekilde girilmekte olup zemin yapısı olarak kireç taşı kimyasal özelliği gösteren kayac yapısının da kolay işlenmesi sonucu bölgede mezarlar inşa edilmiştir. Bu alandaki mezar yapılarının hepsi tek odalı mezar tipolojisine sahiptir. Yan yana sıralı şekilde inşa edilen mezarlar, alanda yapılan kazılar sonucu elde edilen veriler ışığında diğer mezar odalarına açılan küçük açıklıklar tespiti ve ya arazi yapısının varlığı sayesinde elde edilerek mekânlar açığa çıkarılmıştır. Girişleri batı yönde olan kaya mezarları, kuzey-güney yönünde yan yana sıralanmış olup fıstık bahçesi içerisinde hakim bir noktada yer almaktadır.

Mezarlardaki gömüler, arcosoliumlu mezarlar gibi tam kemer şeklinde bir form göstermektedir. Mezarların içerisine karşılıklı olarak arcosoliumlu bölümler açılmış olup, bazı mezar yapılarında tekne mezarlara da rastlanmaktadır. Bu alanda kazı sonrası çoklu gömü olarak kullanılan bir mezarlık alanı olduğu da tespit edilmiştir. Bu alana ölü

konulmadan önce daha önce mezarda bulunan iskeletler başka bir alana alınır ve yeni ölen kişilere alan açılarak söz konusu alanlar sıklıkla kullanılarak halka hizmet eder.

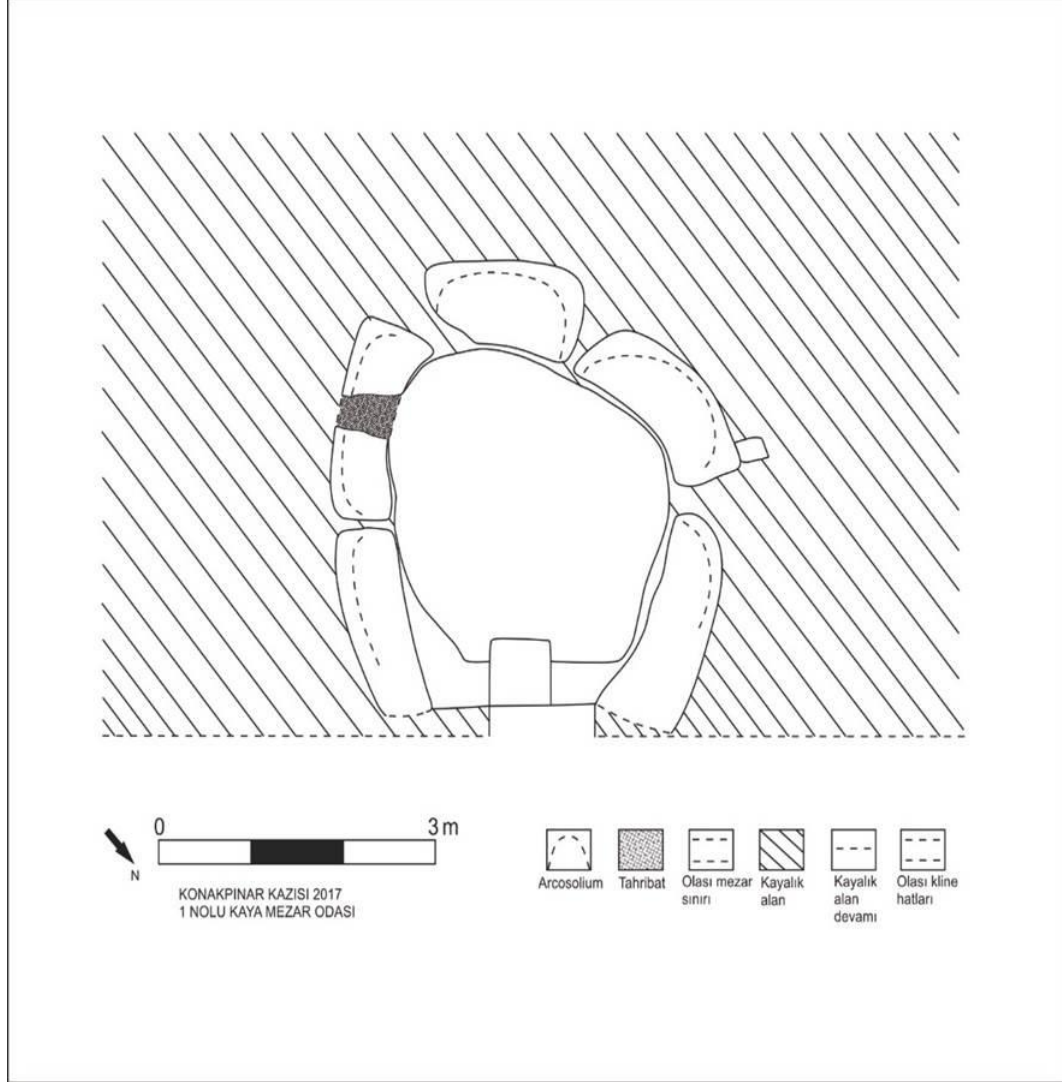
Mezar yapılarında bulunan oda mezarlarda süsleme açısından oldukça sade tutularak inşa edilmiştir. Mezar yapılarında ölü hediyesi olarak oldukça zengin buluntular elde edilmiştir. Başlıca ölü hediyesi olarak sikkeler, kandiller, pişmiş toprak seramikler, süs eşyaları, yüzükler, cam ve taş bocuklar ve unguentariumlar bu mezar eserlerinin başlıca örneklerini oluşturmaktadır (Batman Müzesi Arşivi, 2022).

3.3.1. 1 No.lu Kaya Mezarı

Kurtarma kazısına konu olan bölgede tespit edilen 1 numaralı kaya mezarı kaba ve basit bir işçilikle yapılmıştır. Ana kayanın oyulup şekillendirilmesi sonucu oluşturulan kaya mezarının düzgün olmayan ve tahribata uğramış olan giriş bölümü ölçüleri, 1.30 x 1.60 m. olup kuzeydoğu yönde yer almaktadır. Giriş kapısından, tek basamakla, klineleri birbirinden ayıran mezar odasının zemin bölümüne inilmektedir (Şekil 3.4).

Mezar odası 3.00 x 3.50 m. ölçülerinde oval planlıdır. Mezar odasının kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu duvarlarına oyulmuş, birbirini görececek şekilde radyal sistemde planlanmış 5 adet kline mevcuttur (Şekil 3.5). Mezar odasının duvarları ve tavan bölümü kabaca işlenmiştir (Şekil 3.6). Çalışmalarda 50 adet kafatası (kırık-tüme yakın) ve bu kafataslarına ait kol, bacak, kalça vb. kemikler bulunmuştur. Ayrıca, toprakla bütünleşmiş kafataslarının da oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. Kemiklerin iç içe ve dağınık halde olduğu, düzenli bir gömü sistemi olmadığı görülmüştür (Şekil 3.7). İskeletler arasında ölü armağanı olarak bırakılmış buluntular ele geçmiştir. Buluntular arasında; 2 adet pişmiş toprak testicik, 1 adet pişmiş toprak kap, 2 adet sikke, 2 adet kemik obje, 1 adet fibula, 20 adet bronz yüzük, 1 adet bronz bilezik, 1 adet unguentarium, 4 adet ağırşak, 80 adet farklı ebat ve renklerde boncuk, göz bandı olarak kullanıldığı tahmin edilen 1 adet altın varak parçası buluntular arasındadır (Şekil 3.8-9). Mezar yapısında süsleme olarak herhangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır. Ayrıca beşeri ve fiziksel tahribata maruz kalmıştır. 1 numaralı kaya mezar odasında yürütülen kurtarma kazısı çalışmalarında rastlanan bir sikke parçasının üzerinde "II. CONSTANTIN" adının yazılı olması, döneminin M.S. 358-360 yıllarına ait olduğunu göstermektedir. Ayrıca kazı çalışmalarında bulunan unguentarium ve diğer buluntular Roma Dönemi'nde ölü hediyesi olarak sıkça kullanılan eşyalardır. Kaya mezarının

genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle de buluntuları açısından değerlendirildiğinde Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Batman Müzesi Arşivi, 2017).

Şekil 3.4: 1 No.lu kaya mezarı planı (Kemal ATAĞ tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.5: 1 No.lu kaya mezarı giriş bölümü (Batman Müzesi Arşivi, 2017)

Şekil 3.6: 1 No.lu kaya mezarı iç mekan (Kline Alanı) (Batman Müzesi Arşivi, 2017)

Şekil 3.7: 1 No.lu kaya mezarında bulunan iskeletlerden ayrıntı
(Batman Müzesi Arşivi, 2017)

Şekil 3.8-9:Ölü armağanı olarak bırakılan buluntulardan ayrıntı
(Batman Müzesi Arşivi, 2017)

3.3.2. 2 No.lu Kaya Mezarı

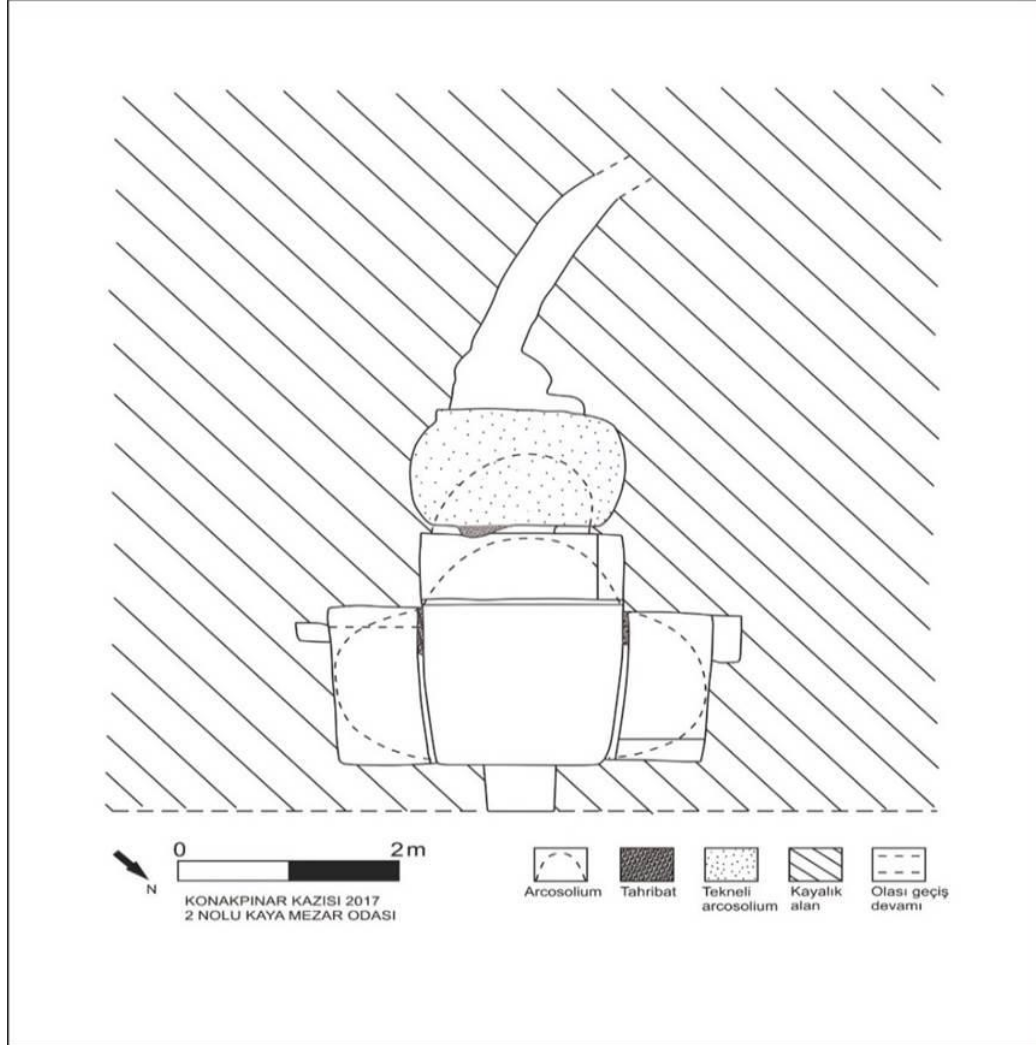
Kurtarma kazısına konu olan bölgede tespit edilen 2 numaralı kaya mezarı kaba ve basit bir işçilikle yapılmıştır. Bu mezar yapısı, 1 numaralı kaya mezarının 4 m kadar kuzeybatısında tamamen toprak dolgu ile kaplı bir alanın kazılması sonucu ortaya çıkarılmış olup girişi kapatan blok taşlar kaldırılarak yapının kuzeydoğu girişi açığa çıkartılmıştır (Şekil 3.10-11).

Ana kayanın oyulup şekillendirilmesi sonucu oluşturulan 2 numaralı kaya mezar odasına geçiş, kuzeydoğuya açılan bir kapı girişiyle sağlanmaktadır. Mezar girişi doğrudan tek odalı bir mezara açılmaktadır. Kapı girişi, bir insanın eğilerek girebileceği açıklığa sahip ve üçgen alınlıklı olup duvarlar ve tavan bölümü kaba bir işçilikle yapılmıştır (Şekil 3.12). Giriş kapısından, klineleri birbirinden ayıran mezar odasının zemin bölümüne inilmektedir. Eşik ile zemin arası yükseklik 0.35 m 'dir. Mezar odası 1.80 x 1.80 m ölçülerinde kare planlıdır (Şekil 3.13).

Tavan güneydoğu-kuzeybatı yönlü basık beşik tonoz biçimindedir. Zemin ile tavan arası mesafe 1.85 m 'dir. Mezar odasının üç duvarına oyulmuş (kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu duvarlarında) birer adet arcosolium (kemerli mezar nişi) türünde mezar nişi yer almaktadır. Bu mezar nişleri 3'ü klineli arcosolium şeklinde; 2 numaralı klinenin güneybatısında yer alan mezar nişi ise tekneli arcosolium tipinde yapılmıştır. Niş kemerlerinin üst kısımları basık şekilde yapılmış, her üç nişin geniş iç yüzeyinde diğer mezar odalarıyla bağlantılı ara geçiş sayılabilecek küçük açıklıklar bulunmaktadır. Kazı çalışması sırasında göre, kuzeybatıdaki duvarda yer alan arcosoliumlu mezar nişine 1 numaralı kline, güneybatıdakine 2 numaralı kline, güneydoğudakine ise 3 numaralı kline ismi verilmiştir. 2 numaralı arcosoliumlu klinenin güneybatısında yer alan tekne biçiminde yapılmış kemerli mezar nişine ise tekneli arcosolium ismi verilmiştir.

İnsan iskeletleri, tekne içine herhangi bir yön birliği olmadan dağınık şekilde toplu olarak gömülmüştür (Şekil 3.14). Toprağın nemli yapısından dolayı iskelet ve kafatasları zarar görmüştür. Kırık durumda 20 kafatası parçasına rastlanmış, iskeletler arasında ölü armağanı olarak bırakılmış buluntular ele geçirilmiştir. Buluntular arasında; 3 adet bronz bilezik, 3 adet metal bilezik parçası, 3 adet bronz yüzük, 1 adet bronz yüzük parçası, 1 adet bronz çan, 2 adet taş boncuk, 1 adet kemer tokası, 1 adet metal iğne, 1 adet metal parçası yer almaktadır (Şekil 3.15-16).

Kaya mezarının genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle de buluntuları açısından değerlendirildiğinde Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Mezar yapısında süsleme olarak herhangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır (Batman Müzesi Arşivi, 2017).

Şekil 3.10: 2 No.lu kaya mezarı planı (Kemal ATAĞ tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.11: 2 No.lu kaya mezarı giriş bölümünün üst açıklığı
(Batman Müzesi Arşivi, 2017)

Şekil 3.12: 2 No.lu kaya mezarı giriş bölümü
(Batman Müzesi Arşivi, 2017)

Şekil 3.13: 2 No.lu kaya mezarı iç kısım
(Batman Müzesi Arşivi, 2017)

Şekil 3.14: 2 No.lu Kaya Mezarında Bulunan İskeletlerden Ayrıntı
(Batman Müzesi Arşivi, 2017)

Şekil 3.15-16: 2 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntulardan ayrıntı (Batman Müzesi Arşivi, 2017)

3.3.3. 3 No.lu Kaya Mezarı

2017 yılında 2 numaralı kaya mezar odasının kazı çalışmaları esnasında, mezar odasının kuzeybatı duvarında yer alan 1 numaralı klinenin geniş iç yüzeyine oyulmuş 50x55 cm ölçülerinde, kenarları düzeltilmiş oval bir açıklık tespit edilmiştir. Bu açıklıktan yola çıkarak 3 numaralı mezar odası bulunmuştur. 3 numaralı mezar odası, 1 ve 2 numaralı kaya mezar odaları ile aynı hat üzerinde yer alır ve girişi kuzeyde bulunur.

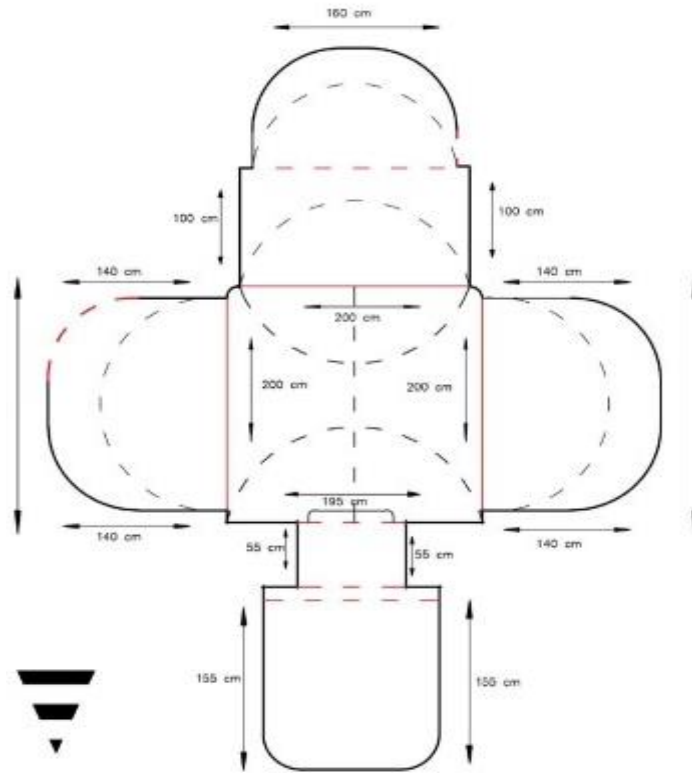
Mezar odasının önünde, 1.55 cm uzunluğunda ve 1.38 cm genişliğinde bir dromos yer alır. Dromostan mezar odasına giriş için yapılan açıklık, bir insanın sığabileceği ölçülerde 60x130 cm boyutlarında olup, ana kaya oyularak yapılmıştır. Girişin derinliği dromostan mezar odasına 55 cm' dir. Dromostan mezar odasına girişi sağlayan kapı, dikdörtgen bir formdadır (Şekil 3.17). Duvarlar ve tavan bölümü kabaca işlenmiştir.

Kapı, sağında ve solunda açılan oyuklarla haç formda tasarlanmıştır. Mezar odasından toprak tahliyesi yapıldıkça kırık ve dağınık gömülere ulaşılmıştır. Kazı çalışmaları esnasında klinelerde, tekne mezarda ve zeminde yoğun olarak insan kemiklerine ve ölü hediyelerine rastlanmıştır. Mezar odası, tek odalı ve kare planlı olarak tasarlanmıştır (Şekil 3.18).

Mezar odasının taban seviyesi, dromos alanından 60 cm daha derindir. Odanın duvarları ve tavanı kabaca işlenmiştir. Mezar odasının üç duvarında (Doğu, Güney ve

Batı), ana kayaya oyularak yapılmış birer adet kemerli kline bulunmaktadır. Ayrıca, güneydeki klineye ek olarak arka kısmında bir tekne mezar yer almaktadır. Klinelerin yükseltisi taban seviyesinden 70 cm kadardır. Odanın tabandan tavana yüksekliği 185 cm kadardır (Şekil 3.19).

İnsan iskeletleri, tekne içine herhangi bir yöne birlik olmadan dağınık şekilde toplu olarak gömülmüştür. Toprağın nemli yapısı nedeniyle iskeletler zarar görmüştür. Kırık durumda 20 kafatası parçasına rastlanmıştır, iskeletler arasında ölü armağanı olarak bırakılmış buluntular ele geçirilmiştir. Buluntular arasında 3 adet bronz bilezik, 3 adet metal bilezik parçası, 3 adet bronz yüzük, 1 adet bronz yüzük parçası, 1 adet bronz çan, 2 adet taş boncuk, 1 adet kemer tokası, 1 adet metal iğne, 1 adet metal parçası yer almaktadır (Şekil 3.20-21). Kaya mezarının genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle buluntuları açısından değerlendirildiğinde, Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Mezar yapısında süsleme olarak herhangi bir bezeme unsuruna rastlanmamıştır (Batman Müzesi Arşivi, 2018).

Şekil 3.17: 3. No.lu kaya mezarı planı
(İbrahim İNAÇ tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.18: 3 No.lu kaya mezarı giriş bölümü
(Batman Müzesi Arşivi, 2018)

Şekil 3.19: 3 No.lu kaya mezarı iç kısım
(Batman Müzesi Arşivi, 2018)

Şekil 3.20-21: 3 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntu ve iskeletlerden ayrıntı (Batman Müzesi Arşivi, 2018)

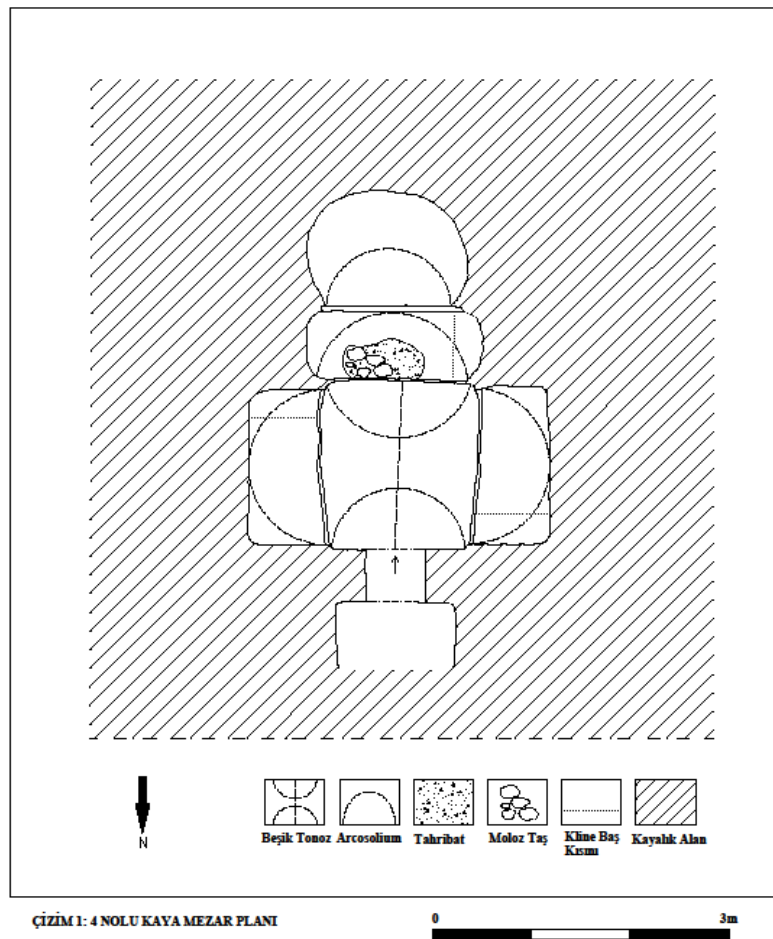
3.3.4. 4 No.lu Kaya Mezarı

3 no.lu mezar odasından elde edilen veriler ışığında yeni bir kaya mezarının varlığına yönelik çalışmalar sonucunda 3 no.lu kaya mezar odasından yaklaşık 3 m. uzaklıkta aynı yüzeye bakan yamaçta kazı çalışması yapılarak 4 no.lu kaya mezar odası tespit edilmiştir. Yapılan kazı çalışması sonrasında 4 no.lu kaya mezar odasının girişinin toprak ve moloz taşlarla örülü olduğu görülmüştür. Yerinden alınan bu taşların arkasında yaklaşık 80 cm genişliğinde, 90 cm uzunluğunda ve 15 cm kalınlığında yekpare bir taş kapakla mezar odası girişi kapatılmıştır (Şekil 3.22). Kazısı yapılan 4 no.lu kaya mezar odası mimari açıdan genel hatları ile tek odalı, kareye yakın bir plan özelliği göstermektedir (Şekil 3.23). Kuzeye bakan mezar girişi, dikdörtgen formdadır. Mezarın giriş kapısının yüksekliği 82 cm, genişliği ise 60 cm'dir (Şekil 3.24).

Kapı girişi 50 cm uzunluğunda dromosa sahiptir. Giriş, odanın zemininden yaklaşık 40 cm yüksektedir. Mezarın odasında ölçüleri birbirinden farklı üç adet kline ve bir adet tekne biçimli ölü yatağı bulunmaktadır. Tavan zemininden yaklaşık 180 cm yüksekliktedir (Şekil 3.25). Mezar odasının tavanından, duvarlarından ve giriş kapısının iççiliğinden anlaşılabileceği üzere mezara özel bir önemin verildiği anlaşılmıştır. İnsan iskeletleri tekne içine herhangi bir yön birliği olmadan dağınık şekilde toplu olarak gömülmüştür. Toprağın nemli yapısından dolayı iskeletler zarar görmüştür.

4 no.lu kaya mezar odasında yapılan kazı çalışmalarında klinelerde ve odanın zemininde iç içe geçmiş düzensiz ve oldukça dağınık vaziyette insan kemiklerine rastlanılmıştır. Ancak toprağın nemli yapısından dolayı iskeletler zarar görmüştür.

Kemikler arasında ölü hediyeleri bulunmuştur (Şekil 3.26-27). Kazı çalışmasında 50 adet boncuk, topuz başlı bronz iğne, yüzük parçası, haç biçimli bronz kolye ucu gibi buluntular tespit edilmiştir. Kaya mezarının genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle de buluntuları açısından değerlendirildiğinde Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Mezar yapısında süsleme olarak her hangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır (Batman Müzesi Arşivi,2018).

Şekil 3.22: 4. No.lu kaya mezarı planı
(Şelale YOĞUN tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.23: 4 No.lu kaya mezarı giriş bölümü kapak taşı
(Batman Müzesi Arşivi, 2018)

Şekil 3.24: 4 No.lu kaya mezarı giriş kapısı
(Batman Müzesi Arşivi, 2018)

Şekil 3.25: 4 No.lu kaya mezarı iç kısım güney kline
(Batman Müzesi Arşivi, 2018)

Şekil 3.26-27: 4 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntu ve iskeletlerden ayrıntı
(Batman Müzesi Arşivi, 2018)

3.3.5. 5 No.lu Kaya Mezarı

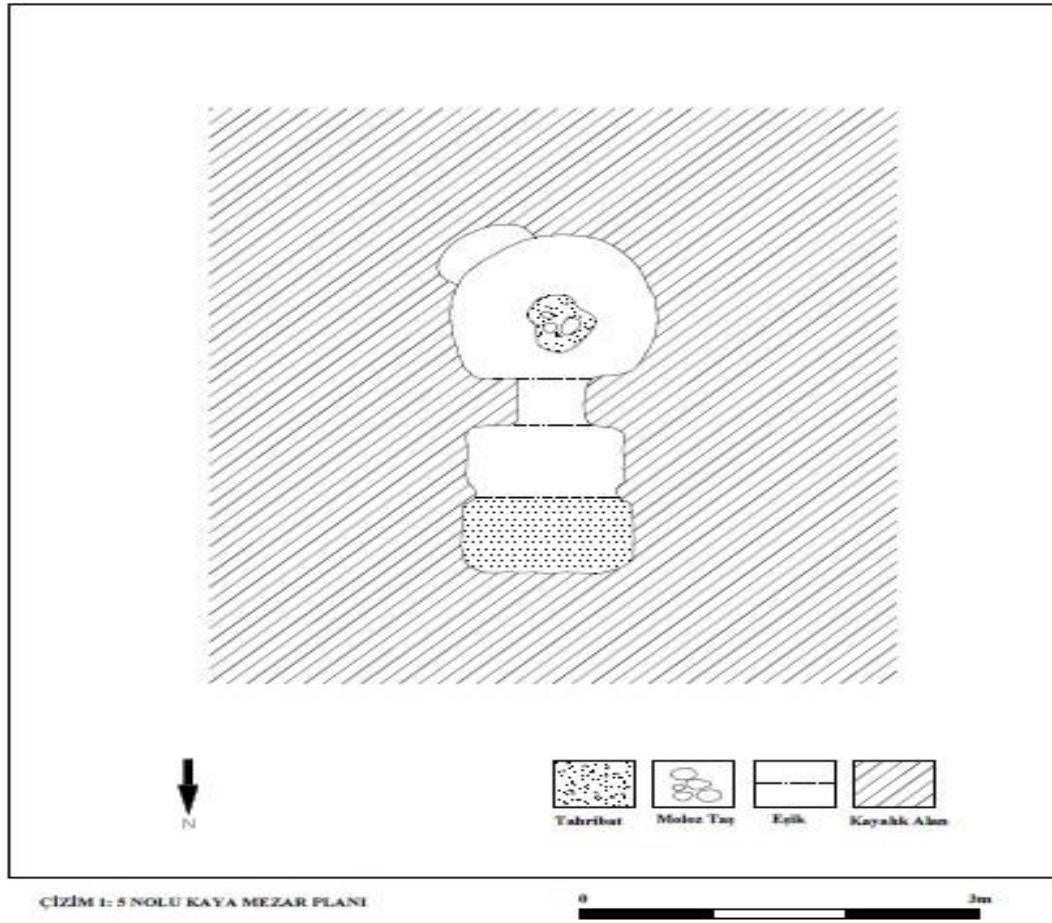
Yapılan kazılar sonrası arazinin topografik yapısı ve elde edilen bilgiler ışığında söz konusu alanda yeni kaya mezarlarının bulunduğu yönelik artan işaretler sonrası yeni çalışma alanları aranmış ve sonuç olarak yeni bir kaya mezarına ulaşılmıştır.

5 no.lu kaya mezarı, 1 no.lu kaya mezarının yaklaşık 3 m. güneybatısında bulunmaktadır. Girişin ön kısmı kazıldıkça ana kayada açılan dromos tespit edilmiştir. Dromos dikdörtgene yakın olup, 60 cm derinliğinde ve 160x100 cm ölçülerindedir (Şekil 3.28). Kemerli niş 70 cm derinlikte olup 125x120 cm ölçülerindedir. Kazısı yapılan 4 nolu kaya mezar odası mimari açıdan genel hatları ile tek odalı, kareye yakın bir plan özelliği göstermektedir (Şekil 3.29). Giriş kapısı 50 cm. derinlikte olup 50x80 cm. ölçülerindedir (Şekil 3.30).

Mezar yapısının zemini kapı girişinden itibaren 40 cm derinliğindedir. Zemin düz olmayıp bazı yerlerde yükseklik bazı yerlerde derinlik göstermektedir. Ayrıca mağara zemininin ortasında 60x80 cm ölçülerinde ve 30 cm derinliğinde düzenli olmayan bir çukur açığa çıkarılmıştır.

Yapılan kazı çalışmaları sonrası elde edilen veriler ışığında kaya mezarının güneydoğu yönünde zeminden 50 cm yükseklikte bir açıklık tespit edilmiştir. Bu noktada yapılan çalışmalarda bir insan kafatası ve kemik parçaları bulunmuştur. Bundan yola çıkarak 5 no.lu kaya mezarının bitişiğinde yeni bir kaya mezarı olduğu düşüncesi gelişmiştir. Bu bağlamda 5 no.lu kaya mezarının kazısı tamamlanmış olup söz konusu açıklık referans alınarak yeni bir kaya mezarının tespitine yönelik çalışma başlanılmıştır. Ayrıca mezar odasının duvarları ve tavan bölümü kabaca işlenmiştir (Şekil 3.31).

Bu mezar yapısında herhangi bir ölü hediyesine rastlanılmamıştır. Kaya mezarının genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle de buluntuları açısından değerlendirildiğinde Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Mezar yapısında süsleme olarak herhangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır (Batman Müzesi Arşivi, 2019).

Şekil 3.28: 5 No.lu kaya mezarı planı
(Şelale YOĞUN tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.29: 5 No.lu kaya mezarı giriş bölümü kapı açıklığı
(Batman Müzesi Arşivi, 2019)

Şekil 3.30: 5 No.lu kaya mezarı giriş bölümü
(Batman Müzesi Arşivi, 2019)

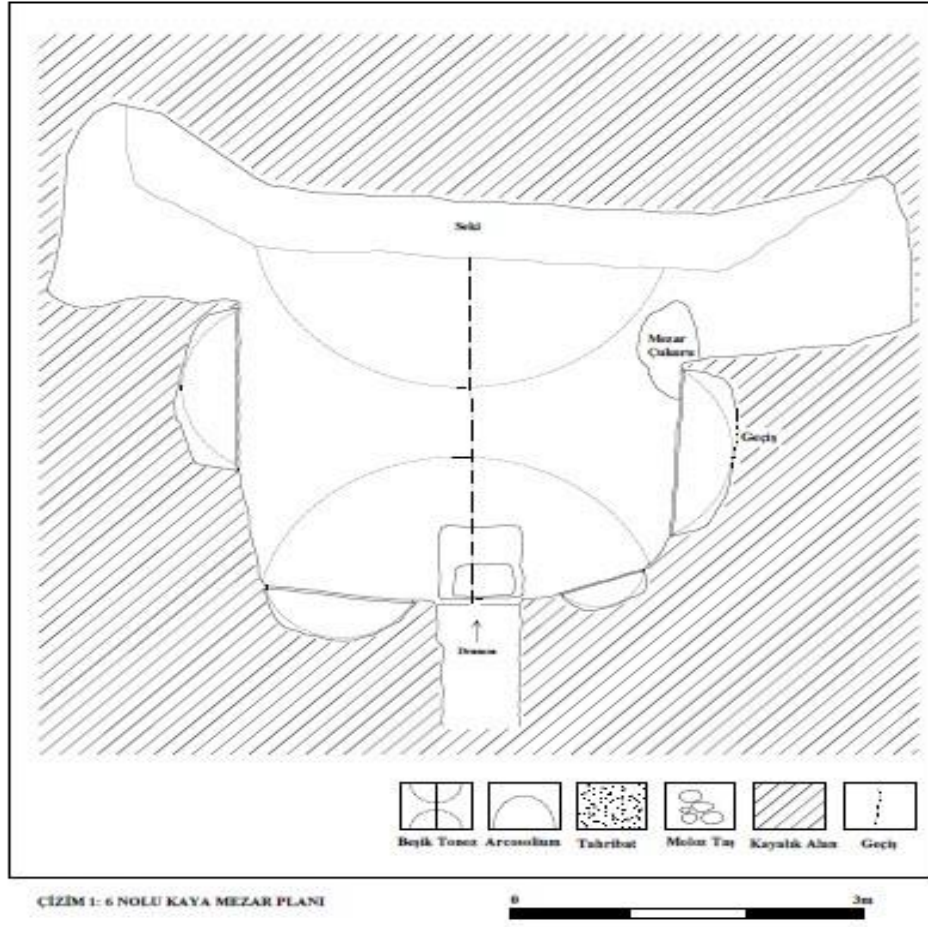
Şekil 3.31: 5 No.lu kaya mezarı iç mekândaki açıklık ve duvar işçiliği
(Batman Müzesi Arşivi, 2019)

3.3.6. 6 No.lu Kaya Mezarı

5 no.lu kaya mezarının açığa çıkarılması sonucu elde edilen veriler sonrasında 6 no.lu Kaya mezarı bulunmuştur. Arazinin yapısına göre ana kaya oyularak yapılmıştır. Ana giriş kapısının açığa çıkarılması öncesinde dikdörtgen formlu dromos yaklaşık 140x90 m ölçülerinde olup, dromosun derinliği ana kayanın eğimine bağlı olarak değişmektedir. Ancak dromosun en derin kısmında ölçü alındığında yaklaşık derinlik 70 cm olarak ölçülmüştür.

6. no.lu kaya mezarının girişi yaklaşık 100x102 m ölçülerinde oval şekildedir (Şekil 3.32). Yapılan çalışma esnasında 6 no.lu kaya mezarının batı, doğu ve kuzey duvarlarında farklı ölçülerde toplam 4 adet kline ortaya çıkarılmıştır. Girişin önünde de bir taş basamak bulunmuştur. Ayrıca kaya mezarının güneybatı ile güneydoğu köşelerinin tam bir köşe şeklinde olmadığı ve yanlara doğru genişlediği gözlenmektedir. Mekanın dört bir tarafında yapılan 4 adet kline değişik form ve ölçülere sahip olup düzgün olmayan kaba bir işçilikle yapıldığı söylenebilir (Şekil 3.33). 6 no.lu kaya mezarının güney cephesinde kayanın biçimlendirilmesiyle seki biçiminde bir yükseltinin yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 3.34). Sekinin tabandan yüksekliği yaklaşık 40 cm'dir. Bu kaya mezarı kazısında tespit edilen sikkenin varlığı, yapının tarihlendirmesi konusunda fikir vermektedir. Kazı sırasında tespit edilen gümüş sikkenin ön yüzünde imparator büstü, arka yüzünde kalkan tutan iki asker bulunmakta olup sikkenin üzerinde "CAESARES" yazısı yer almaktadır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda benzer sikkelerin "Augustus; M.Ö. 27 – M. S. 14" olarak tarihlendirildiği belirlenmiştir.

6 no.lu kaya mezarı odasında yapılan kazı çalışmalarında klinelerde ve odanın zemininde iç içe geçmiş düzensiz ve oldukça dağınık vaziyette insan kemiklerine rastlanılmıştır. Kemikler arasında ölü hediyeleri bulunmuştur (Şekil 3.35-36). Kazı çalışmasında çok sayıda Müze Müdürlüğünün repertuarına girecek oldukça zengin buluntular ele geçirilmiştir. Kaya mezarının genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle de buluntuları açısından değerlendirildiğinde Roma Dönemi'ne tarihlenebilmektedir. Mezar yapısında süsleme olarak her hangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır (Batman Müzesi Arşivi,2020).

Şekil 3.32: 6 No.lu kaya mezarı planı
(Şelale YOĞUN tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.33: 6 No.lu kaya mezarı giriş kapısı ve içeriden ayrıntı
(Batman Müzesi Arşivi, 2020)

Şekil 3.34: 6 No.lu kaya mezarı güney cephede bulunan seki
(Batman Müzesi Arşivi, 2020)

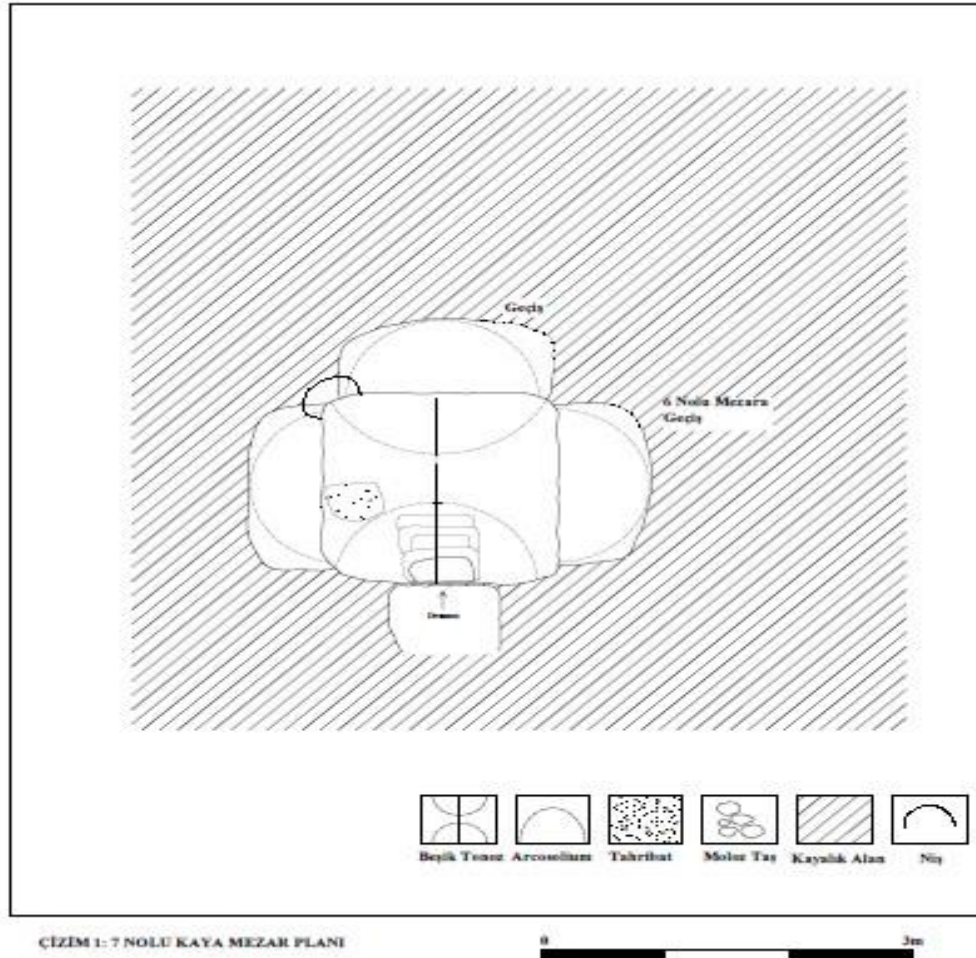
Şekil 3.35-36: 6 No.lu Kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntu ve iskeletlerden ayrıntı
(Batman Müzesi Arşivi, 2020)

3.3.7. 7 No.lu Kaya Mezarı

6 no.lu kaya mezar odasının güneydoğu köşesinin kazılması sonucu tespit edilmiştir. 7 no.lu kaya mezarı, 6 no.lu kaya mezarının yaklaşık 6 m doğusunda ve yaklaşık 3 m yukarısında bulunmaktadır (Şekil.3.37). Yüzey temizliği tamamlanan kaya mezarının giriş açıklığının önünde ana kayadan dromos bölümü tespit edilmiştir. Dikdörtgen dromos oldukça küçük olup, yaklaşık 50x90 cm ölçülerindedir. Dromosun derinliği ise yaklaşık 55 cm'dir. 7 no.lu kaya mezar odasının girişi kuzeydedir ve giriş açıklığı yaklaşık 90x85 cm ölçülerinde ovale yakın bir formdadır. 7 no.lu kaya mezar odası mimari plan olarak tek odalı ve kareye yakın bir plana sahiptir (Şekil 3.38). Bu mezar yapısının düzgün olmayan kaba bir işçilikle yapıldığı söylenebilir.

7 no.lu kaya mezar odasının batı, doğu ve güney duvarlarında birer kline, doğu ve batı klinelerinin kesiştiği kısımda da 1 çocuk klinesi yer almakta olup, farklı ölçülerde toplam 4 adet kline bulunmaktadır. Mezar odasına taştan oluşan 5 basamakla inilmektedir (Şekil 3.39). Batı klinesinin güney köşesinde 64x55 cm ölçülerinde ve güney klinenin batı köşesine doğru 65x40 cm ölçülerinde düzenlenmiş iki açıklık bulunmaktadır. Açıklıkların içi taş ve toprakla dolu olduğu görülmüştür. Bu mezar yapısında da düzgün olmayan gömü görülmüştür. Ayrıca insan iskeletleri herhangi bir yön birliği olmadan dağınık şekilde toplu olarak gömülmüştür. Toprağın nemli yapısından dolayı iskelet ve kafatasları zarar görmüştür (Şekil 3.40). Kemikler arasında ölü hediyeleri bulunmuştur (Şekil 3.41-42).

Yapılan kazı çalışması sonucunda 2. açıklığın üst kısmının tavanı tamamen çökmüş olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalar ve elde edilen mimari veriler ışığında, 7 no.lu kaya mezar odası ve güneybatı kısmı depremler ve sarsıntılar sonucu büyük bir tahribata uğramıştır. Ancak en büyük tahribatın güneybatı kısmında olduğu, çöken tavanından ve dökülen kayaçlardan da anlaşılmaktadır. Mezar yapısında süsleme olarak her hangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır. Ayrıca beşeri ve fiziksel tahribata maruz kalmıştır (Batman Müzesi Arşivi, 2020).

Şekil 3.37: 7. No.lu kaya mezarı planı
(Şelale YOĞUN tarafından çizilmiştir.)

Şekil 3.38: 7 No.lu kaya mezarı giriş bölümü
(Batman Müzesi Arşivi, 2020)

Şekil 3.39: Taş basamaklar ve 6 no.lu kaya mezar odasıyla bağlantı sağlayan açıklık
(Batman Müzesi Arşivi, 2020)

Şekil 3.40: 7 No.lu kaya mezarı iskeletlerden ayrıntı
(Batman Müze Müdürlüğü Arşivi, 2020)

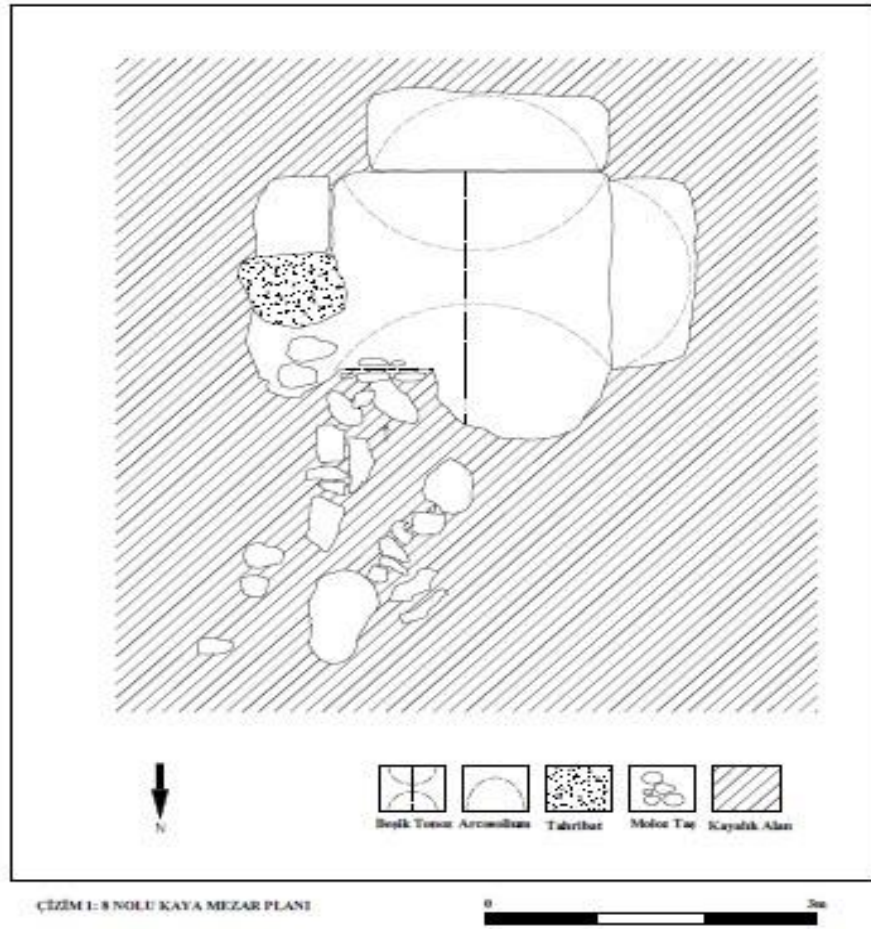
Şekil 3.41-42: 7 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntu
(Batman Müzesi Arşivi,2020)

3.3.8. 8 No.lu Kaya Mezarı

8 no.lu kaya mezar odası kare plana yakın, yaklaşık 260 x 250 m ölçülerinde olup orta ölçekli bir kaya mezarıdır (Şekil 3.43). 8 no.lu kaya mezar odasının ön kısmında irili ufaklı moloz taşlar kullanılarak bir koridor oluşturulmuştur. Söz konusu koridor kaya mezarın dromosu gibi tasarlanmıştır. Moloz taşların alınmasından sonra yeni bir kaya mezarı tespit edilmiş olup, 8 no.lu kaya mezar odası olarak adlandırılmıştır. 8 no.lu mezar odası, 7 no.lu mezar odasının yaklaşık 5 m kuzeydoğusunda, 6 no.lu mezar odasının da yaklaşık 5 metre doğusunda yer almaktadır. 8 no.lu mezar odasının girişi de diğer mezar odalarıyla aynı cepheye (kuzeye) bakmaktadır (Şekil 3.44). Söz konusu koridor kaya mezarın dromosu gibi tasarlanmıştır. Mezar odasının zeminden tavana olan yüksekliği yaklaşık 190 cm'dir (Şekil 3.45). Kaya mezar odasının girişi kırık olmasından dolayı gerçek ölçüsü bilinmemekle birlikte mevcut olan giriş açıklığı 114x90 cm'dir.

Girişin ön kısmının tahrip olması sonucu odaya girişi sağlayan basamakların da yıkıldığı kalan kalıntılardan anlaşılmıştır. Erimeye müsait olan kayacın su ve dış faktörler sonucu kolayca eridiği düşünülmektedir. Mezar odasının girişinin kuzeybatısında, girişin batısında, doğusunda ve güneyinde olmak üzere farklı ölçülerde 4 adet kline bulunmaktadır. Doğu duvarında yer alan kline oldukça tahrip edilmiş olup, klinenin kuzey yönde kırılarak bir çukur elde edildiği görülmüştür. Ayrıca mezar yapısındaki iskeletler dağınık şekilde toplu olarak gömülmüştür (Şekil 3.46).

Kemikler arasında ölü hediyeleri bulunmuştur. Kazı çalışmasında çok sayıda Batman Müzesi Müdürlüğünün repertuarına girmiş oldukça zengin buluntular ele geçirilmiştir (Şekil 3.47). Kaya mezarının genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle de buluntuları açısından değerlendirildiğinde Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Mezar yapısında süsleme olarak herhangi bir bezeme unsuruna rastlanılmamıştır (Batman Müzesi Arşivi, 2020).

Şekil 3.43: 8. No.lu kaya mezarı planı
(Şelale YOĞUN tarafından çizilmiştir)

Şekil 3.44: 8 No.lu kaya mezarı giriş bölümü
(Batman Müzesi Arşivi, 2021)

Şekil 3.45: 8 No.lu kaya mezarı iç bölümden ayrıntı
(Batman Müzesi Arşivi, 2021)

Şekil 3.46: 8 No.lu Kaya Mezarında bulunan iskeletlerin dağınık hali
(Batman Müzesi Arşivi,2021)

Şekil 3.47: 8 No.lu kaya mezarı ölü armağanı olarak bırakılan buluntular
(Batman Müzesi Arşivi, 2021)

3.4. Kazı Buluntuları

Kurtalan ilçesine bağlı Konakpınar köyünde yer alan mezar yapısında bulunan eserlerin sayısı ve niteliği oldukça geniştir. Bu mezar yapısında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ölü hediyelerinin çeşitliliğine bakacak olursak sikkeler, unguentariumlar, seramikler, kandiller, kemik aletler, metal eserler, kandiller vb. eserler bulunmuş olup arkeoloji dünyasına kazandırılmıştır. Tez çalışması kapsamında 40 adet ölü hediyesi, eser grubuna ve eserlerin cinslerine göre sınırlı tutularak açıklanmıştır.

3.4.1. Sikkeler

Toplumların yaşamına ödeme aracı olarak giren sikkeler, ortaya çıktığı MÖ 7. yüzyıldan itibaren bütün uygarlıklarda görülmüştür. İnsanların günlük ticaretinde kullandığı sikkeler içindeki maden miktarı ve ağırlığı, sikkeyi basan devlet tarafından belirlenir ve bir bağımsızlık sembolü olarak onları basan ülkenin siyasi işaretleriyle şekillenmiş madeni ödeme aracı olarak tanımlanır. Bu yönüyle insan yaşamına oldukça kolaylık sağlayan bu eser grubu, taşınmasının kolay olması ve ticaret yoluyla değişime imkân vermesi sayesinde insanların yaşamına oldukça etki etmiştir (Tekin, 1998: 273-278).

Roma İmparatorluğu'nun kuruluşu yaklaşık olarak M.Ö. 753 yıllarına kadar gitmektedir. Roma İmparatorluğu'nda ilk sikke basımı M.Ö. 3. yy. başlarına dayanmaktadır (Albustanlıoğlu T, Güleç H. 2020:436, Tekin, 1994:11). İlk başlarda bronz madeninden basılan sikkeler İtalya'da karşımıza çıkmaktadır. Bu sikkeler darp yöntemi kullanılarak basılmıştır (Atlan, 1976:14, Tekin, 1994:12). Roma İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde Helen sikkelerine benzer ikonografik unsurlar taşıyan sikkeler basılmıştır (Howgego, 2005:78). Bu sikkelerin diğer sikkelerle olan farkı ise Roma'ya ait olanlarda önceleri "ROMANO", sonraları ise "ROMA" yazısının yer almasıdır (Tekin, 1994:12). Roma İmparatorluk Çağı'nda basılan sikkelerin maden özellikleri bakımından altın, gümüş, bronz (tunç) olarak basıldıkları bilinmektedir (Albustanlıoğlu T, Güleç H. 2020:437). Roma Dönemi'nde İtalya dışında, egemenliği altında bulunan şehirlerin kendine özgü sikkeleri de bulunmaktadır. Bu sikkelere "şehir sikkeleri" denilmektedir. Kendi içlerinde bağımsızlık ve siyasi nitelik göstermeleri açısından da oldukça önemli bir durumdur. Bu şehir devletlerinin çoğu Anadolu

coğrafyasındaki şehirlerden oluşmaktadır (Tekin, 2008:58). Şehir sikkelerinin çoğu bronz veya gümüşten basılmıştır ve çoğunluğu Anadolu topraklarındadır.

Bu şehirlerin kendilerine özgü darphaneleri bulunmaktadır. Bunlar arasında Kapadokya (Caesarea), Antakya (Antioch, Antiocheia) ve Mısır İskenderiye (Alexandria) sayılabilir (Tekin, 1994:18). Ayrıca Anadolu'da İstanbul (Constantinopolis), Erdek (Kyzikos), Marmara Ereğlisi (Herakleia) ve İzmit (Nikomedea) gibi şehirlerde de darphaneler bulunmaktaydı (Sümer, 2013:33). Başlangıçta ödeme aracı olarak kullanılan bu paralar, daha sonra ölü gömme inanışları doğrultusunda ölü hediyesi olarak bireylerin mezarların içerisine yerleştirilmiştir.

Konakpınar kaya mezarlarında sikkeler mezar yapılarında ölü hediyesi olarak kullanılmışlardır. Bu kazıda Roma İmparatorluğu'na tarihlendirilen 1 adet bronz sikke ile 1 adet gümüş sikke tespit edilmiştir. Ayrıca Roma İmparatorluğu'nun ticari ilişkileri neticesinde komşu devletlere ait sikkeler de bulunmuştur. Bu sikkeler Sasani İmparatorluğu Dönemi'ne tarihlenmektedir. Yapılan kazı çalışmasında 15 adet Sasani Dönemi gümüş drahmiler ölü hediyesi olarak ele geçirilmiştir. Bu sikkelerin bulunması mezarların tarihlendirilmesine katkı sunmuşlardır.

3.4.2. Unguentariumlar

Ölü hediyesi olarak karşımıza çıkan diğer eser grubu ise unguentarium olarak bilinen gözyaşı şişeleridir. Genellikle küçük, dar boyunlu olup koku amacıyla sıvı taşıyan kaplara verilen bir isimlendirmedir (Demir, 2020: 131).

Günümüzde Unguentarium, Kartaca'da arkeolojik kazı yapan Fransız arkeologların ilk olarak 20. yüzyılın başında kullanmaları sonrası literatürdeki adını almıştır (Laflı, 2003: 17). Bu kapların çok farklı özellikleri olmasına rağmen genellikle ölü hediyesi olarak mezarlarda kullanıldığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğu'nda genellikle cam ve ya pişmiş topraktan yapılan unguentariumlar, genel olarak M.Ö. 4. yy.dan M.S. 7. yy.ın başlarına kadar Akdeniz Havzasından Anadolu'ya kadar bir bütün olarak yayılım göstermiştir (Demir, 2020:132, Şirin, 2021:6). Konakpınar Kaya mezarlarında camdan yapılmış unguentariumlar ele geçirilmiştir. Roma Dönemi cam sanatının tipik özelliklerini yansıtan bu kaplar M.Ö. 1. yy. ortaları ve M.S. 1. yy. olarak tarihlendirilmiştir. Bu eserler, benzer örnekler ışığında M.Ö. 1. yy. ortaları, M.S. 1. yy. olarak tarihlendirilebilir.

3.4.3. Seramikler

Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan seramik, insanlığın en eski kültür kalıntılarından biridir. İlk insandan bu yana toprakla iç içe yaşayan insanların bu malzemeyi kullanıp yaşamına dahil etmesi kaçınılmaz bir olgu olmuştur. Bu doğrultuda dünyanın her yayında kil yardımıyla yapılan seramikler sadece günlük yaşamda kullanılmamış, aydınlatma amacıyla kullanılan kandiller, yapı malzemesi olarak kullanılan tuğlalar, bayanların kullandığı süs eşyaları, ölü hediyesi olarak kullanılan kaplar hatta daha ileri gidecek olursak o dönemin fikirsel gelişimi göstermesi açısından seramikten yapılan çocuk oyuncakları da bu malzemeden yapılmış örnekleri yansıtmaktadır (Erman, 2012:20; Çelikbaş, 2016:94).

Grekçe 'de kil anlamına gelen 'keramos' diğer adıyla seramik, insanların günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan ve farklı form ve ebatlara sahip nesnelerdir. Neolitik Dönem'den başlayarak günümüze kadar gelen bu nesneler toplumsal etkileşim sayesinde gelişimini sürdürerek kendini toplumda vazgeçilmez bir konuma koymuştur (Tosun, 2020). Günlük hayatta kullanılan seramik kaplar, Antik Dönem'de aynı zamanda birer ölü hediyesi olarak mezarlara da konulmuştur (Başaran, 2011:142).

Konakpınar kaya mezarlarında ölü hediyesi olarak seramik buluntulara sıklıkla rastlanılmıştır. Bu seramiklerin önemli örnekleri kadehler, tek kulplu testi ile çömleklerdir. Ayrıca pişmiş topraktan yapılmış sırsız kandil örnekleri de görülmektedir. Ölü hediyesi olarak bırakılan kandiller kalıp yapımı tekniğine göre yapılmış olup, bu kandil örnekleri tipoloji olarak Çattepe Höyük kazılarında bulunan örneklerle benzer niteliktedir (Güngör, 2021: 5).

3.4.4. Kolyeler

Mezar buluntuları arasında bulunan örnekler arasında, boncuklar önemli bir yer tutmaktadır. Paleolitik Dönem'den itibaren insanların yaşamında kolyeler kullanılmaya başlanmıştır (Karaöz, 2019: 165). Bu örneklerin Fransa'da mezar hediyesi olarak kullanıldığı da belgelenmiştir (Danukalova ve ark., 2015). Genellikle deniz kabuğu, doğal taşlar, camdan yapılan örnekler ile bazen de metal içerikli yapılmış örneklerin farklı coğrafyalarda farklı işlevlerle statü sembolü olarak kullanıldığı bilinmektedir (Renfrew; Bahn, 2015: 41). Neolitik Dönem'den beri boncuklar, az sayıda üretilmiş olmalarına rağmen ticarete kullanılmıştır. Farklı malzemelerden yapılmış olan bu

ürünler, arkeolojik kazılar sonrasında ele geçirilerek bölgesel ticaretin ticari bir ürünü olarak kullanıldığını belgeler (Dubin, 2004: 30). Deniz kabuğu (Cypraea SP) olarak bilinen bu örnekler, Augustus Dönemi'nde Laodicea Nekropolü'nde ölü hediyesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca, başka bir mezarda da deniz minaresi kolye ucu (Melanoides Tuberculata) örneği ile ölü gömme geleneğinin bir süreklilik arz ederek Roma Dönemi'nde kesintisiz olarak kullanıldığını belgelemiştir (Şimşek ve ark., 2011: 692). Konakpınar Kaya Mezarları'nda, ölü hediyesi olarak boncuklarla yapılmış kolyelere ve boncuk tarzı buluntuların ele geçirildiği görülmektedir.

3.4.5. Madeni Buluntular

Tarihsel süreç içerisinde ilk insandan bu yana teknolojik birikim sonrası madenlerin kullanımı insanlık tarihinde yeni ürünlerin kullanımını sağlamıştır (Çelikbaş, 2016: 21). Bu birikimin ilk olarak maden yapım tekniklerini kullanmaya başlaması Neolitik Dönem'e denk gelmektedir. Yapılan kazılar sonrasında madenden yapılmış ilk eserlerin bu dönemde ortaya çıktığını göstermektedir (Sevin, 2003: 45). Madeni üretimde ateşin kullanılması sonrası eriyen madene şekil verme işleminin yapılması bu ürünlerin yapılmasını ve kullanımını kolaylaştırmıştır (Öztoprak, 2019: 6). Bu gelişim sonrasında dünyanın bütün bölgelerinde maden sanatı ile ilgili gelişmeler artarak devam etmiştir. Bu doğrultuda Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde maden sanatının yerel unsurlarla desteklenmesi ve artan ilişkiler sonrası yaygın şekilde kullanılması, bu ürünlerin seri bir şekilde üretilmesini sağlamıştır (Oransay, 2006: 26-27). Artan bu seri üretim, ticaretin gelişimine katkı sunarak ekonomik gelirin artmasını da sağlamıştır.

Konakpınar Kaya Mezarı kazılarında; metalden yapılmış küpeler, kolyeler ve uçları, yüzükler, bilezikler, iğneler, mühürler, fibulalar, zil ve çanlar ve ağırşak gibi birçok ölü hediyesi bulunmuştur. Ayrıca Antik Roma'da da kemikten yapılmış objelerde sıklıkla kullanılmıştır. Bu kemikler; domuz, at, geyik, koyun, keçi, sığır, eşek, deve gibi hayvanların atıklarının kullanılması sonucu elde edilmişlerdir (Çetin, 2019: 27). Bu mezar yapısında ölü hediyesi olarak kemikten yapılmış birçok eser bulunmuştur.

Sonuç olarak Konakpınar Kaya Mezarı kazısında ölü hediyesi olarak müze repertuarına oldukça sayıda eser girişi yapılmıştır. Aşağıda kazı yoluyla ele geçirilen buluntu örneklerinden bazıları, eser gruplarının türlerine ve yapıldığı malzemeye göre detaylıca verilmiştir.

3.4.6. Buluntu Kataloğu

Katalog no: 1

Şekil 3.48: 2018-502 envanter numaralı sikkenin ön ve arka yüzü (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-502	Dönemi:	Roma
Müze Geliş Tarihi:	21.07.2017	Cinsi:	Bronz
Kalınlık:	0.2 cm.	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	3.3 gr.	Çap:	1.7 cm.
Ön Yüz:	Başında sorguçlu miğferi bulunan zırlı, mızraklı büst profilden sağa. Büstün çevresinde dairesel bordür içinde " COSTANTINO POLİS" lejantı yer alır.		
Arka Yüz:	Kanatları açık sol elinde kalkan, sağ elinde asa tutan Viktoria ayakta gemi pruvasının üstünde sola doğru hareket etmektedir. Kesimde " SMANI " lejantı yer alır.		

Katalog no: 2

Şekil 3.49: 2019-414 envanter numaralı sikkenin ön ve arka yüzü (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-414	Dönemi:	Roma
Müze Geliş Tarihi:	16.12.2019	Cinsi:	Gümüş
Kalınlık:	0.2 cm.	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	2 gr.	Çap:	1.8 cm.
Ön Yüz:	Sikkenin, ön yüzünde nokta daire içinde sağa dönük vaziyette imparator büstü yer almaktadır. İmparator büstünün etrafında bir yazı kuşağı mevcuttur.		
Arka Yüz:	Arka yüzünde kalkan tutan iki asker karşılıklı bir vaziyette betimlenmiştir. Askerlerin ayakları altında platform bulunmaktadır. Platformun altında da “CAESARES “ yazısı yer almaktadır. Tüm ve sağlamdır.		

Katalog no: 3

Şekil 3.50: 2020-30 envanter numaralı sikkenin ön ve arka yüzü ((Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020 - 30	Dönemi:	Sasani
Müze Geliş Tarihi:	15.12.2020	Cinsi:	Gümüş
Kalınlık:	0.2 mm.	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	3.95 gr.	Çap:	3.1 cm.
Ön Yüz:	Tek sıra bordür içinde hükümdarın sağa dönük profilden verilen portresinde kafasında bir başlık bulunmaktadır. Ayrıca tek sıralı bordürün çevresinde Üç hilal yıldız vardır.		
Arka Yüz:	Ateşgede ve her iki yanında birer hizmetkâr; tek sıra bordür içinde verilmiştir.		

Katalog no: 4

Şekil 3.51: 2019-414 envanter numaralı altın küpe (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-758	Dönemi:	Roma
Adı:	Küpe	Cinsi:	Altın
Müzeeye Geliş Tarihi:	15.12.2020	Müzeeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	0.7 gr.	Çap:	1.4 cm.
Kalınlık:	0.3 cm.		
Tanımı:	Yuvarlak formlu, orta kısmı bombeli olup, uç kısımları sivriltilmiştir. Küpe tektir. Sağlamdır.		

Katalog no: 5

Şekil 3.52: 2018-110 envanter numaralı altın varak (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-110	Dönemi:	Roma
Adı:	Varak	Cinsi:	Altın
Müzeye Geliş Tarihi:	04.07.2017	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	1.3 cm.	Çap:	1.9 cm.
Kalınlık:	-		
Tanımı:	Yaprak formulu altın varak.		

Katalog no: 6

Şekil 3.53: 2019-761 envanter numaralı bronz küpe (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-761	Dönemi:	Roma
Adı:	Küpe	Cinsi:	Bronz
Müze Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	1.4 gr.	Çap:	3 cm.
Kalınlık:	0.2 cm.		
Tanımı:	Küpe üst kısmı testere ağzı şeklindedir. Çengeli iğne formunda olup, kancalar birbirlerine geçirilmiştir. Küpe tek olup, sağlamdır.		

Katalog no: 7

Şekil 3.54: 2019-763 envanter numaralı demir küpe (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-763	Dönemi:	Roma
Adı:	Küpe	Cinsi:	Demir
Müze Geliş Tarihi:	13.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	3.3 gr.	Çap:	2 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		
Tanımı:	Yuvarlak formlu, uç kısımları sarmal biçimlidir. Küpe çift olup, korozyonludur.		

Katalog no: 8

Şekil 3.55: 2019-764 envanter numaralı gümüş küpe (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-764	Dönemi:	Roma
Adı:	Küpe	Cinsi:	Gümüş
Müzeye Geliş Tarihi:	13.12.2019	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	3 gr.		
Kalınlık:	0.4 cm.	Çap:	2 cm.
Tanımı:	Küpenin orta kısmı kalın ve uçlara doğru sivriltilmiştir. Kanca kısmı bulunmamaktadır. Küpe çift olup, eksiktir.		

Katalog no: 9

Şekil 3.56: 2018-101 envanter numaralı bronz fibula (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-101	Dönemi:	Roma
Adı:	Fibula	Cinsi:	Bronz
Müze Geliş Tarihi:	09.11.2017	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	3 gr.	Çap:	11.3 cm.
Kalınlık:	0.2 cm.		
Tanımı:	Haç formu olarak adlandırılan, üstten görünümü "T" biçimli, profilden ise yarım daire formunda gövde biçimine sahip fibulanın yay formu gövdesi dikdörtgen kesitli olup sırtı dardır. Gövdenin bir ucu gövde eksenine dikey zıt yönde kol şeklinde çıkıntı yapan menteşe bölümüyle sonlanırken diğer ucu kovan biçimli kancaya bağlanır. Menteşe ve gövde kısmında kırıklar mevcut olup korozyonludur.		

Katalog no: 10

Şekil 3.57: 2019-769 envanter numaralı bronz yüzük (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-769	Dönemi:	Roma
Adı:	Yüzük	Cinsi:	Bronz
Müzeeye Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müzeeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	1.9 gr.	Çap:	2 cm.
Kalınlık:	0.2 cm.		
Tanımı:	Yüzük yuvarlak formlu olup taş kısmı oval biçimlidir. Yüzüğün taş yuvasında şeffaf renkli bir cam yer almaktadır. Tüm ve sağlamdır.		

Katalog no: 11

Şekil 3.58: 2018-83 envanter numaralı gümüş yüzük (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-83	Dönemi:	Roma
Adı:	Yüzük	Cinsi:	Gümüş
Müzeye Geliş Tarihi:	04.07.2017	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	4 gr.		
Kalınlık:	0.2 cm.	Çap:	2.6 cm.

Tanımı:

Yuvarlak formu, içi dolu bir halka ile elips formu yüksek kaş kısmından oluşmaktadır. Yüzük halkasının iki ucu kaş kısmının altında lehimlenmiştir. Yüksek kaş yuvasının içerisine mavi renkte, düz cam hamurundan oluşan bir kaş yuvasının içerisine mavi renkte, düz cam hamurundan oluşan bir kaş takılmıştır. Kaşın oturduğu yuvanın dış kısmının kenarları granüle bezelidir. Korozyonlanmış yüzüğün halka kısmı yamuk vaziyettedir.

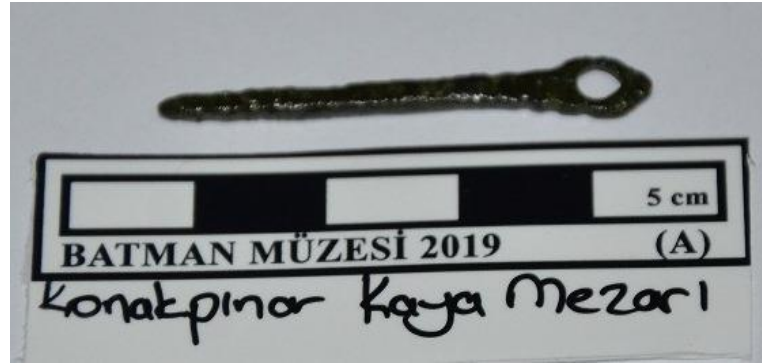
Katalog no: 12

Şekil 3.59: 2019-789 envanter numaralı bronz iğne (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-789	Dönemi:	Roma
Adı:	Topuz İğne	Cinsi:	Bronz
Müzeye Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	10.8 gr.	Çap:	13.3 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		
Tanımı:	İğnenin baş kısmı topuz biçimlidir. Topuzdan iğne kısmına geçişte 3 sıra halinde yiv bulunmaktadır. İğne kısmı topuzdan uca doğru inceliklenmektedir. İğne hafifçe bükülmüştür. İğne kırık olup, birleştirilmiştir. Tam ve sağlamdır.		

Katalog no: 13

Şekil 3.60: 2019-783 envanter numaralı bronz iğne (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-783	Dönemi:	Roma
Adı:	İğne	Cinsi:	Bronz
Müzeye Geliş Tarihi:	13.12.2019	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	0.80 gr.	Çap:	3.6 cm.
Kalınlık:	0.3 cm.		
Tanımı:	İğnenin baş kısmı deliklidir. Baştan iğneye geçiş yivlerle hareketlendirilmiştir. Tüm ve korozyonludur.		

Katalog no: 14

Şekil 3.61: 2018-130 envanter numaralı bronz kuş figürlü iğne (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-130	Dönemi:	Geç Roma
Adı:	Kuş figürlü İğne	Cinsi:	Bronz
Müzeye Geliş Tarihi:	16.07.2018	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	4.2 gr.	Çap:	11.3 cm.
Kalınlık:	-		
Tanımı:	Uzun boyda silindirik cidarlı ve sivri uçlu olan eserin başı hayvan figürü şeklinde işlenmiştir. İğnenin ucu kırık ve eksiktir.		

Katalog no: 15

Şekil 3.62: 2019-791 envanter numaralı bronz haç biçimli kolye ucu (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-791	Dönemi:	Geç Roma
Adı:	Haç Biçimli Kolye Ucu	Cinsi:	Bronz
Müze Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	2.2 gr.	Çap:	2.5 cm.
Kalınlık:	-		
Tanımı:	Haç formunda tasarlanan, kolye ucunun üst kısmında kendinden halka biçiminde deliği bulunmaktadır. Haçın ön yüzünde merkezde ve kolları üzerinde dairesel süsleme yer almaktadır. Arka yüzün de ise herhangi bir süslemeye yer verilmemiş olup, düz bırakılmıştır. Tüm ve sağlamdır.		

Katalog no: 16

Şekil 3.63: 2019-796 envanter numaralı sedef kuş figürlü kolye ucu (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-796	Dönemi:	Geç Roma
Adı:	Kuş Figürlü Kolye Ucu	Cinsi:	Sedef
Müze Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	1.5 gr.	Çap:	3.2 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		
Tanımı:	Kolye ucu kuş biçimli olup, orta kısmı kendinden deliklidir. Kolye ucunda, kuşun kafası, gövdesi ve kanadı belirgindir. Ön yüzünde hatlar daha hareketli, arka yüz ise düz bırakılmıştır.		

Katalog no: 17

Şekil 3.64: 2019-794 envanter numaralı taş kolye ucu (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-794	Dönemi:	Geç Roma
Adı:	Kolye Ucu	Cinsi:	Taş
Müze Geliş Tarihi:	13.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	2 gr.	Çap:	1.7 cm.
Kalınlık :	0.5 cm.		
Tanımı:	Kolye ucu yuvarlak formu, ön ve arka yüz düz olup, iki yandan deliklidir. Tüm ve sağlamdır.		

Katalog no:18

Şekil 3.65: 2019-808 envanter numaralı ikili unguentarium (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-808	Dönemi:	Geç Roma
Adı:	İkili unguentarium	Cinsi:	Cam
Müze Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	47.3 gr.	Çap:	9.2 cm.
Kalınlık:	0.3 cm.		
Tanımı:	Koyu yeşil camdan yapılmış stilize edilmiş bir hayvanın sırtında, her biri oval ağız kenarlı birbirine kaynaşmış iki unguentarium taşır vaziyette yapılmıştır. 4 ayaklı hayvanın sırtında yer alan unguentariumlar üzerinde sarmal biçimli süslemeler yanardöner bir hareketlilik kazandırmıştır. Stilize edilmiş hayvanın kafası, kuyruğu ve 4 ayağı oldukça belirgindir. Bu esere benzer örnek başka müzelerde de görülmüş olup oldukça nadir bir eser olarak bilinmektedir (Web kaynak-5).		

Katalog no: 19

Şekil 3.66: 2019-807 envanter numaralı cam koku kabı (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-807	Dönemi:	Geç Roma
Adı:	Koku Kabı	Cinsi:	Cam
Müze Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık :	1.7 gr.	Çap:	6.3 cm.
Kalınlık:	0.5 cm.		
Tanımı:	Yeşilimsi renkli, yuvarlak ağız kenarlı, silindirik boyunlu, küresel gövdeli, yuvarlak iç bükey dipli. Gövde üzerinde kendinden sarmal süslemeler yer almaktadır. Tüm ve sağlamdır.		

Katalog no: 20

Şekil 3.67: 2019-809 envanter numaralı pişmiş toprak kandil (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-809	Dönemi:	Roma
Adı:	Kandil	Cinsi:	Pişmiş toprak
Müze Geliş Tarihi:	16.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Gövde Çapı:	9.6 X 6.7 gr.	Çap:	4.9 cm.
Kalınlık:	0.5 cm.		
Tanımı:	Kandil kızıl kahve renkli hamurlu, discus kısmından omuza doğru 2 kuşak halinde silmeler içerisinde dikey kabartmalarla süslenmiştir. Omuzdan buruna doğru daralarak üçgenimsi bir form verilmiştir. Discus ile fitil deliği arasında da süsleme devam etmiştir. Fitol deliğinin üzerinde kullanımdan kaynaklı is izi bulunmaktadır. Gövdeden kaideye doğru daralarak yuvarlak kaideye geçilmiştir. Kaidenin üzerinde çarkıfelek motifi işlenmiştir. Kandilin boyun kısmında küçük bir tutamak yer almaktadır.		

Katalog no: 21

Şekil 3.68: 2019-798 envanter numaralı bezemeli ahşap aplik (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2019-798	Dönemi:	Roma
Adı:	Bezemeli Aplik	Cinsi:	Ahşap
Müze Geliş Tarihi:	13.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	6.7 gr.	Çap:	3.3 cm.
Kalınlık:	0.5 cm.		
Tanımı:	Ovalımsı bir forma sahiptir. Kendiliğinden orta kısmı deliklidir. Ön yüzü dışa doğru hafif bombeli olup, yüzeyi merkezden dışa doğru 3 dairesel kuşak halinde bölünmüştür. Deliğin de bulunduğu merkezdeki birinci kuşakta herhangi bir süsleme yoktur. İkinci kuşak 7 adet daire biçimli geometrik süsleme, üçüncü kuşak ise belirli aralıklarla çizikler atılarak bezenmiştir. Aplikte yer yer deformasyon ve çatlak bulunmaktadır. Ayrıca apliğin deliğinde kazı esnasında küçük bir metal parça tespit edilmiştir.		

Katalog no: 22

Şekil 3.69: 2018-99 envanter numaralı metal çingirak (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-99	Dönemi:	Roma
Adı:	Çingirak	Cinsi:	Metal
Müze Geliş Tarihi:	03.11.2017	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	6.8 gr.	Çap:	1.7 cm.
Kalınlık:	0.05 cm.		
Tanımı:	Döküm tekniğinde yapılmış, dış bükey lale biçimli, beşgen kesitli, tutamaklı çan. Tutamak kısmında ip ya da zincir deliği bulunmaktadır.		

Katalog no: 23

Şekil 3.70: 2020-7 envanter numaralı bronz kemer tokası parçası (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-7	Dönemi:	Roma
Adı:	Kemer Tokası Parçası	Cinsi:	Bronz
Müze Geliş Tarihi:	13.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	3.5 cm.	Çap:	4.5 cm.
Kalınlık:	-		
Tanımı:	Kemer tokasının bir parçasıdır. Üzerinde hafif kabartmalı, nokta çerçeve içerisinde birbirine geçmeli bezeme yer almaktadır.		

Katalog no: 24

Şekil 3.71: 2020-35 envanter numaralı demir kolye ucu (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-35	Dönemi:	Roma
Adı:	Kolye Ucu	Cinsi:	Demir
Müze Geliş Tarihi:	13.12.2019	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	11.37 gr.	Çap:	6 cm.
Kalınlık:	0.3 cm.		
Tanımı:	Kolye ucu kendinden ip deliklidir. Kolyenin alt kısmında 8 adet sarmal sarkaçlar bulunmaktadır. Yoğun korozyonludur. Tam ve sağlamdır.		

Katalog no: 25

Şekil 3.72: 2020-9 envanter numaralı kemik halka (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-9	Dönemi:	Roma
Adı:	Halka	Cinsi:	Kemik
Müze Geliş Tarihi:	08.09.2020	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	2.7 cm.	Çap:	2.7 cm.
Kalınlık:	0.5 cm.		
Tanımı:	Kemikten yapılmış olan halka yuvarlak formda, ortasında genişçe bir deliği bulunmaktadır. Tam ve sağlamdır.		

Katalog no: 26

Şekil 3.73: 2018-103 envanter numaralı kemik ağırşak (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-103	Dönemi:	Roma
Adı:	Ağırşak	Cinsi:	Kemik
Müze Geliş Tarihi:	13.11.2017	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Yükseklik:	1.5 cm.	Çap:	2.8 cm.
Kalınlık:	0.3 cm.		
Tanımı:	Dairesel formlu, ortada ip deliği olan ağırşakın alt kısmı düz, alt tarafı ise konik biçimdedir. Üst yüzeyde deliğe paralel kazıma tekniğinde çizgi ve dairesel bezemeler yer alır.		

Katalog no: 27

Şekil 3.74: 2020-43 envanter numaralı kemik tıkaç (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-43	Dönemi:	Roma
Adı:	Kemik Tıkaç	Cinsi:	Kemik
Müze Geliş Tarihi:	09.09.2020	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	2.1 gr.	Çap:	1 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		
Tanımı:	Tıpa biçimlidir. Üzerinde çizgisel dairelerle hareketlendirilmiştir. Bir ucu içten delikli ve düz kaidelidir. Tam ve sağlamdır.		

Katalog no: 28

Şekil 3.75: 2018-136 envanter numaralı kemik obje (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-136	Dönemi:	Roma
Adı:	Kemik Obje	Cinsi:	Kemik
Müze Geliş Tarihi:	20.07.2018	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	1.6 gr.	Çap:	1.2 cm.
Ağırlık:	3.3 gr.		
Tanımı:	Alt yüzü doğal dişlemeli ve açık, dış yüzü bombeli olan eser delinerek iki halka şeklinde telle bağlanmıştır.		

Katalog no: 29

Şekil 3.76: 2018-105 envanter numaralı taş ağırşak (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-105	Dönemi:	Roma
Adı:	Ağırşak	Cinsi:	Taş
Müze Geliş Tarihi:	19.06.2017	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Yükseklik:	0.7 cm.	Çap:	1.7 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		
Tanımı:	Dairesel formlu ortada iğ deliği olan ağırşakın alt kısmı düz tarafı ise konik biçimdedir. Üst yüzeyinde bezeme bulunmamaktadır.		

Katalog no: 30

Şekil 3.77: 2020-28 envanter numaralı cam bilezik (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-28	Dönemi:	Roma
Adı:	Bilezik	Cinsi:	Cam
Müze Geliş Tarihi:	09.09.2020	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	5,3 cm.	Çap:	5,2 cm.
Kalınlık:	0.3 cm.		

Tanımı: Bilezik dıştan bombeli ve halka formudur. İçten düzdür. Bileziğin ortasında dış bükümlü bir çıkıntı yapılmıştır. Tam ve sağlamdır.

Katalog no: 31

Şekil 3.78: 2018-133 envanter numaralı bronz çocuk bileziği (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-133	Dönemi:	Roma
Adı:	Çocuk Bileziği	Cinsi:	Bronz
Müze Geliş Tarihi:	20.07.2018	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	4.1 gr.	Çap:	-
Kalınlık:	0.1cm.		
Tanımı:	Halka formunda, silindirik cidarlı olan eser uca doğru incelmekte, uçları spiral şeklinde işlenmiştir.		

Katalog no: 32

Şekil 3.79: 2020-33 envanter numaralı taş mühür (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-33	Dönemi:	Roma
Adı:	Mühür	Cinsi:	Taş
Müze Geliş Tarihi:	09.09.2020	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	2,3 cm.	Çap:	1,7 cm.
Kalınlık:	0.3 cm.		
Tanımı:	Mühür pramidal formdadır. Üst kısmı ip deliklidir. Mührün baskı kısmında stilize edilmiş dağ keçisi figürü yer almaktadır. Tam ve sağlamdır.		

Katalog no: 33

Şekil 3.80: 2020-37 envanter numaralı taş boncuk (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-37	Dönemi:	Roma
Adı:	Boncuk	Cinsi:	Taş
Müzeye Geliş Tarihi:	08.09.2020	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	1.8 cm.	Çap:	1.8 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		

Tanımı: Yuvarlak formludur. Ortasında ip deliği bulunmaktadır. Boncuğun dış yüzeyi sarı renğinde zikzak biçimde bezenmiştir. Tam ve sağlamdır.

Katalog no: 34

Şekil 3.81: 2020-40 envanter numaralı taş düğme (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-40	Dönemi:	Roma
Adı:	Düğme	Cinsi:	Taş
Müzeye Geliş Tarihi:	10.09.2020	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	1.6 cm.	Çap:	1.6 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		

Tanımı: Yuvarlak formlu olup, boncuk biçimlidir. Ortasında ip deliği bulunmaktadır. Alt kısmı düz, üst kısmı da bombelidir. Siyah renkli olup, tam ve sağlamdır.

Katalog no: 35

Şekil 3.82: 2018-106 envanter numaralı taş ağırlık (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-106	Dönemi:	Roma
Adı:	Ağırlık	Cinsi:	Taş
Müze Geliş Tarihi:	19.06.2017	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	1.6 cm.	Çap:	1.6 cm.
Kalınlık:	0.4 cm.		
Tanımı:	Dairesel formlu, ortada iğ deliği olan ağırşagın alt kısmı düz, üst tarafı ise konik biçimdedir. Üst yüzeyinde bezeme bulunmamaktadır.		

Katalog no: 36

Şekil 3.83: 2020-44 envanter numaralı taş boncuk dizisi (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-44	Dönemi:	Roma
Adı:	Boncuk Dizisi	Cinsi:	Taş
Müzeye Geliş Tarihi:	15.09.2020	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Genişlik:	-	Çap:	-
Kalınlık:	-		
Tanımı:	Boncuk dizisi farklı çap ve ebatlardan oluşmaktadır. Sarı, mavi, lacivert, yeşil, kahverengi ve siyah renkli olup ip deliklidir. Sağlamdır.		

Katalog no: 37

Şekil 3.84: 2018-137 envanter numaralı taş-cam boncuk dizisi (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-137	Dönemi:	Roma
Adı:	Boncuk Dizisi	Cinsi:	Cam/Taş
Müze Geliş Tarihi:	16.07.2018	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağırlık:	15,1 gr	Çap:	-
Kalınlık:	-		
Tanımı:	Boncuk dizisi farklı çap ve ebatlardan oluşmaktadır. Siyah, mavi, yeşil, beyaz ve birkaç renkten oluşan boncuklar bulunmakta olup ip deliklidir.		

Katalog no: 38

Şekil 3.85: 2018-80 envanter numaralı pişmiş toprak testi (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2018-80	Dönemi:	Roma
Adı:	Testi	Cinsi:	Pişmiş Toprak
Müze Geliş Tarihi:	02.06.2017	Müze Geliş Biçimi:	Kazı
Ağız Çapı:	6.5 cm.	Yük:	15.5 cm.
Kalınlık:	0.7 cm.		

Tanımı: Pişmiş topraktan yapılmış deve tüyü rengi hamurlu, tek kulplu hafif kalınlaştırılmış, dışa çekik basit ağızlı, ağıza doğru daralan, kısa dar boyunlu, küresel gövdeli ve düz diplidir. Gövdede kırık ve eksikler mevcuttur.

Katalog no: 39

Şekil 3.86: 2020-67 envanter numaralı pişmiş toprak bilezik boyunlu testicik (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-67	Dönemi:	Roma
	Bilezik		
Adı:	Boyunlu	Cinsi:	Pişmiş Toprak
	Testicik		
Müzeye Geliş Tarihi:	15.12.2020	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağız Çapı:	5.6 cm.	Yük:	14.3 cm
Kalınlık:	-		
Tanımı:	Tek kulplu yonca ağızlı testicik. Düz hafifçe dışa dönük ağız, dışa doğru genişleyen boyun, küresel gövdeli ve düz diplidir. Yonca Ağızlı testicik tam ve sağlamdır.		

Katalog no: 40

Şekil 3.87: 2020-68 envanter numaralı pişmiş toprak tek kulplu testicik (Batman Müzesi Arşivi)

Envanter No:	2020-68	Dönemi:	Roma
Adı:	Tek Kulplu Testicik	Cinsi:	Pişmiş Toprak
Müzeye Geliş Tarihi:	15.12.2020	Müzeye Geliş Biçimi:	Kazı
Ağız Çapı:	5 cm.	Yük:	10.5 cm.
Kalınlık:	0.6 cm.		
Tanımı:	Düz kaideli, geniş karınlı, karından ağıza doğru daralan, tek kulplu testicik. Testiciğin karın çevresinden boyuna doğru üç adet dairesel çizgiler yer almaktadır. Testiciğin ağız kısmı eksiktir.		

3.5. Karşılaştırma ve Tarihlendirme

3.5.1. Karşılaştırma

Konakpınar Kaya mezarları, ilk olarak Kurtalan ilçesi ve çevresinde bulunan örneklerle karşılaştırılmıştır. Hakim bir tepe üzerinde inşa edilen bu yapıların bölgede bulunan kayaç yapısının da elverişli olması sebebiyle birçok merkezde yapılması bölgede yaşayan toplumlar tarafından uygun görülmüş böylece bu coğrafik alanda görülen kayaç yapısının varlığı sayesinde, birçok arkeolojik yapı kalıntıları ile birlikte birçok kültürel öğenin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Kayaç yapısının kolay işlenebilmesi sayesinde de önemli barınak, ibadet merkezleri ve mezar yapıları olarak insanlar tarafından rahatlıkla kullanılmışlardır.

Siirt ili ve ilçelerinde kaya mezar mimarisine ait örnekler görülmektedir. Roma Dönemi'nde kullanıldığı bilinen bu yapıların mimari özellikleri sayesinde kazı yapılan alan ile ilgili karşılaştırma yapmak işimizi kolaylaştırmıştır. Zekai ERDAL (2021) koordinatörlüğünde yapılan “Siirt İli Kültür Envanteri Projesi” kapsamında Siirt ili ve ilçelerinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları kayıt altına alınmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Siirt ili, Merkez ilçesi sınırlarında bulunan Bağtepe Mahallesi ile Bağlıca, Ekmekçiler ve Demirkaya köyü, Kurtalan ilçesinde bulunan Kayalısu ile Konakpınar köyleri, Erüh ilçesinde bulunan Fatih Mahallesi, Bağgöze, Bilgili, Ekinyolu, Gelenkardeş, Gölgele konak, Kavakgölü ve Yerliçoban köyleri ile Pervari ilçesinde bulunan Erkent, Köprüçay ve Tosuntarla köylerinde de Konakpınar köyünde bulunan kaya mezar yapılarına benzer örnekleri görmek mümkündür. Bu mezar yapılarının işçilik ve mimari özellikleri ile kayaç türlerinin Konakpınar mezar yapılarına benzer nitelikler taşıdığı görülmüştür.

Konakpınar kaya mezarlarına benzer örnekleri Batman ilinde özellikle Hasankeyf ve Gercüş ilçelerinde görmek mümkündür. Ayrıca bu ilçelerin kayaç yapısının Konakpınar köyündeki kayaç türüne benzer kimyasal nitelik taşıması sebebiyle benzer örnekler oldukça fazla olarak karşımıza çıkmaktadır. Gülriz KOZBE (2017) editörlüğünde yapılan “Batman İli Kültür Envanteri Projesi” kapsamında taşınmaz kültür varlıklarının belgelenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda, Merkez ilçe sınırlarında Yolveren, Yolüstü Recepler, Karayün ile Oymataş köyleri, Hasankeyf ilçesinde Hasankeyf Kalesi ile Atlıhan mezarısı, Saklı, Yolüstü, İncirli, “Tabya Tepesi ve Raşie Boğazı Kaya Mezarları”,

Gercüş ilçesinde Bağözü, Kırkat, Doruk, Bağlıca, Arık, Serin, Seki, Çukuryurt köyleri ile Çukurçeşme Mahallesi, Kozluk ilçesinde Yıldızlı köyü ile Kale Mahallesinde bulunan “Kozluk Kalesi Kaya Mezarları”, ile Sason ilçesinde bulunan “Dereiçi Köyü Kaya Mezarı”, gibi benzer örnekleri görmek mümkündür. Gulriz KOZBE (2017) tarafından yapılan çalışmayla belgelenerek bilim dünyasına kazandırılan kaya mezar yapıları ile Konakpınar kaya mezarlarının tipolojisi, mimari özellikleri, oda sayıları ve kayaç yapıları açısından benzerlikler taşımaktadır. Ayrıca bölgede tespit edilen kaya mezarları Geç Roma-Erken Hristiyanlık Dönemi’ne tarihlenmekte ve plan özellikleri bakımından tek odalı olan arcosoliumlu mezarlar, M.S. 2-4 yüzyılları arasında yapıldığı bilinmektedir. Genellikle bu tarz mezarların hemen yanında kilise yapılarını görmek mümkündür. İlk olarak pagan inancına mensup toplumlar tarafından kullanılan mezarlar ve kilise yapıları daha sonra Hristiyanlar tarafından da kullanılmıştır (Kozbe ve ark, 2016). Tüm bu mezar yapılarındaki mimari planlar ve işçilikler Konakpınar köyü mezarlarına benzemektedir.

Mardin ili kapsamında yapılan çalışmalarda kaya mezarlarının genel dağılımına bakılacak olursa, Mardin’in kuzeyinde yer alan, Midyat, Savur ve Mazıdağı ilçelerinde bu yapıların yoğunluk kazandığını görülmektedir. Gülriz Kozbe ve Akarcan Güngör (2022) editörlüğünde yapılan Mardin ili Kültür Envanteri projesi kapsamında yapılmış olan çalışmalarda yoğun olarak ana kayaya oyulmuş, genelde bir odadan oluşan, dikdörtgen veya kare biçimli bir giriş açıklığı olan, kimi zaman da bu giriş açıklığının önünde dromosu bulunan kaya mezar örnekleri belgelenerek tanımlanmıştır. Mardin ili, Artuklu ilçesinde “Kale Harabeleri Nekropol Alanı”, “Kurdis Nekropol Alanı”, “Çınartepe Nekropol Alanı”, “Tehta Hz. Ali Mevkii”, “İzzet Paşa Mevkii Kaya Mezarı”, “Belik Mevkii Kaya Mezarı”, “Kuraftar Tepesi Kaya Mezarı”, Ömerli ilçesinde “Sındolkê Harabeleri Kaya Mezarı”, Midyat ilçesinde “Kuzrê Harabeleri Kaya Mezarı”, “Ber Roja Kayalık Alan Yerleşimi Kaya Mezarı”, “Hebis Zimid Kayalık Alan Yerleşimi”, “Ber Gund Kayalık Alan Yerleşimi Kaya Mezarı”, “Keloşkê Kayalık Alan Yerleşimi”, “Şikefta Kaniye Kayalık Alan Yerleşimi Kaya Mezarı”, “Sitolê Kayalık Alan Yerleşimi Kaya Mezarı”, “Bardakçı Mahallesi Batısı Kaya Mezarı”, “Beyazsu Nekropol Alanı Kaya Mezarı” ve “Köyönü Nekropol Alanı”, Dargeçit ilçesinde “Germero Mevkii Kaya Mezarı”, Kızıltepe ilçesinde bulunan “Şikeftê Heferê Kayalık Alan Yerleşimi”, “Hıştan Kayalık Alan Yerleşimi Kaya Mezarı”, “Yurteri Nekropol Alanı Kaya Mezarı”, “Menkor Mevkii Kaya Mezarı”, Derik ilçesinde bulunan “Gırıktepe Mevkii Kaya Mezarı”, “Pınarcık Nekropol Alanı”, “Rabat Nekropol Alanı

Kaya Mezarı”, “Beşkavak Mezrası Kaya Mezarı”, Mazıdağı ilçesinde “Gavanê Kayalık Alan Yerleşimi”, “Ömürlü Nekropol Alanı”, “Avrihan Harabeleri Nekropol Alanı”, “Kote Şikefta Nekropol Alanı”, “Xıznaqe Nekropol Alanı”, “Bırbırkê Nekropol Alanı”, “Şikefta Bîra Biriniye Nekropol Alanı”, “Tatika Nekropol Alanı”, Savur ilçesinde “Taxa Filla Kayalık Alan Yerleşimi”, “Şikeftika Kayalık Alan Yerleşimi”, “Habis Nekropol Alanı”, “Dereiçi Mahallesi Güneyi Kaya Mezarı”, “Hisarkaya Mahallesi Kuzeyi Kaya Mezarı”, “Sürgücü Mahallesi Kaya Mezarı”, “Hisarkaya Mahallesi Nekropol Alanı 1 No.lu Kaya Mezarı”, “Mahmo Vıro Nekropol Alanı Kaya Mezarı”, “Xırara Mevkii 1 No.lu Kaya Mezar”, “Kelokê Mevkii Kaya Mezar”, “Kef Heseno Mevkii Kompleks Kaya Mezar”, Nusaybin ilçesinde “Şikeftika Kayalık Alan Yerleşimi Kaya Mezar”, “Anbar Tepesi Nekropol Alanı Kaya Mezar”, Yeşilli ilçesinde “Deriya Neriya Güneydoğu Nekropol Alanı”, “Şikeftoka Nekropol Alanı Kaya Mezar”, “Tehta Bi Qul Kaya Mezar”, “Heşemdin 1 No.lu Kaya Mezar”, “Serê Çêr Nekropol Alanı Kaya Mezarı”, “Sukurê Harabeleri Nekropol Alanı Kaya Mezarları”, kültür envanteri çalışmaları kapsamında tespit edilerek belgelenmişlerdir. Bu yapıların ortak özellikleri arasında arcosoliumlu mezarlardan olmaları ile birlikte kolay işlenebilen kayaç türünden yapılmış olmaları gösterilebilir.

Bu tez çalışmasında mezar yapılarının mimari özellikleri açısından karşılaştırması yapılarak çıkarımlar yapılmıştır. Karşılaştırmalar sonucunda; Siirt, Batman ve Mardin illerinde görülen kaya mezarlarının çoğunlukla Konakpınar kaya mezarlarına benzer özellikler taşıdıkları tespit edilmiştir. Mezar yapılarının kayaç yapısı, tipolojisi, süsleme ve mimari özellikleri ele alınarak bölgede bulunan kaya mezarları üzerinden çıkarımlar yapılarak değerlendirilmiştir.

3.5.2 Tarihlendirme

Kaya mezar yapılarını tarihlendirmek oldukça zor bir durumdur. Bu zorluğun başat nedeni, bu yapıların birçok medeniyet tarafından kullanılmış olması gösterilebilir. Süregelen bu kullanım sonrasında gelen her kültür, kendinden önceki kültüre ait izleri yok ederek kendine has bir üslup oluşturmak istemektedir. Bu doğrultuda mezarların tarihlendirmesi çıkan buluntular üzerinden şekillenerek gelişir. Buluntular içerisinde en önemli tarihlendirme aracı olarak sikke buluntusu karşımıza çıkmaktadır. Mezar yapılarında madeni paraların bulunması, tarihlendirme konusunda nesnel bilgiye

ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu mezar yapısında Roma Dönemi'ne ait sikkelerin bulunması, bu yapıları tarihlendirmede oldukça kolaylık sağlamıştır.

Mezarlık yapısında tarihlendirme konusunda elimize veri sağlayacak herhangi bir mimari unsuru saptamak oldukça zordur. Ancak bu mezar yapısında oldukça fazla ölü hediyesinin bulunması bize oldukça kolaylık sağlamıştır. Başta sikkeler olmak üzere, pişmiş şanak çömler, metal yüzükler ile küpeler, camdan yapılmış gözyaşı şişeleri ve bilezikler, farklı taşlardan yapılan boncukların bulunması mezarın tarihlendirilmesine katkı sunmuştur.

Özellikle mezar yapısında bulunan sikkelerden yola çıkarak tarihlendirme yapılmıştır. Öncelikle en pratik tarihlemede yardımcı olan sikkeler değerlendirilmiştir. 1 nolu kaya mezar odasında yürütölen kurtarma kazısı çalışmalarında rastlanan bir sikkenin üzerinde "II. COSTANTİN" adının yazılı olması, döneminin M.S. 358-360 yıllarına ait olduğunu göstermektedir. Ayrıca Sasani İmparatorluğu'na ait gümüş sikkelerin bulunması, mezar yapılarının M.S. 2-6 yüzyılları olarak tarihlendirilmesine yardımcı olmuştur.

Diğer buluntular üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde, Roma İmparatorluğu Dönemi'ne ait ölü hediyeleri olarak kullanıldıkları sonucuna varılmıştır. Tüm bu verilerden yola çıkarak mezar yapısının işçiliği ve buluntuların varlığı sayesinde, mezarlarda ilk ölü gömme işlemlerinin yapıldığı izlenimi ile tarih olarak M.S. 2. yüzyılın başlarını düşünmektedir. Özellikle bu tarihte başlayan ölü gömme geleneğinin 6. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiği ele geçen buluntular sayesinde de anlaşılmaktadır. Ayrıca kazı buluntuları açısından oldukça zengin bir repertuara sahip olan Konakpınar Kaya Mezarlarının buluntu örnekleri karşılaştırma yöntemi ile ölkemizde yapılan bazı çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Erkan Güzel (2021) tarafından yapılan "Aktaş Nekropolü Kaya Mezarları ve Buluntuları" adlı çalışma da Roma İmparatorluğu Dönemi'ne tarihlenen Aktaş köyünde bulunan nekropol alanında Kurtalan Konakpınar kaya mezarı kazısında ortaya çıkarılan buluntu örneklerine benzer örnekler ele geçirildiği tespit edilerek; sikkeler, kandiller, unguentariumlar, boncuk dizileri, pişmiş topraktan yapılmış şanak, çömler ve testiler, camdan yapılmış bilezikler, mühürler, yüzükler ortaya çıkarılmıştır. Hasankeyf Müzesi Müdürlüğü (2022) başkanlığında yapılan Gercüş Çukurçeşme kaya mezarları kazısında Roma Dönemi'ne tarihlenen nekropol alanında sikkeler, yüzükler, bilezikler, pişmiş topraktan yapılmış şanak ve çömler örnekleri açığa çıkarılmıştır. Arzu Gültekin (2012) tarafından yapılan "Pisidia Antiokheia Antik Kenti Metal Buluntuları" adlı çalışma kapsamında

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde yapılarak kullanılmış olan fibulalar, tıp aletleri, mühürler vb. eser grupları açısından benzerlikler bulunmaktadır. Ayşe Avlı (2020) tarafından “Neapolis Nekropolünden İki Oda Mezar ve Buluntuları” adlı çalışma doğrultusunda kazı çalışmalarında kandiller, unguentariumlar, pişmiş topraktan yapılmış kâseler, kaplar, altın göz bantlar, sikkeler, yüzükler, küpeler gibi buluntu örnekleri kazı sonrasında ele geçirilmiştir. Seda Canpolat (2019) tarafından “Malatya Müzesindeki Roma ve Erken Bizans Kandilleri” değerlendirilmiş ve pişmiş topraktan yapılan kandiller tipoloji, yapım teknikleri ve bezemeleri üzerinden detaylıca açıklanmaya çalışılmıştır. Arzu Özver (2021) “Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları” üzerinden kazıda ele geçirilen eser grupları ele alınarak Roma Dönemi'nde kullanılan örnekler ele alınmıştır. Kazı sonrasında kandil örnekleri, bronz sikkeler, pişmiş toprak kap ve kâseler, cam bilezik ve unguentariumlar ile birçok metal buluntunun katalog çalışması yapılmıştır. Abdurrahman Demir (2013) tarafından cam eserler üzerinde yapılan çalışmada cam eserlerin tanımı ve tipolojisi ele alındıktan sonra ayrıntılı yapılan çalışma da Giresun Müzesinde bulunan cam eserler ele alınmıştır. Ersin Çelikbaş (2016) tarafından “Parion Kazısı Metal Buluntuları” adlı çalışma kapsamında 2005-2014 yılları arasında yapılan arkeolojik kazılarda ele geçirilen metal buluntular ele alınarak genel değerlendirme yapılmıştır. Çalışma kapsamında günlük hayatta kullanılan buluntular ile mimari de kullanılan öğeler ele alınarak metal buluntuların kimyasal içerikleri tespit edilmiştir. Hatice Ecem Mengeci (2023) tarafından “Tripolis Roma Dönemi Seramikleri” konulu çalışma kapsamında Roma İmparatorluğu Dönemi'nde yapılmış olan seramik örnekleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında kazı sonucu bilim dünyasına kazandırılan seramik örneklerinin yapım teknikleri, kimyasal içerikleri, tipolojileri, süsleme özellikleri ele alınarak Tripolis kazısındaki Roma seramikleri incelenmiştir. Mehmet Kayhan MURAT (2022) tarafından “Kızıldere Definesi” konulu doktora tezinde Roma Dönemi'ne ait sikkelerin numismatik veriler ışığında genel değerlendirmesi yapılarak sikkelerin ön ve arka yüzleri ayrıntılı olarak ele alınarak Roma İmparatorluğu sikkelerinin genel tipolojisi incelenmiştir. Tüm bu çalışmalar ile birlikte yapılan karşılaştırmalar sonucunda Konakpınar nekropol kazısında ele geçirilen buluntu örneklerine benzer buluntu örnekleri Anadolu'nun dört bir yanında yapılmış olan arkeolojik kazılar sonrasında ortaya çıkarılarak bilim dünyasına kazandırılmış olduğu tespit edilmiş ve çalışmalar kapsamında incelenen buluntu örnekleri olarak Konakpınar kazısında bulunan ölü hediyelerine benzer nitelikte oldukları değerlendirilmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma kapsamında Batman Müzesi başkanlığında Siirt ili Kurtalan ilçesi Konakpınar köyü kaya mezarları tez konumuzu oluşturmaktadır. Bu kapsamda bir ihbar sonucu tesadüfen bulunan ve Batman Müzesi uzmanları tarafından bilimsel olarak arkeolojik kazısı yapılan Roma İmparatorluğu Dönemi'ne ait nekropol alanı ile buluntuları incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu yapıyı kültürel miras kavramı üzerinden açıklamak ve turizm potansiyelini irdelemek daha doğru olacaktır. Kültürel miras kavramı kısaca; geçmişteki birçok uygarlığın hem doğa hem de etkileşim içine girdikleri diğer toplumlarla oluşturdukları soyut ve soyut olmayan değerlerin bütününe verilen addır. Bu ilişki sonrası ortaya çıkan bu değerlerin somut olarak ortaya çıkardığı nesneler tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır. Somut kültürel mirasa örnek vermek gerekirse; mimari yapılar, arkeolojik sit alanları, tarihi mekânlar vb. her türlü taşınmaz varlıklar ile sikkeler, arşiv vesikaları, savaş aletleri, günlük kullanılan araç gereçler gibi birçok nesne taşınır kültür varlıklarına örnek verilebilir. İlk insanla başlayan ölümden sonraki yaşama inanma anlayışı dünyanın her yerinde kendini farklı bir şekilde hissettirmesine rağmen, somut bir şekilde varlığını toplamlara kabul ettirmiştir. Bu durumun dinsel bir ritüelle bütünleşmesi sonrası, her din öğretisi kendine özgü öteki dünya anlayışını oluşturmuş ve bu anlayışa uygun törenler ile birlikte mezar yapıları yapılarak ölümlere saygı gösterilmeye çalışılmıştır.

Anadolu coğrafyası arkeolojik olarak oldukça zengin bir alan üzerinde bulunmaktadır. Paleolitik Dönem'den başlayarak Osmanlı Devleti'ne kadar kesintisiz olarak şekilde devam eden bu süreç, geniş bir yelpazede varlığını sürdürmüş olan kültürlerin izlerini görmemizi sağlamıştır. Bu kültürlerin somut miraslarının yansımaları olarak taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının bulunmaları sayesinde, ülkemizde yaşayan kültürleri tanıma fırsatına sahip olmaktadır. Arkeolojik kazıların varlığı sayesinde geçmişte yaşamış olan toplulukların toplumsal, kültürel ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerini anlamlandırma konusunda “Arkeoloji Bilimi” toplumlara oldukça önemli hizmetler sunmaktadır. Bu bilimsel hizmet sonrası elde edilen veriler sayesinde, şimdiki zamanda yaşayan insanlara geçmişi yorumlayıp analiz edebilmeyi sağlamasına olanak sağlar ve çıkarımlar yaparak geçmişi sağlıklı şekilde anlamlandırmasına katkı sunar. Ayrıca elde edilen taşınır kültürel miras öğelerini müzeler aracılığıyla

sergilenmesine olanak sağlayarak, yediden yetmişe bu buluntuların kamusal hizmet aracılığıyla gösterilmesine vesile olur. Kültürel miras ile turizm ilişkisinin önemli bir bölümünü müzelerde sergilenen taşınır kültür varlıkları oluşturmaktadır. Yerli ve yabancı ziyaretçilerin, kazılar sonucu elde edilen eserlerin bulunduğu müze sekiyonlarda sergilenen eserleri görmek için yaptıkları ziyaretlerin bir amacı geçmişini yorumlayıp çıkarımlar yaparak zihin dünyalarını geliştirmektir. Dünyaca ünlü müzelerde sergilenen eserlerin turizme olan katkısı oldukça fazladır. Örnek vermek gerekirse, İstanbul’da bulunan “İstanbul Arkeoloji Müzesi”, Fransa’da bulunan “Louvre Müzesi”, İngiltere’de bulunan “British Müzesi”, Almanya’da bulunan “Pergamon Müzesi”, Amerika’da bulunan “Metropolitan Müzesi” ve Çin’de bulunan “Çin Ulusal Müzesi” her yıl milyonlarca turistini ziyaretine uğrayarak bulunduğu ülkelerin turizmüne önemli miktarda maddi katkı sunarak önemli bir işlevi yerine getirirler. Ayrıca kültürel miras ögesi olarak bilinen tarihi mekanlar, ülke ekonomilerine birçok farklı şekilde katkıda bulunabilirler. Kısaca örneklendirirsek;

Turizm: Tarihi yapılar, turistlerin ilgisini çeker ve turizm sektörünün büyümesine katkıda bulunur. Turistler, tarihi yapıları ziyaret ederek bilet, hediyelik eşya ve diğer turizm hizmetleri için para harcarlar. Bu gelirler, ülke ekonomisine katkıda bulunur.

İstihdam: Tarihi yapılar, bakım, restorasyon ve turizm hizmetleri gibi alanlarda istihdam yaratır. Bu da ülke ekonomisine katkıda bulunur.

Kültürel Miras: Tarihi yapılar, bir ülkenin kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bu yapılar, ülkenin tarihini ve kültürünü yansıtır. Bu nedenle, tarihi yapıların korunması ve bakımı, ülke kültürünün korunmasına katkıda bulunur.

Yatırım: Tarihi yapıların bakımı, restorasyonu ve turizm hizmetleri için yatırım yapmak, ülkelerin ekonomisine katkıda bulunur. Bu yatırımlar, yerel ekonomiyi canlandırabilir ve istihdam yaratmaya katkı sunar.

Tanıtım: Tarihi yapılar, ülkenin tanıtımında önemli bir rol oynar. Ülkenin tarihini ve kültürünü yansıttıkları için, tarihi yapılar ülkenin marka değerini artırır ve turizm sektörünün büyümesine katkıda bulunur. Tarihi yapıların ülke ekonomilerine katkıları bu şekilde çok yönlüdür ve ülkelerin kültürel, turistik ve ekonomik gelişimine katkıda bulunurlar.

Yapılan çalışma kapsamında Anadolu’da hüküm sürmüş olan Roma İmparatorluğu’nda Hristiyanlığa inanma ile başlayan öteki dünya anlayışı sonrası ölü ritüellerine ve mezar yapımına olan saygı din olgusu sayesinde oluşmaya başlamış ve

imparatorluğun hüküm sürdüğü her yerde bu anlayış kendini hissettirmiştir. Siirt ili, Kurtalan ilçesi, Konakpınar köyünün yaklaşık 2 km güneybatısında dağın yamacında yer alan kaya mezar odaları 2017 yılında yapılan bir ihbarla tespit edilmiştir. Söz konusu alanda; 2017-2021 yılları arasında 5 yıl boyunca yapılan kazı çalışmaları sonucunda toplam 8 adet kaya mezar odası tespit edilip açığa çıkarılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda Roma, Bizans, Sasani ve Ortaçağ'a ait çok sayıda eser bulunmuştur. Tezin konusunu oluşturan Konakpınar nekropol alanı tipik olarak Roma Dönemi kaya mezarlarının mimari tipolojisini taşımaktadır. Farklı yontu aletleri kullanılarak Konakpınar kaya mezarları ana kayanın oyularak şekillenmesi sonrası inşa edilmiş, basit bir mimari plan özelliği göstererek arcosoliumlu mezarlar sade bir şekilde yapılmışlardır, ayrıca herhangi bir estetik nitelik düşünülmemesi sonucu mezarlarda süsleme unsuruna rastlanılmamıştır. Arazi yapısına uygun şekilde sıralanmış şekilde inşa edilerek konumlanmışlardır. Mezar odalarının giriş kısımları özellikle kuzeye bakar vaziyette inşa edilmiştir. Mezar yapılarının girişleri, dönemin ekonomik koşullarına, aile mezarlığı olarak kullanılma durumuna göre veya kayaç türüne göre kapatılmışlardır. Bu mezar yapıları bazen sadece soylu bir aileye tahsis edilmiş olabileceği gibi, zamanla artan mezar ihtiyacı sonrası çoklu gömü olarak da kullanıldığını düşündürür. Mezar içerisinde bulunan ölü yatağında, çürüyen cesetler sonrası iskeletler bulunduğu yerden alınmış ve yerine yeni ölüler yerleştirilmiştir. Böylece mezar yapılarının birçok defa kullanıldığı ele geçirilen iskelet yapılarından anlaşılmış olur. Ayrıca mezar odalarında yapılan kazılarda bir düzene rastlanılmayan düzensiz gömülerle karşılaşmış olup, doğal tahribat sonrası iskeletlerde çürüme gözlemlenmiştir. Bu kemiklerin büyük çoğunluğu bireylere ait olup gövde ile el, ayak ve kafatası kemiklerinden oluşur. Konakpınar kazılarında ele geçirilen eserlerin repertuarı oldukça zengindir. Buluntular arasında ağırlıklı olarak sikkeler, kandiller, seramik kaplar, metal malzemeler, unguentariumlar, metal takılar, kemik aletler, cam ve farklı taşlardan yapılmış boncuk dizileri gibi birçok eser bulunmaktadır. Bu kazı buluntuları Batman Müzesi Müdürlüğü ile Ilısu Barajı kapsamında Hasankeyf ilçe merkezinde inşa edilen Hasankeyf Müzesi Müdürlüğü'nün teşhir salonlarında sergilenerek ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur. Kazı çalışmaları kapsamında mezarlarının tarihlendirilmesi konusunda bulunan ölü hediyeleri oldukça katkı sunmuşlardır. Özellikle 1 no.lu kaya mezar odasında bir sikke parçasının üzerinde "II. COSTANTİN" adının yazılı olması, döneminin M.S. 358-360 yıllarına ait olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine kazı çalışmalarında bulunan unguentarium ve diğer

buluntular Roma Dönemi'nde ölü hediyesi olarak sıkça kullanılan eşyalardır. Kaya mezarının genel özelliklerine bakıldığında ve özellikle de buluntuları açısından değerlendirildiğinde Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Ayrıca 6 no.lu kaya mezar odasında Roma İmparatoru Augustus Thurinus (M.Ö. 27–M.S. 14) Dönemi'ne ait sikkenin ve 7 no.lu kaya mezar odasında da Sasani İmparatoru II. Hüsrev ve II. Hüsrev sonrası Sasani hükümdarlarına ait sikkelerin bulunmasından dolayı nekropol alanın çok uzun yıllar boyunca kullanıldığını düşündürmektedir. Ele geçirilen sikkeler başta olmak üzere metal buluntular ile cam malzemeden yapılan eserlerden yola çıkarak, bu alanda yapılan kaya mezarlarının tarihlendirilmesi M.S. 2-6 yüzyılları arasına işaret etmektedir. Buluntuların kaynakça kısmında da belirtilen yayınlarla yapılan karşılaştırması sonrası bir sonuca varıldığını söylemek mümkündür. Tüm değerlendirmeler ışığında Konakpınar kaya mezarları Roma Dönemi kaya mezarları özelliği taşımakla beraber, elde edilen buluntular ile mezarların mimari özelliği bu sonuca varmamızı sağlamıştır. Bu kapsamda tez çalışmasının diğer önemli bir işlevi de ortaya çıkarılan kazı buluntuların varlığı ile birlikte Roma İmparatorluğu Dönemi'ne ait taşınmaz kültür varlıklarının tespitinin yapılması sonrası mezarlık alanının, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescil edilerek kayıt altına alınması, bu kültürel miras ögesinin gelecek kuşaklara aktarılmasına vesile olmuştur. Ayrıca Konakpınar nekropol alanının korunmasına yönelik olarak yerel halkta farkındalığın geliştirilmesine katkı sunacak Kazı başkanlığı tarafından ev ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi, köyde bulunan mülki amir aracılığıyla bilgilendirme toplantılarının yapılması, Batman ve Hasankeyf Müzesinde sergilenen Konakpınar kaya mezarlarından çıkarılmış olan eserlere ait görsel ağırlıklı broşürlerin hazırlanarak köy halkına dağıtılması, yerel idarelerce alana gidecek yolların düzeltilerek nekropol alanının ziyarete açılması, mezarlık alanının çevre düzenlemesi ve peyzaj işlemlerinin yapılarak yerli ve yabancı turistlerin ziyaretine hazır hale getirilmesi ile birlikte Konakpınar nekropol alanının 2. km güneydoğusunda bulunan kilise ve mezarlık alanıyla bir bütüncül şekilde ele alınarak, iki taşınmazın ortak fayda esasına dayalı olarak korumaya yönelik olarak restorasyon çalışmalarının yapılması, her iki mekanın çevre düzenlemesinin planlanarak yol yapımı sonrası gezi güzergahının hayata geçirilmesi gibi çalışmalar, Konakpınar köyünde bulunan tarihi mekanlarda turizm açısından ziyaretçilerin farkındalığına katkı sunacağı ve bu yapılarla kültürel miras amaçlı ziyaretçi sayılarının artmasına yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adkins, L. ve Adkins, R. A., 2014, Handbook to life in ancient Rome, *Infobase publishing*, New York.
- Ahunbay, Z., 2009, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 5. Baskı, *YEM Yayınları*, İstanbul.
- Akay, S., 2020, Günümüz Siirt Arapçası, Doktora Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.
- Aksoy, A. ve Enlil, Z., 2012, Kültürel Miras Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Aksoy, A. ve Ünsal, D. (Ed.). Kültürel Miras Yönetimi (2-29), *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir
- Alberti, F. G. ve Giusti, J. D. 2012, Cultural heritage, tourism and regional competitiveness: The Motor Valley cluster. *City, culture and society*, 3(4), 261-273.
- Albustanlıoğlu T., ve Güleç H., 2020, Roma İmparatorluk Dönemi Sikkelerinde Yer Alan Gastronomik Unsurlar, 432 – 466, 10.21325/jotags.2020. 557.
- Alpaslan, H., 2015, Yalvaç ilçe Sınırları İçerisinde Bulunan Kaya Mezarları, Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta.
- Altun, S., 2016, Isaura Nekropoller ve Mezar Tipleri, Doktora Tezi, *Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.
- Arıcı, S., 2017, Tripolis Nekropolisleri, Doktora Tezi, *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı*, İzmir.
- Arıhan K, S., 2007, Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Aslan, Z. ve Ardemagni, M. 2006, Introducing young people to the protection of heritage sites and historic cites. <[Http://www.iccrom.org/](http://www.iccrom.org/)>
- Atalay, Ö., 1946, *Siirt Tarihi*, CHP Siirt Halk Evi Yayınları, Çeltut Matbaası, İstanbul.
- Atlan, S., 1976, 1947-1967 Yılları Arasında Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, V. Dizi, TTK Yayınları, Ankara.
- Avli, A., 2020, “Neapolis Nekropolünden İki Oda Mezar ve Buluntuları”, Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Bal, F., 2021, Yerel halkın kültürel mirasa yönelik farkındalık düzeyi: Diyarbakır ili örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı*, Batman.
- Bandoğlu, Z., 2015, Türkiye’de kültür turizmi potansiyeli üzerine bir değerlendirme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(02), 155-168.

- Barın, G., Akın, E. ve Şahin F. S., 2004, “İlisu Klasik Yüzey Araştırmaları 2002”, XXI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 1., Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basım Evi, Ankara, s. 127-138.
- Baş, F., 2018, Siirt, Kurtalan, Cemilo Çeto Mağarası Mezar Kazıları, 27. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 125, Antalya.
- Başaran, C., 2011, *Arkeolojiye Giriş*, Akademik Araştırmalar Yayınevi, Erzurum.
- Baykan, E., 2007, Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.
- Benavente, D., Sanchez-Moral, S., Fernandez-Cortes, A., Cañaveras, J. C., Elez, J., & Sáiz-Jiménez, C. 2011, Salt damage and microclimate in the Postumius Tomb, Roman necropolis of Carmona, Spain. *Environmental Earth Sciences*, 63, 1529-1543.
- Berber, S., 2015, “Keçi Borlu İlçesinde Bulunan Phregiya Pisidiası Kaya Mezarları”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 12, s.297-314
- Brunt, P., & Courtney, P., 1999, Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of tourism Research*, 26(3), 493–515. DOI: 10.1016/S0160–7383(99) 00003–1.
- Caner, I., 2013, Kültür Sosyolojisi: Toplumsalı Anlamada Bir Zorunluluk, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 151-169.
- Canpolat, S., 2019. Malatya Müzesi’ndeki Roma ve Erken Bizans Kandilleri, Yüksek Lisans Tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı*, Bursa.
- Çakmak, İ., 2021, Hasankeyf ve Çevresinde Çok Amaçlı Kullanım Gördüğü Düşünülen Bir Grup Kaya Oyma Mekân, Yüksek Lisans Tezi, *Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı*, Batman.
- Civelek, A., 2007, Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 124, 71-80.
- Çağlar, Z. ve Doğan, M., 2018, UNESCO Dünya Miras Listelerinin Turizm Arzına Etkisi: Diyarbakır Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 455-471 DOI: 10.21325/jotags.2018.293
- Çelik, A., 2019, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Siirt sancağının idari ve sosyo-ekonomik durumu, Yüksek Lisans Tezi, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Siirt.
- Çelikbaş, E., 2016, 2005-2014 Parion Kazısı Metal (Bronz-Demir-Kurşun) Buluntuları Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Çetin, G. Ç., 2019, Efes Müzesi’nde Bulunan Bir Grup Kemik ve Fildişi Eser, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

- Çetinkaya, H., 2011, Roma ve Bizans İmparatorluklarında ölüm algısı ve mezar türleri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (3), 18-38.
- Çevik, A., 2002, “Selçuklular Zamanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Hüküm Sürmüş Bir Türkmen Beyliği: Dilmaçoğulları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.12, İstanbul, s.115-162.
- Çevik, N., 2000, Urartu Kaya Mezar Odaları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Çevikçelik, M., 2023, Türk Hukukunda Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğu, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 309-343.
- Danukalova G., Hallégouët, B., Lefort, J-P., Monnier, J-L., Osipova, E., 2015, Reconstruction of the Middle-Late Pleistocene and Holocene Palaeoenvironments of the Piégu Palaeolithic Site (Brittany, France) based on Biostratigraphical Data, *Journal of Archaeometry* 39, 7-30.
- Davies, J., 1999, Death, burial and rebirth in the religions of antiquity, Routledge, London.
- Demir, A., 2013, Giresun Müzesi’nde bulunan bir grup cam eser, Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Demir, A., 2020, Giresun Müzesi’nde Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium, *Arkeoloji Dergisi*, (25), 131-147.
- Diñçer, F. İ., Ertuğral, S. M., 2000, Kültürel Mirasın Korunması ve İstanbul İlindeki Tarihi Yapıların Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Deneme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 69-78.
- Dişli, G.,ve Günel, G., 2020, Türkiye’de gayrimenkul eski eserler anıtlar yüksek kurulunun oluşumu, gelişimi ve kararlarının günümüz ilke kararlarıyla kıyaslanması. *GRID-Architecture Planning and Design Journal*, 3(1), 2-27.
- Dubin, L. S., 2004, Reprint. The History of Beads: from 30,000 B.C. to the Present. New York: Harry N. Abrams, Inc. Original edition, New York: Harry N. Abrams, Inc.
- Emekli, G., 2006, Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm, *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Erdal, Z., (Ed.). 2021, *Siirt İli Somut Kültürel Miras Envanteri*. Cilt II, Siirt Çelik Matbaa Ambalaj Ltd. Şti., Siirt,
- Eren, Ş., 2022, Kültürel mirasın korunmasında turizmin rolü: Zerzevan Kalesi örneği. Yüksek Lisans Tezi, *Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Batman.
- Ergeç, R., 1995, Güney Kommagene Bölgesindeki Antik Dönem Nekropol ve Mezarları, Doktora Tezi, *Konya Selçuk Üniversitesi*, Konya.
- Erman, D.O., 2012, “Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın Ateşle Dansı”. *ACTA TURCICA*, 4(1): 18-33.

- Eryılmaz, N.S., 2019, “Termera Nekropolisi Seramik Buluntuları” Yüksek Lisans Tezi, *Muğla Sıtkı KOÇMAN Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Muğla.
- Girişken, M. U., 2010, Türkiye’de Kültürel Mirasın Korumasında Yaşanan Sorunlar ve Jeodezik Yaklaşımlar, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.
- Giunio A. Kornelija, Alihodžić, T., 2019, The Ancient Roman’s Funerary Rituals and Customs, Archaeological Museum of Zadar, Zadar.
- Gögebakan, Y., 2015, Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 48-70.
- Graham E.J., 2006, The Burial of the Urban Poor in Italy in the Late Roman Republic and Early Empire, BAR International series 1565, Oxford.
- Gül, G. ve Satar, İ., 2015. Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kültür Turizminin Önemi, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 15-17 Ekim 2014, Hopa-Artvin, s.1074-1090.
- Gülcan, B., 2010, Türkiye’de Kültür Turizminin Ürün Yapısı ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaştırma İhtiyacı, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 11-120.
- Gültekin, A., 2012, “Pisidia Antiokheia Antik Kenti Metal Buluntuları”, Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı*, Isparta.
- Güngör, A. E., 2021, Çattepe Höyüğü’nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (52),77-90.
- Güzel, E., 2021, Aktaş Nekropolü Kayam Mezarları ve Buluntuları, Yüksek Lisans Tezi, *Erzurum Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Han, Şeref., 1975, *Şerefname Kürt Tarihi*, çev. Mehmet Emin Bozarslan, Yöntem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1975.
- Hope M. V., 2009, Roman death; The Dying and the Dead in Ancient Rome, Continuum
- Hopkins K., 1983, Death and renewal. Social studies in Roman history. Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press.
- Howgego, C., Heuchert, V., Burnett, A., 2005, Coinage and Identity in the Roman Provinces. Oxford. Oxford University Press.
- İlaslan, Y. Z. N., 2019, Urfa İli Roma Dönemi Kaya Mezarları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.

- Kaçmaz, N., 2023, Kültürel miras unsurlarının ve doğal çekiciliklerin turizm pazarlaması kapsamında değerlendirilmesi: Gevaş örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı*, Batman.
- Kalyoncu, M., 2022, Sivrihisar'da Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanımında Destinasyon Paydaşlarının Rolü, Doktora Tezi, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- Karabaşa, S., 2009, "T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları", Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması, Temel Belgeler, Ankara, s.97-112.
- Karaduman, H., 2004, Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi. Belgeler, *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, 15(29), 73-92.
- Karaöz, B. T., 2019, Gordion Helenistik ve Roma Dönemi Boncuk Örnekleri, V. ODTÜ Arkeometri Çalıştay, Ankara.
- Karapınar, E. ve Barakazi, M., 2017, Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbekli Tepe Ören Yeri, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 5-18.
- Karapınar, E., Barakazi, M., 2017, Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-18.
- Katunarić, I., 2022, Funeral Rites and Customs in the Roman Empire. *Pleter: Časopis udruge studenata povijesti*, 5(5), 11-42.
- Kiper, A. U. T., & Kiper, T., 2006, Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Kozbe, G., (Ed.). 2017, Batman İli Kültür Envanteri. Cilt I. Ankara: Arkadaş Basım Ltd.Şti.
- Kozbe, G., ve Güngör, A., 2022, Mardin İli Kültür Envanteri, Cilt I-VI, Lasera Reklam Hizmetleri İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti., Konya.
- Kozbe, G., Karadoğan, S., ve Güngör, A., 2016, "Batman il sınırları içinde kalan Ilısu Barajı etkileşim alanına dair jeomorfolojik ve arkeolojik tespitler", 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, 389-406. Edirne.
- Köroğlu, K., 2008, Urartu Kaya Mezar Geleneği ve Doğu Anadolu'daki Tek Odalı Kaya Mezar Odalarının Köken, Arkeoloji Sanat, CXXVII, s.21-38, İstanbul.

- Kuşçuoğlu, G. Ö., Murat, T., 2017, Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2 (1), 58-67.
- Kyle, D. G., 1998, *Spectacles of Death in Ancient Rome*. London.
- Laflı, E., 2003, Studien Zu Hellenistischen, Kaiserzeitlichen und Spätantikfrühbyzantinischen Tonunguentarien aus Kilikien und Psidien (Süd Türkei): Der Forschungsstand und Eine Auswahl von Fundobjekten aus den Örtlichen Museen, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Köln.
- Li, M., Wu, B., & Cai, L., 2008, Tourism development of World Heritage Sites in China: A geographic perspective. *Tourism Management*, 29(2), 308-319.
- Lowenthal, D. 2005, Natural and cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies*. 11(1). s. 81-92.
- Mansel, A.M., 1971, Gemlik Tümülüs Mezarı , *Belleten XXXVIII*, Sayı 150, 540-560.
- Mengeci, H.E., 2023, Tripolis Roma Dönemi seramikleri (2007-2009 yılı kazıları), Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı*, İzmir.
- Munjeri, D., 2004, Tangible and Intangible Heritage: from Difference to Convergence, *Museum International*, 56 (1/2), s.12-20.
- Murat. M,K., 2022, Kızıldere Definesi, Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı*, Erzurum.
- Nişancı, Z. N., 2012, Toplumsal Kültür-Örgüt Kültürü İlişkisi ve Yönetim Üzerine Yansımaları, *Journal of Life Sciences*, 1, 1279-1293.
- Olcot, G. N., 1904, *Arcisolium. A Dictionary of the Latin Inscriptions. Rome*, 445.
- Oransay, A., 2006, Arykanda Antik Kentinde 1971-2002 Kazı Sezonlarında Ele Geçen Madeni Buluntular ve Madencilik Faaliyetleri, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı*, Ankara.
- Orthmann, W., 1979, *Burial Customs of The III rd Millenium BC. in Euphrates Valley*, JC Marguerum (Ed. Le Moyen Euphrate), Strasbourg.
- Ökse A, T., 2002, Gre Virike: Fırat Kenarı'nda Bir M.Ö. 3. Bin Kutsal Alanı, *Hacettepe Üni. Edebiyat Fak. Dergisi*, 19/2, Ankara, 53-74.
- Öter, Z ve Ünal, E., 2011, Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm Etkileşiminin Beypazarı ilçesinde Yerel Ekonomiye Katkıları, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 1-17.

- Özdemir N., 2017, Kültür Bilimi ve Yönetimi, Grafiker Yayınları, Ankara. Özdoğan, O. N., 2014, Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras, M. Kozak (Ed.) Sürdürülebilir Turizm Kavram-Uygulamalar (ss. 47-60). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özgen N., Karadoğan, S., 2009, “Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XIX, S.2, Elazığ, s. 65.
- Özgüç, T., 1948, “Ön Tarihte Anadolu’nun Ölü Gömme Adetleri” Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara.
- Öztoprak, H., 2019, Siirt Başur Höyük kazısında ele geçen bazı metal eserlerin arkeometrik karakterizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, *Batman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Batman.
- Özver, A., 2021, Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları, Doktora Tezi, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aydın.
- Park, Hyung, Yu. 2014, Heritage Tourism. London: Routledge.
- Perk, K., 1944, *Cenup Doğu Anadolunun Eski Zamanları*, Güven Basımevi, İstanbul.
- Renfrew, C., Bahn, P., 2015, Archaeology Essentials: Theories, Methods, and Practice. New York: Thames and Hudson.
- Retief, F. P., Cilliers, L., 2006, Burial customs and the pollution of death in ancient Rome: procedures and paradoxes. *Acta theologica*, 26(2), 128-146.
- Ruggles, F. D. ve Silverman, H., 2009, “From Tangible to Intangible”, Ruggles, Fairchild D. ve Helaine Silverman, *Intangible Heritage Embodied* (London: Springer), s.1-14.
- Sabar, R., 2019, A rock-cut tomb from the Early Roman and Byzantine periods in Naḥal Aviv. *Israel Exploration Journal*, 69(1), 73-97.
- Sağlamtimur, H., 2004, “Siirt-Türbe Höyük Kazı Çalışmaları”, 25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 26-31 Mayıs 2003,- C. 1, Ankara.
- Sağlamtimur, Haluk., 2007, “Arkeolojik Veriler Işığında Siirt ve Çevresi”, *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen vd., İzmir: Birleşik Matbaa, s. 76-78.
- Seçkin, B.S., 1996, *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul Siirtliler Derneği, İstanbul.
- Sevin, V., 2003, Eski Anadolu ve Trakya: Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar, İstanbul.
- Sezen, T., 2006, Osmanlı yer adları, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Shaw, W., 2004, Osmanlı Müzeciliği, İletişim Yayınları, İstanbul, s.111.

- Shtober-Zisu, N. & Zissu, B., 2018, Lithology and the distribution of Early Roman-era tombs in Jerusalem's necropolis. *Progress in Physical Geography: Earth and Environment*, 42(5), 628-649.
- Solecki, R., 1975, "Shanidar IV, A Neanderthal Flower Burial in Northern Irak" Science: 190. 880-881.
- Spaer, M., 2009, *Ancient glass in the Israel Museum: beads and other small objects*. Jerusalem: The Israel Museum, cop. 2001.
- Stirling, L., 2006, Art, architecture, and archaeology in the Roman Empire. *The Roman Empire*, 75.
- Sussman, V., 2017, *Late Roman to late Byzantine/early Islamic period lamps in the Holy Land: The collection of the Israel Antiquities Authority*. Archaeopress Publishing Ltd.
- Sümer, T., 2013, Hacibektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde Bulunan Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Şahin, S., 2020, Akçadağ Kaya Mezar Odaları, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Şahoğlu, V. Vural, H. ve Karaturgut, E., 2008, *Çeşme – Boyalık Erken Tunç Çağı Mezarlığı*, 26. AST – I, Ankara , 235-252.
- Şimşek, C. Okunak, M. ve Bilgin, M., 2011, Laodikeia Nekropolü 2004-2010 Yılları, Laodikeia Çalışmaları 1.1. İstanbul: Ege Yayınları.
- Şimşek, F., 2017, Paleolitik Dönem'de insan türleri. *Amisos*, 2 (3), 66-85.
- Şirin, O. A., 2019, Amisos Nekropolü'nden Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Defin Buluntuları/An Underground Rock Tomb And Burial Finds From The Necropolis Of Amisos To Late Roman Empire Period. *Amisos*, 4(7), 238 -278
- Şirin, O. A., 2021, "Amisos Nekropolü'nden Roma İmparatorluk Dönemi'ne Ait Bir Yer Altı Kaya Mezarı ve Mezar Buluntuları Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Amisos*, 6/10, 100-129
- Taylor, J. G., 1865, "Travels in Kurdistan, with Notices of the Sources of the Eastern and Western Tigris, and Ancient Ruins in their Neighbourhood", *Journal of Royal Geographical Society* 35, pp. 21-58.
- Tekin, O., 1994, *Eskiçağda Para. Antik Nümismatiğe Giriş*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Tekin, O., 1998, "Byzantine Coins From Yumuk Tepe Including A Lead Seal", *Anatolia Antiqua*, VI.
- Tekin, O., 2008, *Antik Nümizmatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- Tıbıkoğlu, O.H., 2021, Myra Kaya Mezarları, Doktora Tezi, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Antalya.
- Timothy, D. J., 2021, Cultural heritage and tourism An Introduction (2nd edition). Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/9781845417727>.
- Tosun, M., 2020, Dara (Anastasiopolis) Roma ve Geç Antik Dönem (Parth-Sasani) Seramikleri (Yayımlanmış Doktora Tezi), *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Toynbee J, M, C., 1971, Death and burial in the Roman world, Cornell University Press, UK, London.
- Uğur, İ., Dönmez, Y., 2021, Somut kültürel miras alanlarının turistik çekicilik açısından değerlendirilmesi: Birgi örneği, *Journal of Academic Tourism Studies*, 2(2), 54-67.
- Uhri, Ahmet., 2006, “Batı Anadolu Erken Tunç Çağı Ölü Gömme Gelenekleri” Doktora Tezi, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı*, İzmir.
- UNESCO., 1972, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris.
- UNESCO., 2003, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/> Erişim Tarihi: (07.06.2023)
- UNESCO., 2005, Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi <https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- UNESCO., 2020, Dünya Miras Listesi Kriterleri. <https://www.unesco.org.tr/Home/Page/149?slug=UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1> Erişim Tarihi: 10.06.2023
- UNESCO., 2021, Türkiye Miras Alanları, <https://whc.unesco.org/en/statesparties/tr> Erişim Tarihi: 10.06.2023
- Uygur, S. ve Baykan, E., 2007, “Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49
- Uysal, K., 2018, Kültürel Mirasın Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: İznik Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Balıkesir.
- Ünsal, D. ve Pulhan, G., 2012, Türkiye’de Kültürel Mirasın Anlamı ve Yönetimi, Kültürel Miras Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s.30-65.
- Walker, S., 1985, *Memorials to the Roman Dead*. British Museum Publications.
- Wang, Y., & Bramwell, B., 2012, Heritage protection and tourism development priorities in Hangzhou, China: A political economy and governance perspective. *Tourism Management*, 33(4), 988-998.

- Wardle, K. A. & Wardle, D., 2004, Glimpses of private life: Roman rock cut tombs of the first and second centuries AD at Knossos. *British School at Athens Studies*, 473-480.
- Yavaş, B., 2022, Yerel Halkın Kültürel Mirasa Yönelik Algı ve Tutumunun Mekana Bağlılık Düzeyi Üzerindeki Etkisi, Yüksek Lisan Tezi, *Karabük Üniversitesi, Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalı*, Karabük.
- Yayla, S., 2021, Takkeli Dağda Bulunan Kaya Mezarları, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.
- Yeşilbursa, C., 2011, Sosyal Bilgilerde Miras Eğitiminin Öğrencilerin Somut Kültürel Mirasa Karşı Tutumlarına ve Akademik Başarılarına Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Yılmaz, E., 1994, “Siirt Tarihi (Başlangıçtan Osmanlı’ya kadar)”, Yüksek Lisans Tezi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı*, Van.
- Yılmazçelik, İ., 1996, XVIII. Yüzyıl ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır Eyaletinin İdari Yapısı ve, İdari Teşkilatlanması. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18(29), 217-232.
- Yücel, M., 2018, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Pers Varlığı (M.S. 224 651). Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı*, İstanbul.

Web Kaynakları

Web kaynak-1

<https://www.atlasbig.com/images/siirt-kurtalan.png> Erişim Tarihi: 09.10.2022

Web kaynak-2

https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/genel-mudurluk-yayinlar/osmanli_yer_adlari.pdf Erişim Tarihi: 01.12.2022

Web kaynak-3

<https://earth.google.com/web/@37.9205372,41.62130169,871.51852567a,1239.01308749d,35y,0h,0t,0r> Erişim Tarihi: 01.01.2023

Web kaynak-4

<https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/98537,9379---siirt-ili-kurtalan-ilcesi-konakpinar-nekropol-al-.pdf?0> Erişim Tarihi: 15.03.2023

Web kaynak-5

<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/5798>
Erişim Tarihi: 29.04.2023